

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПОДАРСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

II

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 11 (452), November, 1985, Vol. XXXVIII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1985-ий РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	35 дол.	18 дол.	10 дол.	3.50 дол.
Австрія	600 шіл.	350 шіл.	200 шіл.	60 шіл.
Аргентина	2000 пез.	1000 пез.	500 пез.	200 пез.
Бельгія	1400 б.фр.	800 б.фр.	450 б.фр.	160 б.фр.
В. Британія	20 ф.	12 ф.	6 ф.	2 ф.
Канада	45 дол.	25 дол.	13 дол.	4.50 дол.
С Ш А	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
Німеччина	80 н.м.	45 н.м.	30 н.м.	10 н.м.
Франція	200 фр.	120 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	200 кор.	120 кор.	70 кор.	25 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкл.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І ПУБЛІ-
КАЦІЙНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 11 (452)

ЛИСТОПАД, 1985

Річник XXXVIII

Зміст XI-ої книжки

В Першу Річницю Смерти

Іє Святості Патріярха Йосифа

3. Ірчанський: ВЕЛИЧАВІ ПОМИНАЛЬНІ ДНІ В ПОКЛОНІ ПАТРІЯРХОВІ 1283

Б. Ш.: СВЯТКОВА АКАДЕМІЯ І ДУХОВНИЙ КОНЦЕРТ 1287

— «НЕ ПОСОРОМІМ ЗЕМЛІ НАШОЇ РІДНОЇ» (Слово Патріярха Мирослава-Івана Любачівського в Соборі

Св. Софії, 7 червня, 1985 р.) — 1289. Слово Патріярха Мирослава-Івана на Святковій Академії — 1292.

а. Архидиякон д-р Іван Хома: БЛАЖ ПАТРІЯРХ ЙОСИФ ЗАВЖДИ МАВ НАДІЮ В БОГА НА КРАЩЕ

МАЙБУТНЄ ЙОГО ЦЕРКВИ І НАРОДУ 1294

Ярослав Стецько: АПОСТОЛ СУЧАСНОЇ ЕПОХИ (Слово Гол. Пров. ОУН на Поминальній Тризні) 1299

С.л. Пам'яті Василів Стуса

Нескореному Борцеві за Волю України

— С.л. П. ВАСИЛЬ СТУС 1306

М. О. НОВА ЖЕРТВА КРЕМЛІВСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ 1308

Михайло Гайфед: «В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ТЕПЕР БІЛЬШОГО НЕМА» 1311

Василь Стус: «Я ОБВИНУВАЮ» — 1314. «ВАС РОЗСТРІЛЯВАТИ ТРЕБА» — 1315. ДВОСЛІВ ЧИТА-

ЧЕВІ — 1316. «НА КРАЮ СВІТУ. ОДИН З КРАЩИХ ПОЕТІВ» (З листа Л. Лук'яненка до В. Стуса) — 1317.

З поезій Василя Стуса

МИНАЄ ЧАС МОЇХ ДИТЯЧИХ ВІР — 1318. СПОКІЙ — 1318. ОТАК І ВІКУВАТИ — 1319.

СТО РОКІВ, ЯК СКОНАЛА СІЧ — 1319. КОЛЕСА ГЛУХО СТУКОТЬСЯ — 1320. ПРОЩАЇ

УКРАЇНО — 1321. УКРАЇНСЬКИМ ЖІНКАМ-ПОЛІТВ'ЯЗНЯМ — 1321.

Проблеми національного визволення

М. Чирівський: ПОЛІТИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ У СВІТІ І СИТУАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІЯСПОРІ

У 1980-ІХ РОКАХ 1322

Петро Одарченко: РУСІФІКАЦІЯ УКРАЇНИ І ВОРОТЬБА ЗА РЯТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ

НАЦІЇ (Продовження, 2) 1330

Наум Науменко: ЕКОНОМІЧНИЙ КУРС ГОРБАЧОВА — ВЕЛИКИХ СЛІВ ВЕЛИКА СИЛА 1340

Ярослав Гайдаєк: ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ (Продовження, 2) 1352

В. Кульницький-Гут: «НАПЕВІШІ ВОРОГИ БОЛЬШЕВИЗМУ» 1361

Роман Малайчук: ЧОМУ І ЯК ГИНУЛИ МІЛЬЙОНИ (Про КЦ-т Ашвіні) 1366

Поезії, новели

— МАЛА АНТОЛОГІЯ БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ у перекладах Леоніда Полтави (Продовження, 2)

Якша Купало: Уривок з поеми «Над Ньоманом» — 1374. Вставай народе! — 1375. Сть же у мене. — 1376.

На сход — 1377. Річка — 1378. Матусі — 1378. На відліт гусей — 1379.

Анатолій Малик: Балада про дуби 1380

Олександр Соколов: Океан 1380

Якша Сімаков: Гай наш гурбус 1381

Масен Сидіков: Зелена велич — 1382. Війна тиш — 1383. Зрада — 1383. З моїх блукань — 1384.

Ярослав Орлик: МОЛИТВА ДО ПАТРІЯРХА 1305

Борис Антонович-Давидович: МАТИ 1385

Святослав Караваєвський: ПОЕЗІЯ І МИ — 1386. ЗМІСТ НАУКОВОЇ РОЗВІДКИ ПРО ШЕВЧЕНКА

ВИКЛАДЕНИЙ ВІРШЕМ — 1387

Святослав Караваєвський: БАТЕРІЯ СМІХУ 1388

Огляди, рецензії

Володимир Мошинецький: АНОТАЦІЇ ДО РЕЦЕНЗІЇ К. КРУПЬСЬКОГО НА КНИЖКУ ГЕНРІ ТРОЯТА

«ЖИТТЯ ТОГОЛЯ» (Продовження, 2) 1391

П. О.: ЯК СУЧАСНА СОВЕТСЬКА ЦЕНЗУРА СПОТВОРИЛА ОПОВІДАННЯ О ПЧІЛКИ 1399

Оксана Керч: ВКЛАД У ВІРШОЗНАННЯ — «ФОНІКА» І КАЧУРОВСЬКОГО 1402

— ЗАКЛИК (До кол. Політичних В'язнів Нім. Капелів і Тюрем) 1405

— ДО СТАТТІ Д-РА В. КОСИКА: Національний Рух Опору і Російсько-советська торгівля

в 1933 році 1406

НЕКРОЛОГ: С.л. п. Стефан КУБІК 1407

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

П. КАРМАНСЬКИЙ

В РОКОВИНИ ЛИСТОПАДА

Благословенна будь священна хвиля,
Благословенні невмирущі дні!
Ви розповіли Велетня з безсилля
І сили люду, скам'янілі в сні,
Збудили чудом на горейське діло.

І сталось чудо! . . Лазарове тіло,
Закуте в гробі три дні, три віки,
Воскресло, встало, кров'ю скипіло
І, меч двосічний взявши до руки,
Пішло до бою з темним духом смерти.

Лиш підлий хоче добровільно стерти
Своє нікчемне ймення з карт буття.
Ім'я героя не таке, щоб вмерти
І понестися в безвість забуття!
Воно від роду помянесь до роду!

Нехай святиться гордий стяг Народу,
Який простерся на верхах Карпат!
Він сонне море сколихнув до споду
І, збивши хвилю в дикий водопад,
У скелю грянув — аж здригнулись гори!

І від надхмарних шпилів Чорногори
Аж до плодючих понадсянських піль
Знялася пісня, як бурхливе море:
Нехай пропаде наш відвічний біль!
Осанна гордим Лицарям! Ми вольні!

Ми вольні! — Даром ворота пекольні
Повстали проти наших вічних прав
І даром наші здобутки мозольні
Варшавський злодій підступом закрав —
Ми вольні, браття, і ми будем вольні!

*В Першу Річницю Смерти
Їх Святости Патріярха Йосифа*

3. ІРЧАНСЬКИЙ

**ВЕЛИЧАВІ ПОМИНАЛЬНІ ДНІ В ПОКЛОНІ
ПАТРІЯРХОВІ**

У першу річницю невіджалуваної смерти св. пам. Патріярха Йосифа, від 7 до 10 вересня 1985 в Римі відбулися поминальні врочистості, в яких взяли участь понад 500 осіб із різних закутків світу, щоб урочисто вшанувати і віддати поклін своєму найвищому духовному Батькові, Мученикові, Ісповідникові віри, Першому Патріярхові України, якого Всевишній рік тому покликав у свої небесні хорони. Крім численно прибулого духовенства, у поминальних урочистостях узяли участь представники релігійно-церковних, політичних, суспільно-громадських і молодіжних організацій та установ. У святкуваннях брав участь Голова Проводу ОУН, УДП і АБН — Ярослав Стецько.

Першого дня, 7-го вересня, в Соборі Святої Софії Поминальну Архиерейську Св. Літургію відправляли: Голова УКЦ, Патріярх і Кардинал Блаженніший Мирослав Іван Любачівський, Владика Іван Прашко з далекої Австралії і Владика Платон Корниляк з Німеччини, у співслуженні 33-ох священників, у тому митрати і архимандрити. До Архиерейської св. Літургії співав високомистецький хор «Прометей» парафії св. Володимира і Ольги в Чікаго під диригентурою Романа Андрушкова та Надії Савин, а дияконував добрим голосом о. диякон Оришкевич з Чікаго. Поминальне глибоко-релігійне й патріотичне слово виголосив Голова УКПЦ, Блаженніший Патріярх Мирослав Іван, який сказав: «Сьогодні ми зібралися так численно у цьому Соборі Святої Софії в Римі, щоб поклонитися тлінним останкам Того, хто на чолі тієї Церкви й Народу ніс хрест мучеництва во главі зі своїм переслідуваням і поневоленням народом, як св. Павло, Христові рани на своїм тілі, щоб ними проповідувати Христа і Його воскресення. У першу річницю Його смерті ми прийшли пом'янути Другого Велетня нашого століття — Блаженнішого, Великого Ісповідника Йосифа, який рік тому назад, 7-го вересня 1984 року, о 10,30 годині замкнув навіки свої очі тут серед нас у Римі».

Після відслуження Архиерейської Св. Літургії у крипті Свято-софійського Собору, де спочивають тлінні останки Святішого Патріярха Йосифа, відправлено Архиерейську Панахиду. Із великим

зворушенням і сльозами в очах усі разом із хором урочисто відспівали «Вічну пам'ять» над могилою свого духового Батька, Великого Покійника Патріярха Йосифа. У своїх серцях карбували — бути вірними Його безсмертному Заповітові.

Поминальна тризна

В суботу цього ж самого дня, о 16,30 годині в «Домус Пачіс» відбулася святкова Поминальна Тризна, в якій численно взяли участь духовенство й миряни. Зі словом виступали представники релігійно-церковних, політичних, суспільно-громадських, молодіжних організацій та установ. Поминальну Тризну відкрив її керівник о. митрат Маріян Бутринський, парох церкви св. Володимира й Ольги в Чікаго, якому належить особливе признание за підготову Поминальних Днів, за організування приїзду хору і численної групи мирян. Отець митрат попросив Блаженнішого Патріярха молитовно відкрити Поминальну Тризну. У глибоко-зворушливому слові о. митрат М. Бутринський представив життєвий шлях Патріярха Йосифа, який як фенікс воскрес тут між нами, найбільше від нас працював і терпів за нас, «тож ідімо Його слідами».

Проф. Леонід Рудницький, визначний член УПСО у США, виголосив дуже добре підготовану доповідь, в якій підкреслив, що св. пам. Блаженніший Патріярх Йосиф своїми творами й чинами заслужив собі на безсмертя. Він залишив нас як своїх дітей і ми, добрі діти Батька, повинні застановитися над Його великою спадщиною. Мусимо виконати Його Заповіт, мусимо стреміти до великої цілі, яку вказав нам наш Патріярх. Проф. Леонід Рудницький покликався на Заяву Крилосу у справі Патріярхату. Після доповіді о. митрат М. Бутринський по-мистецьки рецитував «Не перекреслім».

Із глибоко-зворушливим і патріотичним словом виступив Ярослав Стецько, голова проводу ОУН і великий сподвижник Українського Патріярхату, який довгі роки був заприязнений із Святішим Патріярхом Йосифом. Голова Проводу ОУН говорив про Великого Покійника як про Апостола сучасної доби, світоча універсального християнства, як про Великого Учителя нашої Церкви й народу, який залишив нам свій Заповіт — книгу істин релігійних, національних напрямних поступування у різних відношеннях української нації.

Від Президії УПСО (Українське Патріярхальне Світове Обеднання) говорив проф. В. Маркусь, заступник голови. Д-р Богдан Лончина, який, будучи важко хворий, не міг брати участі у Поминальних Днях. Проф. В. Маркусь заявив, що УПСО після смер-

ти Патріярха знайшлося у розпачі й безнадії, але з цього шоку ми вже вийшли, ми взялися до виконання Заповіту Патріярха — боротися за визнання Патріярхату. Робимо заходи у справі канонізації Митрополита Шептицького. Будемо підтримувати струдижені руки Блаженнішого Патріярха Мирослава й Владик, щоб разом боронити наших правд.

Від КОУЦГУ виступив ред. Степан Мудрик, запевняючи повну підтримку цих Організацій Блаженнішому Патріярхові Мирославові, щоб досягнути нашої мети на відтинку Патріярхату, згідно із Заповітом нашого Патріярха Йосифа.

Від мирян УКЦ і Пластової молоді Великобританії виступив інж. Ярослав Гаврих, заявляючи повну підтримку, щоб ми разом могли виконати Заповіт Святішого Патріярха Йосифа.

Від Українського Патріярхального Товариства у США промовляв Олександр Пришляк, голова УПТ, запевняючи далі боротися за наші патріярші права й дати повну підтримку теперішньому Блаженнішому Патріярхові Мирославові, щоб добитися визнання Патріярхату.

Проф. Володимир Кальваровський, голова Крайового Товариства за Патріярхальний Устрій Помісної Української Католицької Церкви в Німеччині, в своєму поминальному слові заявив, що св. пам. Патріярх Йосиф не залишив нас сиротами, а залишив нам свій Заповіт, напрямні, як ми маємо далі діяти. Блаженнішому Патріярхові Мирославові даємо повну підтримку, щоб ми разом могли виконати Заповіт Святішого Патріярха Йосифа.

Пані Богданна Крушельницька промовляла від українських жінок у Великій Британії, запевняючи, що українські жінки далі змагатимуться за виконання Заповіту Покійного Патріярха.

Від Президії СУБ у Великобританії зі словом виступив радн. Ярослав Деремєнда, заявляючи вірність вказівкам Патріярха — здійснювати великий Заповіт св. пам. Патріярха Йосифа.

Глибокий поклін Покійному Патріярхові від Пласту віддала Надя Білецька, запевняючи повну підтримку в змаганнях за визнання Патріярхату.

Від СУМ-у в Англії промовляла Марія Фінів заявляючи, що Заповіт св. пам. Патріярха Йосифа буде дороговказом для молоді СУМ-у.

Від питомців УКУ заяву вірності й любови в душі Заповіту Патріярха склав Борис Гудзяк, віддаючи доземний поклін Духовому Батькові Йосифові: «У нашому житті будемо брати приклад молитви й праці Патріярха».

До заключного слова Поминальної Тризни о. митрат Бутринський попросив Блаженнішого Патріярха Мирослава, який звернув-

ся до мирян словами: «Помолившись вранці за душу Покійного Патріярха Йосифа у Соборі Святої Софії, пом'янули ми Його тепер, за нашим древнім звичаєм, оцією святочною тризною, в часі якої Його дух, слово й воля були з нами.

Я дякую зі щирого серця, що ви так численно прибули, щоб звеличити пам'ять мого Великого Попередника в першу річницю Його відходу у вічність від нас. Як і Він, завзиваю Вас: приїжджайте часто тут до нашого Українського Риму, щоб згадати сліди великих Отців наших, які вони тут залишили, і помолитися над тлінними останками Блаженнішого Йосифа, великого Ісповідника, що тут спочиває, а головню, щоб на цих слідах і пам'ятниках продовжувати й завершити велике Його діло.

Хоч серце стискає біль, проже́нім вперту сльозу, піднесім наші чола, щоб сміливо глянути у майбутність і Богом, що нас укріплює, сповняймо заповіді великих Отців наших: Володимира, Йосафата, Андрея і Йосифа».

Поминальну Тризну закінчив о. митрат Бутринський словами — «Молімся і працюймо, щоб наше велике діло увінчалось великими успіхами на славу Божу й України».

Жалобним «Вічна пам'ять» закінчено Поминальну Тризну.

Другий день поминальних святкувань

В неділю 8-го вересня в Соборі Святої Софії Блаженніший Патріярх Мирослав, Архієпископ Мирослав Марусин, Владика Іван Прашко і Владика Платон Корниляк у співслуженні митратів, архимандритів і священників відслужили Архієрейську Св. Літургію, співав хор парафії св. Володимира й Ольги в Чикаго, до якої діяконував диякон Оришкевич.

До глибини серця зворушуючу релігійно-патріотичну проповідь виголосив великий сподвижник Українського Патріярхату Владика Іван Прашко, покликаючися на науку Святого Письма й життєвий мученицький шлях нашого Патріярха, Ісповідника Йосифа, який у Всевишнього випрошує для нас ласки: Будьмо вірними синами нашої страдницької Церкви, нашого знедоленого українського народу, молімся, працюймо так, як це робив наш Великий Духовий Батько Патріярх Йосиф, а Господь напевно не забуде про нас.

Після Св. Літургії, у крипті Собору Святої Софії була відслужена Архієрейська Панахида за головного командира Романа Шухевича й усіх борців за визволення України.

В «Домус Пачіс», о годині 14,30 відбулася перша сесія УПСО, в якій з доповідями виступали представники УПСО з різних країн, а в 16,30, у цьому ж самому будинку відбулася Святкова

Академія і Духовний Концерт у пам'ять Покійного Блаженнішого Патріярха Йосифа.

У понеділок 9-го вересня 1985 р., у Святософійському Соборі в Римі відправлено Панахиду за визначного українського поета й провідного діяча Українського визвольного Руху сл. пам. Василя Стуса, якого большевики замучили у Пермському концтаборі. Архиерейську Панахиду відправляли Патріярх Мирослав Іван і Владика Кир Іван Прашко з численним духовством.

Б.ІІІ.

СВЯТКОВА АКАДЕМІЯ І ДУХОВНИЙ КОНЦЕРТ

У рамках святкового відзначення перших роковин смерти св. пам. Патріярха Йосифа в Римі, у неділю 8-го вересня ц. р., в імпрезовій залі «Домус Пачіс» відбулася Святкова Академія і Духовний Концерт. При вході у залю, відомий патріярхальний діяч і меценат, д-р Роман Смик із Чікаго, улаштував виставку зібраних ним усіх пропам'ятних відзнак, емблем і поштових значків із Патріярхом, які досі появилися. Він має намір подарувати їх музеєві.

В перших рядах сиділи представники церковної ієрархії: Блаженніший Мирослав-Іван, біля нього почесний гість, наш довгорічний приятель о. Веренфід ван Страатен, Владика Іван Прашко. Далі всесвітліші отці митрати і архимандрити: М. Бутринський, І. Гриньох, І. Кіт, І. Музичка, В. Турковид, І. Хома, преподобні сестри, Голова Проводу ОУН Ярослав Стецько, представники патріярхальних, політичних і громадських організацій.

Концерт відкрив мішаний хор парафії св. Володимира й Ольги в Чікаго «Прометей» під диригентурою Романа Андрушкова й у фортепіяновому супроводі Наді Савин виконанням відомої композиції Дмитра Бортнянського «Блаженні людиє». Після того Люба Коломиєць рецитувала вірш Р. Завадовича «Блаженний муж», а хор відспівав мало відомий, але дуже мелодійний «Кант про Зарваницьку Божу Матір» Т. Купчинського. Далі, Зенон Маринець рецитував вірш Є. Крименка «Помер наш Патріярх», а хор виконав настрєво «Жалобний марш» М. Лисенка до слів Л. Українки. Наступною точкою було достойно виголошене посмертне слово широко знаного під прізвиськом «Шпекпатер», флямандського ченця-премонстратенця — о. Веренфріда ван Страатена, директора фундації «Остпрістергільфе» у Кенігштайні. Він був щирим приятелем Покійного Патріярха й уже довгі роки несе матеріальну поміч нашій переслідуваній Церкві в Україні. Його виступ публіка нагородила оваційними оплесками.

На закінчення першої частини концерту, віртуозна піаністка Юліяна Осінчук з Нью-Йорку, відома уже міжнародній публіці, відіграла досконало із тонким пережиттям виконуваних творів «Прелюд г-моль Баха» та «Баляду» Шопена.

Друга частина концерту розпочалася виступом симпатичного тріо з Чикаго — Ганни Маринець — сопрано, Олександри Савин — меццосопрано, і Віри Сурівки — альт, при фортепіані Наді Савин, які відспівали дві композиції легкого жанру: «Лелеченьки» до слів Д. Павличка і муз. О. Білаша та «Мальви» до слів В. Г. Гури, муз. В. Івасюка. Їх виступ привітала публіка теплими оплесками.

Після цього близький співробітник і перший секретар Патріярха Йосифа, о. архимандрит д-р Іван Хома виголосив 20-хвилинну доповідь, що в ній ушанував історичні заслуги Велетня Католицької Церкви у цей скорбний час — Ісповідника віри св. пам. отця Йосифа, Патріярха України-Руси.

Після доповіді знову виступила піаністка-віртуоз Юліяна Осінчук, тим разом виконавши два українські твори: «Канон» Л. Ревуцького та два «Етюди» В. Косенка. Публіка нагородила піаністку бурхливими оплесками. З черги хор «Прометей» відспівав «Покаяння» А. Веделя, а Зенон Маринець з виразною дикцією відрецитував елегійний вірш Зої Когут — «Він відійшов». І знову хор бадьоро відспівав гімн з опери «Купало» А. Вахнянина — «Пречистая Діво Мати нашого краю»...

Заключне слово промовив Блаженніший Патріярх Мирослав. Він сердечно подякував о. митратові М. Бутринському за організацію концерту, а хорові і виконавцям за гарно виконану й добре підібрану програму. «Та найглибшу вдячність відчуваємо всі, — мовив Патріярх, — нашому приятелеві о. Веренфрідові ван Страатенові, добродієві нашої Церкви й авторові публікацій про св. п. Патріярха Йосифа, а сьогодні дякую за його глибоко-думне пропам'ятне слово». Патріярх завізав присутніх при виході зі залі скласти щедрі пожертви на «Церкву в потребі».

Цей величавий концерт закінчено відспіванням молитви «Боже Великий, Єдиний».

«НЕ ПОСОРОМІМ ЗЕМЛІ НАШОЇ РІДНОЇ»

*Із слова Патріярха Мирослава Івана Любачівського
в Соборі Святої Софії — 7 вересня 1985 року*

I

Дорогі в Христі! Сьогодні ми зібралися тут так численно у цьому Соборі Святої Софії в Римі, щоби поклонитися тлінним останкам Того, що на чолі тієї Церкви і Народу ніс хрест мучеництва во главі зі своїм переслідуванням і поневоленням Народом, ніс як св. Павло Христові рани на своїм тілі, щоб ними проповідувати Христа і його воскресення. В першу річницю його смерті ми прийшли пом'янути Другого Велетня нашого століття, св. пам. Блаженнішого Вел. Ісповідника Йосифа, який рік тому — 7 вересня 1984 року, о годині 10.30 замкнув свої очі на віки тут серед нас у Римі.

Якою живою є у нашій пам'яті постать цього нашого Мойсея, який, перебравши владичий жезл від Слуги Божого Митрополита Андрея, провадив упродовж сорок літ Українську Церкву і Нарід крізь найтяжчу добу нашої найновішої історії. Ще гомонять у наших вухах Його слова і живою стає в наших очах його постать, ми всі ще відчуваємо великий брак його присутності між нами, однак ця сумна річниця, цей рік жалоби і молитви приводить нас до застанови, що Покійник є вже історичною великою постаттю, який завершив життя, зберіг і оборонив віру, і оставив між нами свій чин; передав нам велику спадщину, яку він одержав від своїх попередників, і залишив нам свій Заповіт і надбання, які треба нам скріпити, утвердити, розвивати і продовжати.

Оце велике свідчення Христові і для Христової правди нехай буде нашим першим завданням; наші брати і сестри в Україні йдуть тим шляхом Христових мучеників і ісповідників упродовж довгих літ, і нам тут на волі — дітям Української Церкви і Народу, де б ми не були на земській кулі — треба бути свідками Христа: в Америці, Канаді, Австралії, Бразилії й Аргентині, у Великобританії, Франції, Німеччині, Бельгії, Голландії, Іспанії, Югославії й Італії — як це покійний Блаженніший Йосиф звик був вичисляти як країни наших поселень. Не посоромім землі нашої рідної, щоб тим ми виявили наше сострадання з Церквою-Матір'ю, України, де братів наших «Бог випробовує, як золото в горнилі і приймає їх, як жертву всепалення» (Муд. 3,6).

Доля Української Церкви в нашій Батьківщині нехай буде нашою повсякчасною журбою і нашою повсякденною молитвою.

Нам треба слідити за подіями життя нашої поневоленої Церкви і Народу, інформувати й інтервенювати про права віруючих в Україні й ССРСР, і тим працювати з молитвою, щоб прискіпити день волі й свободи всім віровизнанням в Україні. Хоч гонителі ув'язнили і жорстоко знущаються над нашими братами, так як в перших століттях християнства, кров і муки цих ісповідників і мучеників вже родить нових християн. Нам Бог призначив бути насінням Христової Церкви на теренах большевизму, кров'ю наших братів.

Нашим бажанням є, щоби була повернена свобода на існування і апостольську працю для нашої Католицької Церкви в Україні й в інших країнах Східної Європи. Привілеїв жодних ми не шукаємо, ані чогось неконституційного не бажаємо. Ми хочемо вільно жити, ісповідувати і молитися так як жили і ісповідували наші Батьки і предки, згідно з природним правом людини. Ми хочемо свідчити Христові на вільних землях України без всякого врага і супостата у нашому тисячолітті християнства й, щоби це наше право шанували всі народи землі, включно з нашими сусідами.

II

З цим повсякчасним поглядом на рідні землі України і її сучасну долю, з тією вірою у майбутність України Покійний Блаженніший Йосиф-Ісповідник здвигнув наш центр у Вічному Місті, якого уосібленням стає Собор Святої Софії в Римі, а при ньому всі інші установи як Український Католицький Університет, Колегія Святої Софії, Патріярший Двір і Монастир Монахів Студитів. Значення цього осередку зрозумів чи не найкраще сам Папа Іван-Павло II, який призначив і створив на «вічні часи» Собор Святої Софії кардинальською церквою. Римський Апостольський Престіл тим поновно визнав існування і живучість Української Католицької Церкви: Львівський Архієпископ і Галицький Митрополит перешкоджений повернути до свого міста осідку, отож йому створено і призначено осередок, кругом якого йому треба творити провід і правління Української Католицької Церкви поза межами своєї території, згідно з її правами і традиціями. Тому Блаженніший Йосиф здвигав і будував ці установи, щоби при них виховувався і виростав духовний провід священників, монахів, монахинь і мирян, які завтра будуть готовими понести світло Христової науки на землі України. Як довго рідні сторони є недоступними, ці установи будують готуватись до великого дня волі України, скріплятимуть церковне правління і стоятимуть до услуг кожночасного Глави Української Католицької Церкви.

Цей осередок зможе бути справно діючим лишень тоді як до нього напливатимуть нові сили, які найдуть у собі настільки сили

духа, що не бажатимуть жити самим лише хлібом, але благодаттю й істиною. Так як я мав змогу вже сказати з нагоди недавніх кардинальських торжеств: «Боротьба Церкви це не діло одної особи. Це діло всього Божого Люду». Я хочу вірити, що ці слова зокрема глибоко найдуть відгук в серцях нашої молоді від якої залежатиме наша майбутність — церковна і національна, на поселеннях а головно на нашій Україні.

В цій боротьбі за Церкву і свій Нарід, я переконаний, стоятиме весь наш єпископат і Синод, священство, монашество — мужське жіноче і мирянство, а Римський Архиєрей на вид того росту й готовости до великих наших завдань у майбутності благословитиме наші труди і змагання і визнаватиме наші древні права для нашого розвитку і апостольської праці на Сході Європи. Одним з цих важних прав — це патріярший устрій Української Католицької Церкви. Якої великої ваги згідно з дуже старинною традицією Церкви є цей устрій у Східних Церквах говорить Другий Ватиканський Вселенський Собор (ч. 79) і додає: «Тому ж що патріярхальна інституція в Східних Церквах є традиційною формою управи, Святий Вселенський Собор бажає, щоб, де цього зайде потреба, були встановлені нові патріярхати. . .» (ч. 11). На це чекає наша Церква і ґрунт для такого визнання є підготований моїм Попередником Блаженнішим Йосифом на Фундаментах історичних, канонічних, пасторальних, екуменічних, і навіть психологічних. Про це журюся в молитві я враз із моїми єпископами в нашому Синоді, про це старається Святіший Отець Іван-Павло II, що має велику візію про нашу слов'янську родину народів в Європі і про Східні Церкви.

Щоби цей день був близький, дай Боже у тисячоліття християнства Руси-України, нам потрібно молитви, жертви та милостині, потрібні нам святі, віддані й глибоко освічені священники і монахині й свідомі, вірні й віддані Церкві миряни.

III

Цих кілька думок вистало б, щоб згадати найосновніше про поstatt великого Архиєрея нашого Главу і Отця Української Католицької Церкви Блаженнішого Йосифа в цю торжествену хвилину, в перший рік по його відході «ідіже ність болізнъ, ні печаль, но житія безконечное». Закінчити хочу ще одною важною думкою і правдою, на якій спочивають всі наші надії, в якій є певність успіхів наших змагань і в якій є безпека нашої долі.

На гербі Покійного Блаженнішого Йосифа видніла постать Покрова Пресвятої Богородиці. В Люрді 1970-го року він посвятив Мучеників і Ісповідників України — Йї, Богоматері. У своїм Завіщанні під кінець свого життя Блаженніший Йосиф писав: «Прий-

ми під свій могутній Покров нашу Українську Церкву і наш Український Нарід».

Я не поступлю інакше як поступав мій Великий Попередник. «На тя, о Богомати, все мое упованіе возлагаю» (Канон Повечерія). Велику Заступницю маємо, великий наш Покров-Пресвятая Богородице. Нічого і ніколи нам боятися за свою долю і волю. Перед Нею Блаженніший Йосиф тепер віч на віч благає благословення і благодатей для нас, нашої Церкви і Народу. Ми віддаймо їй нашу вірність і любов, а через Неї від Її Сина, за молитвами наших святих угодників, Ольги, Володимира, Бориса і Гліба, Антонія і Теодосія, Андрея і Йосифа одержимо те все, для чого вони теж жили і працювали в Христі Господі. Амінь.

Собор Святої Софії в Римі, 7-го вересня 1985 р. Б.

СЛОВО ПАТРІЯРХА МИРОСЛАВА-ІВАНА НА СВЯТКОВІЙ АКАДЕМІЇ

Преосвященні Владики, Всесвітліші Отці,
Преподобні Сестри, Шановні Гості!

Цією хвилиною та цим врочистим духовним концертом завершили ми першу частину наших поминальних днів, молитву діючи і пам'ять згадуючи великого Глави і Отця нашої Церкви Блаженнішого Кардинала Йосифа Великого Ісповідника в першу річницю його відходу в вічність. Ми сповнили великий наш обов'язок супроти нього в цю першу річницю. Обов'язок дітей супроти свого духовного Батька, обов'язок членів Церкви і Народу супроти свого Глави і Пастиря, обов'язок робітників і борців, що осталися при початому ним ділі для завершення його зі словами його Завіщання. Цей обов'язок в молитві і духовній призадумі ми сповнили нашою тут присутністю і при допомозі щирих виконавців, які це діло зробили світлим, пам'ятним і для нас будуючим. За цю їхню поміч для звеличення цієї річниці належиться їм наша подяка.

В імені Вас усіх складаю і мою подяку хорів «Прометей» з парафії свв. Володимира і Ольги в Чикаго, їхньому парохіві о. митратові Мар'янові Бутринському за організацію, і диригентам п. Романові Андрушко і п. Наді Савин за їхній спів в часі поминальних Літургій і Панахиди, за їхній надхненно виконаний концерт. Спасибі Вам за Ваш труд, Вашу жертву і Вашу любов та відданість Покійному Патріярхові.

Дякую Панні Юліані Осінчук за велике мистецьке збагачення цього духовного концерту знаменито виконаних та зінтерпретованих творів класиків та наших композиторів, дібраних знаменито для цієї поминальної хвилини. Велике від нас признання і подяка!

Особливу подяку належить висловити одному з найбільших добродіїв української Церкви і Церкви в потребі, великому приятеліві Йосифа кардинала Сліпого, який із самого початку його прибуття у вільний світ був щирим ентузіастом усіх подвигів Його Блаженства, мужнім оборонцем його старань і завжди готовим прихильником його задумів. Йому, який з глибоким висловом і зворушеним почуттям переживав і переживає відхід Його Блаженства Йосифа у вічність, цьому, Богом посланому приятеліві й добродієві — отцеві Веренфрідові ван Страатенові — хочемо висловити нашу глибоку вдячність. Його слова про Блаженнішого Йосифа, його дорогоцінна публікація «Йосиф Кардинал Сліпий — в наслідстві Христа», життєпис його Блаженства різними мовами врешті й українською, яку Ви повинні замовити зараз тут в Римі, подаючи своє ім'я та адресу, це найкращий вислів щирої любови для людини, якій хтонебудь був готовий віддати своє серце. Нехай Господь Бог благословить Ваше велике діло, Отче Веренфрід, й дай Боже, щоб Вам пощастило пережити цю чудову хвилину коли змогли б побачити усіх тих, що їм Ви допомагали рукою самаритянина, побачити їх може вільними і щасливими і спроможними подякувати Вам особисто за цю допомогу, що в неمالій мірі була б тоді допомогла здобути їм їхню свободу. Я вам щиро дякую, о. Веренфрід, в імені української Церкви і українського Народу.

За своїм давнім звичаєм Отець Веренфрід при таких нагодах стоїть у дверях зі своїм вже традиційним капелюхом на пожертви. Мої Дорогі! Отець ван Страатен є дуже щедрий з українським Народом, отож і ми щедро жертвуймо йому. Даймо доказ нашої вдячності о. Веренфрідові і його Організації нашими щедрими жертвами в цей капелюх, з якого наші брати і сестри в Україні стільки помочі і сил отримали.

В практичній побожності Блаженнішого Йосифа і в його богословськiм мисленні була все помітна одна прикмета: слава Божа. Він бачив вагомість слів св. Павла — все, що робите, робіть на славу Божу. Він думав, дбав і говорив все про славу Божу, нею вітав кожную нову вістку, нею починав кожне діло, нею кінчав кожную днину, кожне переживання, кожную працю. На устах його це слово жило: Слава Богу! Не сказав би він інакше сьогодні, коли б був серед нас. Повторю і я його слова на закінчення цієї першої частини наших поминальних днів на його спомин і пам'ять: Слава на висотах Богу і на землі мир — людям доброї волі! Будь ім'я Господнє благословенне від нині і до віку.

Рим, Домус Пачіс

8 вересня 1985 р. Б.

о. Архимандрит д-р Іван ХОМА

БЛАЖЕННІШИЙ ПАТРІЯРХ ЙОСИФ
ЗАВЖДИ МАВ НАДІЮ В БОГА НА КРАЩЕ
МАЙБУТНЄ ЙОГО ЦЕРКВИ І НАРОДУ

*(Слово, виголошене на Святочній Академії в Першу Річницю
Смерти Блаженнішого Патріярха Йосифа)*

СО СВЯТИМИ УПОКОЙ, ГОСПОДИ, ДУШУ РАБА ТВОГО
ПАТРІЯРХА ЙОСИФА, БО НА ТЕ УПОВАННЯ ПОКЛАВ
ТВОРЦЯ І БУДІВНИКА І БОГА НАШОГО. . .

Важко здобутися мені на гарні, вимовні слова, коли біль стискає серце на згадку самого імени Того, що його проводили ми ще рік тому на вічний спокій.

Майже дев'ятдесят три роки життя Блаженнішого Йосифа — це благословенний Божою благодаттю вік, патріярший вік і вагомістю праці і діл, і гідністю, і заслугами великими. В історії нашої Церкви — це поява унікальна. Велич її стає перед нашими очима ще й тим більшою, коли глянемо на неї з істиричної перспективи, коли можемо бачити її як одну цілість, що від початку й до кінця — повна великої сили духа, повна великих і особистих плодів діл його, але наповнена гіркими терпіннями. Шлях із селянської хати галицького села до резиденції Ватикану був довгий та повний крутих вибоїн, терня і колючого дроту гулагу. Але були й світлі моменти, що ними Блаженніший Патріярх радів і тішився, а з ним і всі ми та всі вірні нашої Церкви.

Син заможного господаря українського Поділля після закінчення гімназії з відзначенням мав можливість вибрати свої студії і майбутню світську професію по своїй вподобі. Для українського освіченого інтелігента тоді ще існували в Австро-угорській державі певні можливості. Але молодий Йосиф Сліпий пішов за покликом Божим, щоб вповні посвятити себе службі Богові й Церкві та своєму народові — бо як читаємо у Св. Письмі «на Тебе уповання поклав, Творця і будівничого й Бога нашого».

У своїй молодості бл. пам. Патріярх Йосиф відзначався побожністю, непересічними здібностями, великою силою волі, чесною працьовитістю, як і фізичною силою. Все своє життя він розвивав ці таланти, що ними так обильно наділив його Господь, і старався усе робити краще як інші й багато більше, як інші.

Було в нього також оте природне бажання пізнати істину, пізнати якнайбільше із тої вселенної, що нас окружає, як і її Творця. Не диво, що відбуваючи свої студії у найкращих Богословських заведеннях Інсбруку й Риму, він був примірним студентом і питомцем, знаходив признання у своїх учителів — професорів та здобував легко високі оцінки й академічні титули.

Коли під кінець довгої, кровавої і трагічної I-ої Світової Війни й по Українських визвольних змаганнях, молодий священик о. д-р Йосиф Сліпий (що одержав свячення з рук царського в'язня митр. Андрея) повернувся з-закордону до Львова і став до праці, то зразу було видно, що все, що він робить, — робить із великим завзяттям і знанням. Для нього не існують перешкоди й у нього немає вагань — «бо на Тебе Господи (уповання) поклав». Особливо важливою і плодотною є його праця на відповідальному пості ректора Духовної Семінарії, що згодом стала за його старанням й за благословення Сл. Б. митр. Андрея Богословською Академією — однимким вищим навчальним закладом на Західньо-українських землях, між двома війнами. Під його дбайливим, але й острим оком ректора виросло й виховалось ціле покоління священиків із винятково солідною богословською освітою, покоління, що йому Господь судив пережити трагедію Української Церкви в час і після 2-ої Світової Війни і з якого рядів вийшло багато ісповідників віри, а то й дійсних мучеників за віру.

Коли о. ректор Й. Сліпий готував своїх майбутніх священиків на непевне майбутнє, на шлях ісповідництва й мучеництва, то Боже Провидіння і для нього вже визначило було тяжкий шлях і гірку долю. Тільки Божим промислом можемо пояснити факт, що Кир Йосиф став наслідником Сл. Б. митр. Андрея.

Коли наступила ця велика хвилина прийняти на себе гідність і обов'язок наступництва Великого Митрополита з кінцем 1939 року й Сл. Б. Андрей повідомив о. д-ра Й. Сліпого, що Папа Пій XII прийняв пропозицію потвердити його на коадютора з правом наступництва на митрополичий престіл Української Католицької Церкви, він, кажуть, на мить заввагався, заявляючи, що це надто велика відповідальність брати на себе такий тяжкий обов'язок. «А ще більша не взяти на себе (цього обов'язку) під цю пору», були у відповідь слова Митрополита Андрея. «Та ж я нічого не зможу зробити в цих умовах», пробував оправдати себе о. ректор Й. Сліпий. (Пам'ятаймо, що це вже був час першої російсько-польської окупації Західньо-українських земель).

«Що зможете, то зробіть» сказав Митрополит. І отець Йосиф погодився прийняти на себе цю відповідальність, «бо на Тебе уповання поклав».

Якщо в таких важких часах Сл. Б. митр. Андрей вибрав на сво-

го наступника на митрополичому престолі якраз о. ректора Й. Сліпого, то це тому, що передає дальшу долю Церкви в руки твердої і незламної людини. Бо тверді і жорстокі часи вимагали на цьому пості людини твердої руки, чистого серця і ясно-го ума. Тому й змогла наша Церква разом з ним пережити ці страхіїття, що її навістили в часі й після Другої Світової Війни.

Між 1-им листопадом, днем кончини Сл. Б. митр. Андрея, і 11-им квітня 1945 р. не цілих пів року. Стільки ж точно часу міг митр. Й. Сліпий, хоч із перешкодами, сповняти високу гідність митрополита Української Католицької Церкви. Арешт совітськими органами безпеки, не був для митр. Йосифа несподіванкою, але тим не меншим упокоренням. Ув'язнення первоєрарха і усіх ерархів Української Католицької Церкви та жорстокі переслідування її священиків і вірних були потоптанням прав українського народу та великим непошануванням релігійних і національних почувань багатьох українських людей. Така наруга над особистою і національною гідністю товаришила йому на протязі довгих 18 років совітського ув'язнення і каторги Митрополита Й. Сліпого — первоєрарха, духового провідника й батька вірних українських християн. Довгий, важкий і тернистий шлях випав на його долю, шлях, що від одної тюрми до другої — завжди до гіршої, від одного концлагера до другого — кожного разу із більш суворим режимом. А світ мовчав!

Але ані великі тілесні болі, ані ще більше душевні — не зломали його волі, не захитали його віри: «бо на Тебе уповання поклав. . .» Нам аж страшно про це говорити, щоб хорони Боже не образити його духа, що сьогодні напевно витає між нами, бо я певний, що в його душу ніколи не міг закрастись сумнів. Свої каторжні терпіння зносив із покорою перед Всевишнім і тим скріпляв віру й надію багатьох своїх братів, що терпіли разом з ним. Цьому високому прикладові геройської вірності Господу Богу і Його Церкві Митрополита-Каторжника завдячуємо у великій мірі те, що Українська Католицька Церква хоч розбита, та не вбита! Вона жива і буде жити живим життям. І хоч страждає і мовчить, то однак має надію на Господа Бога, що виїде з катакомб на ясне світло, світло дня свободи, що вже десь недалеко. На це нам всім треба надіятись, бо християнська чеснота надії — це велика чеснота.

Через усі 18 років каторги Блаженніший Патріярх Йосиф завжди мав надію на краще майбутнє його Церкви й Народу. Не диво, що коли врешті у 1963 р., за особливими стараннями бл. пам. Папи Івана XXIII, Кир Йосифа звільнили з каторги, то він з надією запитав: «Чи моє звільнення означає привернення свободи Греко-Католицькій Церкві?» — і зразу зажадав, щоб йому було

вільно від'їхати до Львова. І коли йому цього рішучо відмовили, він знову пережив тяжкий жаль до сильних світа цього та й ще одне гірке розчарування, які однак не надщербили сили його волі, як і не викликали зневіри. «Я не можу залишити мого Народу, мого стада», заявив Блаженніший Йосиф коли запропонували йому виїзд. У нього не збудилось бажання прийняти заслужений відпочинок по довгих роках поневірянь, не було страху перед невідомим, не було слабости духа. Але в бл. пам. Блаженнішого Йосифа було завжди велике почуття відповідальности за свої вчинки та розумне почуття послуху Божій Церкві. Тому в цьому дуже критичному моменті в його житті (а додаймо, що й в нашому житті, хоч про це й ми не знали) він заявив «Якщо того хоче Папа і (якщо) це може бути корисним для мого народу і якщо не пускають мене в Україну, то нехай діється воля Божа». — Рішення піддатись волі Божій і авторитетові Церкви в тому випадку було не менш геройським, як і всі інші рішення в житті Блаженнішого. Бо героїзмом не є тільки вмерти за справу, навіть Божу справу, але й жити для неї.

Коли ми сьогодні скромно вшановуємо Його пам'ять і віддаємо честь Його величі, то робимо це з сильною надією, що коли настане день волі, то із центральних площ міст і сіл України зникнуть дешеві постументи фальшивих героїв, а на їх місце український нарід здвигне величаві пам'ятники своїм світлим героям і мученикам, що віддали за нього своє життя. Але мусимо подбати про те, щоб грядучі покоління нашого Народу знали про те, що на них лежить такий святий обов'язок здвигнути єдиний, найбільший величавий пам'ятник-монумент на площі св. Юра у княжому городі Львові в пам'ять і честь Патріярха Йосифа. Той, що після довгої життєвої мандрівки, сповнений геройських подвигів і праці, терпінь і каторги і посвяти до самовідречення, як первоієрарх своєї Церкви через 40 років, відійшов у вічність на чужині, собі на це заслужив. Ми й наші наслідники залишимося на завжди довжниками перед ним, як довго це діло не буде здійснене. Пам'ятаймо самі й передаймо з рода в рід наступним поколінням, що це був він, Патріярх Йосиф, що своєю геройською поставою супроти ворога у ґулаґу, своєю невпинною працею для Церкви й Народу, та своїм огненним словом із далекого заслання, як і на вигнанні, дав подих нового життя і надії усьому українському Народові. Він об'єднав наші широко по світі розкинені поселення під кличем «Єдність Церкви і Народу», та вказав нам, як у щоденному нашому релігійному й національному житті здійснювати цю велику ідею. Він вказав нам на потребу наших змагань за нашу церковну самоуправу, що нею в найвищій формі є Києво-Галицький Патріярхат Української Католицької Церкви, за що сам дуже

послідовно змагався і поступенно у своїй щоденній праці здійснював. Чи інституції, що їх вже на схилі свого життя ще встиг створити, чи видання, що їх зладив і видав, чи відвідини, що їх відбув, чи труднощі, що їх постійно тут зазнавав, — не вистачають, щоб його наш Нарід напrawdę гідно шанував?

«У цей для всіх нас сумом повитий день першої річниці Вашого Відходу у вічність, Дорогий наш Патріярше, ми зібрались біля Вашого гробу-домовини, щоб із синівською відданістю і любов'ю поклонитись Вам й за Вашим дозволом, як і щодня досі, завести з Вами розмову-молитву, висловити наш жаль і тривогу, але й щоб повторити наше тверде приречення бути вірними Вашому Заповітові».

«Блаженніші! Хоч Ви осиротили нас тому рік, переставившись у кращий світ до свого Творця, то хочемо Вам ми всі тут зібрані, сказати, що Ваше велике діло даліше продовжується і буде продовжуватись, бо будучи, у вічності, Ви стали могутніші Вашим заступництвом перед святими, перед Пресвятою Богородицею і перед самим Господом Богом. І тепер, ще краще, як колись, можете керувати Вашими ділами тут на землі».

«Схиляючи наші голови у глибокому поклоні перед Вашою домовиною ми твердо повторюємо наше приречення, що ніколи не зійдемо зі шляху, що його Ви нам вказали. Ми ще раз складаємо Вам наше запевнення, що продовжуватимемо Ваше велике діло і сповнятимемо Ваше Завіщення, яке Ви нам торжественно повеліли».

«Ми будемо приходити на Ваш гріб тут у Римі, щоб закріпитись і скріплятись Вашим духом до праці для добра нашої Церкви і Народу».

«Прохаємо Вас про Ваше заступництво за нас перед Всевишнім, щоб потішав нас у наших журбах, щоб допомагав нам у наших трудах, щоб ми могли продовжувати Ваше діло!»

«Дорогий наш Владико і Патріярше! Простіть нам наші провини, благословіть нас та вимолуйте благословення і ласк у Господа для всіх нас, для нашої мовчазної Церкви та для нашого знедоленого Народу. Ми Вас благаємо про це, бо знаємо, що Ви наш Батько завжди з нами!»

Рим, 8.IX.1985

Ярослав СТЕЦЬКО

АПОСТОЛ СУЧАСНОЇ ЕПОХИ

(Слово Голови Проводу ОУН на Поминальній Тризні)

Рік тому відійшов від нас у вічність Посланник Божий на Українську Землю до християнської волелюбної й Богоугодної української нації, Посланник у світ большевицької темряви і рабства, у світ воюючого безбожництва, переслідування християн, гіршого від часів Неронів і Діоклеціанів, але й у світ вільний, якого велика частина релігійно індиферентна, опанована життєвим гедонізмом, етичним матеріалізмом, а то й невіруюча в ніщо, яка нехтує ідеалами Христа й нації, людини як Богоподібної істоти.

Відійшов «німий свідок» Церкви — в'язень Христа ради, світоч християнства, якого, Його — Посланника Христа високі чинники не прийняли, а то й забороняли апостольську-паломницьку мандрівку з голошенням слова Мученицької Церкви Катакомб і Нації-страдниці. В'язень у неволі і в'язень на волі Христа ради, як говорить про себе у своєму Завіщанні Апостол нашого часу, Блаженніший Патріярх Йосиф-Ісповідник, коли ймовірно здійснюється третє пророцтво Фатімської Богоматері!

«Великий Покійник ішов шляхом Святих усіх віків» — унікально прославив Його добродій катакомбних християн о. Веренфрід ван Страатен, який найглибше у своїй історичній проповіді у сороковий день після смерті національно-релігійного Святого України схопив суть вчення та значення Великого Праведника, Апостола нашого часу, Мученика-Героя, геніального теолога, Отця нашої Церкви й Нації. І як Кассандра закликає о. Веренфрід українських владик, священиків, мирян бути гідними сподвижниками й реалізаторами Завіщання, яке повинно стати їх настільною книгою щоденних роздумувань і напрямних поступування. Великий учитель нашої Церкви й Нації пройшов терпіння, подібні до мук Христа на Голгофі, як герой, борець за справедливу справу — за словами Святішого Отця Івана Павла II.

Патріярх Йосиф I не залишив нас без керми і вітрил. Він залишив нам свій Заповіт. Його Заповіт це книга істин релігійних, національних, напрямних поступування у різних відношеннях української людини, члена Христової Церкви й Рідної Нації, що еднаються у вченні Патріярха в одну гармонійну цілість, у єдність національного-патріотичного з релігійним у важкій боротьбі за

найвищі ідеали людини як Богоподібної істоти, а нації як думки Бога.

У кожній окремій думці Завіщання знаходимо пов'язання вчення Патріярха з Його життям, із священничим покликанням, з Його любов'ю науки, студій, з Його Пастирською й Архипастирською діяльністю, з Його терпінням, мучеництвом, з Його цілісним життям, яке Він окреслив як життя за всяких умов в'язня Христа ради зразу добровільного, з Господнього покликання бути священослужителем, спрагненого студій найбільших таїнств Христової науки, зокрема таїнств Пресвятої Тройці, а потім в'язня у большевицькій неволі і згодом на волі у Ватикані.

Завіщання це наче б автобіографія Патріярха в думках, ідеях, вченні й життєвому здійснюванні задумів і ідей, що стає історіософією української Церкви й Нації сучасної доби в комплексі ідей і дій Отця Церкви й Нації.

Кожний окремий комплекс своїх міркувань, які мають пряме відношення до життя Церкви й Нації, Патріярх рекапітулює у зобов'язання для нас своїм неповторним «Заповітую вам», а в особливих тривожних і загрозливих ситуаціях для Церкви й України він скріплює своє Завіщання «Ще раз благаю, наказую й заповітую тобі, моє духовне стадо»...

Це особливо у випадку перестороги перед затіями ворожих сил включно з деякими ватиканськими чинниками заанагностити нашу Церкву — пожертвувати їй задля фальшивого єкуменізму, за ціну домовлень з московським патріярхатом, що є знаряддям діявольських сил большевизму, чи у випадку небезпек для великої ідеї Патріярхату нашої Церкви та дії традиційного русофільства езультського ордену з часів Катерини II.

Патріярх починає від основного Заповіту: «Щоб ви любили один одного... (Йо. 15,12,17) любов'ю, над яку більшої немає, що й готова життя віддати за друзів своїх» (Йо. 15,13). Поставивши в начало єдність віри в Христа зі службою Батьківщині, «Любов рідного українського народу з його духовними й матеріальними скарбами вселюдського значення»... «Любов Христа, любов Святої Церкви... , любов до української Церкви, українського народу» — це суспільна гармонія, єдність, якій присвятив своє життя й за що страждав Патріярх.

Виходячи з тієї основної засади, Патріярх у своєму вченні залишив нам згадані з'єднання християнської з патріотичною ідеєю, ідею справжнього українського єкуменізму катакомбних християн, який мав би завершитися єдиним Патріярхатом Української Церкви, залишив культ Соборної Нації, заповітуючи боронити обі Українські Церкви, усі релігійні деномінації в Україні, які вірять в Єдиного Бога, залишив вимогу плекати здорові, природні і суспільні інститути, які дають моральну й біологічну силу Нації,

культ християнської родини, з якої Він сам вийшов, а зокрема «Любов до українського народу, якого я сином і якому я старався ввесь свій вік служити»...

Не лише теоретичне вчення залишив нам Патріарх, але об'єктивоване в чин, в окремі інституції. Священний Синод УКЦ, з'єднавши Матірну з Дочерними Церквами в одну цілість, очолену Патріархом, — Він здвигнув нам Собор Святої Софії як символ і знак знищених чи беззачечених большевизмом українських храмів Божих на Рідній Землі та заохоту будувати їх теж на чужині. «Собор Святої Софії має бути знаком і свідком Соборів живих українських душ».

УКУ — це зразок і поштовх до нових шукань і науково-виховної праці. Без рідної науки, без виховання її адептів, без священників, без світських апостолів, без рідних науковців, що зглиблювали б питоменні українські вартості й якості, українську духовість — немає твердих основ у затяжній боротьбі за українську правду.

Студитська Лавра — це відновлення східно-європейського Благочестя, богословської української мислі, зглиблювання українських старовинних монаших традицій у площині суворого життя й променювання у світ, що далекий від християнських чеснот.

Завершення нашої Церкви Патріархатом — це свідоцтво не лише церковно-релігійної самосвідомості, але й національно-релігійної зрілості усіх трьох компонентів Церкви. Це гарантія справжнього екуменізму не лише українського, але далеко ширше теж з погляду Вселенської Церкви. Київ-Україна була колицею християнства на Сході Європи. Усі три компоненти Церкви особливо тепер зобов'язані діяти згармонізовано, щоб відбити наступ москалів і інших ворогів на українське християнське Тисячоліття, маючи ствердження теж Папи у Вінніпезі про Тисячоліття Хрещення України, Тисячоліття Хрещення Києва й усієї України, а не Росії, якої тоді ще взагалі не було. Усі створені Патріархом інституції включаються у цей бій за наше Тисячоліття.

Мирянський світ підняв ідею здвигнення у Вашингтоні пам'ятника Володареві, Христителеві України — Святому Володимирові Великому, яку то ідею Патріарх поблагословив зафіксувавши по-важний даток на ту ціль.

Центром наукового комплексу навколо Тисячоліття повинен бути Український Католицький Університет з аналогічними інституціями Української Православної Церкви, як теж катедра української релігійної думки повинна б бути створена не в осередку русофільства й масонської думки, а в Українському Католицькому Університеті.

УКУ, згідно з волею Патріарха, мусить бути збережений, як самостійна незалежна від ніяких чужих сил і латинських впливів,

українська науково-християнська інституція, чому українська громадськість дасть повну теж фінансову підтримку. Українську християнську наукову спадщину, світлу епоху Могилянської Академії треба покищо на чужині відновити й продовжувати, щоб вільний Київ згодом став «Християнськими Атенами», як у давній час на Сході Європи, а Україна «новою Гелладою», як писав Гердер.

Папа у часі останньої подорожі по Африці згадував про поребу узгляднення «Африканської духовости» в Церкві. Але чому українській Нації з кількатисячолітною культурою, містові, яке прославляли «Православними Атенами Сходу Європи» — намагаються накинути неукраїнські традиції й обряди, коли є наші рідні й гарантовані теж у привілеях і правах Берестейською й іншими Уніями?! Намагання кардиналів типу Фюрстенберга латинщити українців, чи кардинала Віллебрандса загарбувати наше тисячоліття в користь Загорська й орденоносця КІБ так званого патріярха Пімена, чи домовлення Ватикану з Загорськом — треба гостро засудити!

В обличчі цього мовить Патріярх до нас: «Браття, як діти світла ходіть. . . І не беріть участи в безплідних ділах тьми, але радше осуджуйте їх, бо що вони творять, соромно й говорити». . . (Еф. 5,8,11). Боріться, стійте в вірі, будьте мужні. . . (І Кор. 16,13), бо хоч ми «у всьому скорбні, та не здавлені-безнадійні, та нерозпачливі, гонені, та не покинуті, повалені, та не загиблі». . . (ІІ Кор. 4,5-9). «Ставайте всі в обороні прав УКЦ, але бороніть УПЦ, так само жорсткою знищеної чужим насиллям». . . «Бороніть також інші християнські й релігійні громади на українській землі, всі бо вони позбавлені свободи сумління і віровизнання, та всі терплять за свою віру в єдиного Бога!» «Зодягніться усі в оружжя Боже, щоб ми могли стати супроти хитрощів диявольських». . . «А над усе, прийміть щит віри, в яким зможете вгасити всі стріли лукавого. І прийміть шолом спасення, і меч духовний, що є Глагол Божий» (Еф. 6,10-17).

Особливу увагу зосередив Патріярх на значенні мирян, інтегрального компонента нашої Церкви, без якого немає Христової Церкви й їх голос мусить бути респектований. Вони поклали теж гекатомби жертв на вівтарі Христа-Господа. Так навчав Патріярх, так навчав Вселенський Другий Ватиканум.

«Патріотизм і дбання про добро своєї нації вважалися все за Богом дані обов'язки» — навчає Патріярх. Супроти своєї батьківщини-Польщі здійсняє це з особливою натугою і ревністю Іван Павло II. А до своїх недовірків і капітулянтів Патріярх з печаллю мовить: «Та сьогодні я дякую Всевишньому за те, що мене били в тюрмах і били на волі! Дякую Йому за те, що мене били, а не величали раби!» Золотими літерами ввійдуть в історію ці слова

Патріярха, бо ніколи не переміг нас ворожий меч, але завжди татарські люди нашої історії.

Патріярх Йосиф своїми посланнями з приводу 40-річчя Відновлення Української Державности 1941 року, яку він співтворив, Сорокріччя УПА, чи посвячення пропам'ятної плити в крипті Собору Святої Софії із словом-прославою всенационального героя Генерала Романа Шухевича-Тараса Чупринки, усім своїм страдницьким життям за визволення навчав Патріярх патріотизму своїх духовних дітей!

Ми запевняємо наших Владик на чолі з Патріярхом — наслідником Блаженнішим Отцем Мирославом-Іваном, кардиналом Вселенської Церкви, що докладемо усіх зусиль, щоб усі створені Патріярхом інституції розбудовувалися на встановлених ним основах, началах і укладі, як українська власність з українським християнським змістом. Ми, миряни, складова частина Церкви — будемо здійснити напрямні, визначені Патріярхом у Його Завіщанні для розбудови нашої Церкви й Нації, освячені кров'ю і терпіннями Патріярха-Мученика, мільйонів вірних, священиків, Владик обох наших Церков. Ми впевнені, що Священний Синод УКЦ остаточно вирішить і полагодить болючу справу у Великобританії в дусі інтенцій Патріярха і мирян, інтегрального компонента — підмету Церкви, а не лише предмету й то дивних антиукраїнських експериментів, як в Англії.

Ми впевнені, що Священний Синод схвалить звернення до всього світу у справі Тисячоліття Християнської України, — Хрищення Києва й усієї України, як це ствердив Іван Павло II, щоб опрокинути Синодом лож і неправду русофільських типу Вілленбрандса і російських фальшивників правди.

Ми даємо повну підтримку Патріярхові — наслідникові Блаженнішому Мирославі Іванові у його змаганнях за визнання Патріярхату і стверджуємо з радістю, що Блаженніший Патріярх Мирослав Іван у своєму українському патріотизмі й пізнанні справжньої причини невизнання Ватиканом Патріярхату лежать не канонічні, але політичні мотиви, правильно заявляє:

«І ми також тепер насиллям, тюрмами та тортурами, як під оглядом політичним так і релігійним з'єднані в одно з нашими православними братами. Та всемогутній Господь може й те зло звернути нам на добро. Можливо, що Він бажає повчити нас і наших православних братів в Україні, що російська православна церква, до якої нас насильно прилучено, як від часів Петра I, так і тепер залишається лише агентурою уряду, а тепер ще до того безбожного та атеїстичного».

А далі, парафразуючи слова Святого Апостола Павла в листі до римлян: «Бо я бажав би сам бути відлученим від Христа за братів моїх, рідних мені тілом» (Рим, 9,3), пише Митрополит Андрей Слуга Божий: «Хай умру сьогодні й у вічності не знайду щастя, щоб тільки ви, мої у Христі браття, були спасені».

«Патріярхату не можемо купувати, як це по довгих торгах зробила Москва, а досягнувши це, піддала цілу свою Церкву під самоволю царя, так що вона з того часу аж по сьогоднішній день вислугується радше урядові — тоді царському, а в наших часах комуністичному, який, будучи атеїстичним, є ворогом Бога, віри та Його Церкви. . .

Тепер на перешкоді нашому Патріярхатові — продовжує Блаженніший Мирослав Іван — стоїть «Царство князя цього світу — царство сатани — атеїстичний комунізм».

«Крім молитов, наш нарід складає також жертви своїми тисячами мучеників за віру, сотками тисяч ісповідників, які ще й досі караються в тій тюрмі народів, якою є СРСР. Але, не зважаючи на всякі знущання і терпіння, вони далі зістаються вірними Церкві й Божій правді. Це можемо сказати про увесь наш нарід, бо й наша Православна Церква також карається. Її також поневолив той сам атеїстичний комунізм і силкується підкорити, бо вона не слугує йому так як московська, що стала, до певної міри агентурою комунізму та його знаряддям проти християн. Але ми не повинні дозволити, щоб тільки наші брати під комуністичною займанщиною приносили жертви. Також ми всі у вільному світі повинні їх приносити. . .»

Як бачимо, оба Патріярхи стверджують тотожну причину невизнання Патріярхату — політичну, світську, оба займають соборницьку — українсько-єкуменічну точку зору, натавровуючи Загорськ, Москву, большевизм, безбожництво й диявольські сили Москви і Загорська та їх союзників на Заході. Якщо діагноза тотожна, легше буде продовжувати наш змаг за українську правду. А табір мирян, зокрема націоналістів-революціонерів у всіх безкомпромісових проти ворога і його союзників акціях завжди дасть усесторонню підтримку Патріярхові Мирославу Іванові і Священному Синодові. Наш табір ставатиме завжди й далі в захист Катакомбної Церкви, серед якої провідних чинників і віруючих мирян панує дух Церкви перших віків, а її світські лідери типу Йосифа Терелі — мученика за правду Христа й українську Націю — це безстрашні, безкомпромісові борці нашої орієнтації, як засвідчують «Хроніка УКЦ» і «Український Католицький Вісник». Матірна Церква визнала Патріярха і закликає усіх чинити те саме!

Є незмінно на потребу:

Ставаймо в оборону Катакомбної Церкви, розгортаймо акції в її обороні усіми можливими засобами. . . Мобілізуймо вільний світ у її захист. Обороняймо святе ім'я Великих Отців нашої УКП-Церкви — Блаженнішого Патріярха Йосифа I і Слуги Божого Андрея, проти якого теж веде кампанію знеславлювання тепер не лише Москва, але і її вислужники у вільному світі. Це дуже небезпечна психологічна війна проти нашої Нації і Церкви!

Сподіємося, що Синод УКЦ натаврує теж ці ворожі дії й їх вислужників у вільному світі!

Ми — націоналісти — цей бій в обороні наших Церков й Нації ведемо й будемо вести, а нашим Церквам, Їх Ієрархам і Священнослужителям прийдемо кожночасно з допомогою у їхніх зусиллях.

Ми — миряни, з Владиками і Священниками — це є повноцінна Церква, як навчав Патріарх Йосиф і Вселенський II Ватиканський Собор. Як соборники, захищаємо обі наші церкви й усі релігійні громади в Україні, які ісповідують єдиного Бога і служать Україні!

Учора прийшла вістка про мученицьку смерть з рук москалів, глибоко віруючого, одного з найбільших поетів-патріотів Василя Стуса. Нещодавно москалі осліпили великого сина великого батька — Юрія Шухевича, який коло 40 років провів у московських катівнях, а тепер ще хочуть знеславити його геройську постать!

Ідм у скріплену боротьбу проти терористичної Москви! Як же ми можемо простити усі її злочини? Але прийде теж Господня кара на московських катів!

Ярослав ОРЛИК

МОЛИТВА ДО ПАТРІЯРХА

Вже рік минає, здається вчора,
Як Ти між нами перебував. . .
І жаль і біль, у серцях покора,
Що Бог Тебе від нас забрав.

Ти праведник у царстві Бога,
І там, із десної Отця. . .
Проси, благай Його Святого
Неволі нашої кінця.

До Тебе вносимо долоні,
Бо Ти наш Батько Патріарх.
Дивись, що чинять в Україні,
Аж кров холоне у серцях.

Панує жах, кати гуляють,
Лиш фальш, облуда — суєта.
І край наш рідний розпинають
Ті, що замучили Христа.

Схились, поглянь, Вкраїна мати
Катами стоптана — в гніві. . .
І дай нам сили розкувати
Кайдани наші вікові.

*Сл. Пам'яті Василю Стусові
Нескореному Борцеві за Волю України*

Ділимося сумною і болючою вісткою з українським громадянством, що в середу, 4 вересня 1985 року, виснажений непосильною невільничою працею і хворобами, не маючи необхідної медичної допомоги, помер мученичою смертю —

Сл. п. ВАСИЛЬ СТУС,

який не заламався і не просив помилування в московських тиранів. Вістка про його передчасну смерть, на 47 році життя, наспіла до нас у п'ятницю, 6 вересня ц. р. Василь Стус залишив дружину Валентину Попелюк Василівну, сина Дмитра й найближчу рідніс в Україні.

Бл. пам. Василь Стус народився 8.1.1938 року на Вінничині. Закінчив студії в Донецькому Педагогічному Інституті, викладав у школах, працював газетним робітником, писав поезії і літературно-критичні статті-нарис. Перша його збірка вийшла в жовтні 1963 року.

В 1964 році Стус працював аспірантом Інституту АН УРСР, а вже в 1965 р., його звільнили з цієї праці за участь у київському протестаційному зібранні в захист українських культурних діячів. З того часу в Україні перестали друкувати його праці й зняли з друку його збірку поезій.

У 1966 р. Стуса звільнили з посади старшого наукового співробітника державного історичного архіву в Києві. Він пішов працювати на будівництво, але і там його звільнили бо, мовляв, працює не за своїм фахом. Не зважаючи на посилену нагінку на нього, Василь Стус далі виступав відверто в захист переслідуваних діячів української культури.

В 1968 р. оголосив відкритого листа, в якому демаскував лакея Л. Дмитерка, літературного політрука в Україні. У 1968 р. підпи-

сав спільного листа до Брежнєва, Косигіна і Підгорного, протестуючи проти безправних судів над діячами української культури. Підписував теж спільні заяви і написав вірш у пам'ять замордованої художниці Алли Горської.

Перший раз заарештували його в січні 1972 року, і засудили у вересні того ж самого року на сесії закритого суду в Києві на 5 років ув'язнення і 3 роки заслання. Судили його за статтею 187 КК УРСР — «свідоме розповсюдження неправдивих вигадок, що порушують советський державний і суспільний лад». Деякий час держали його в Київській психіатричній лікарні ім. Павлова.

В 1979 році Стус вийшов на т. зв. «волю». Вдруге заарештовано його в травні 1980 року в Києві. Звинувачуючи його за ст. 62-1 КК УРСР, суд засудив Стуса на 10 років ув'язнення суворого режиму і 5 років заслання. Важкохворого В. Стуса на шлункову хворобу, табірна адміністрація змушувала тяжко працювати, не даючи йому відповідної лікарської опіки.

У травні 1984 року, Василь Стус дуже хворий на шлункову хворобу, невтрит і туберкульозу написав прощального листа до своєї дружини Валентини, передбачуючи свою смерть. До кінця свого мученичого життя перебував у Пермському концтаборі ВС 389 36-1 на Уралі.

Клонимо голови перед новою жертвою московського терору, який героїчно відійшов у Пантеон мучеників-героїв українського народу.

Вшануймо гідно його пам'ять, як також пам'ять тих, що в подібних, невідрадних обставинах поневолення відійшли у вічність як герої-борці за краще завтра нашої многострадалної Батьківщини України.

М. О.

НОВА ЖЕРТВА КРЕМЛІВСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

*Як добре те, що смерти не боюсь я,
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
що вам, лукаві судді, не клонюся
в передчутті недовідомих верст.*

*Що жив-любив і не набрався скверни
зненависти, прокльону, каяття.
Народе мій! До тебе я поверну,
і в смерті обернуся до життя.*

*Своїм стражданням і не злим обличчям,
як син, тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі,
і з рідною землею поріднюсь.*

(В. Стус із збірки «Свіча в свічаді»)

Два місяці тому Міжнародня Амнестія виступила з публічним закликом до советського режиму звільнити важко хворого Василя Стуса. Даремно! У пляні Москви, за старими вже традиціями (нагадаймо, цар Петор І запроторив до в'язниці Кальнишевського де він у пізній старості помер) є до ноги винищувати своїх «ворогів». Тобто, насамперед усіх тих, які борються проти дискримінації рідного народу й культури, проти русифікації. Це був і є в російській варварській імперії найбільший злочин.

І саме тому Василь Стус був призначений на загибель. Як і всі інші, що вже згинули в советських концтаборах (лише упродовж останніх 18 місяців — чотирьох), як і ті, що є кандидатами на неминучу смерть. У своїх «Записках з Гулагу» Василь Стус зазначив, що при умовах життя у советських концтаборах, призначених для політв'язнів, йому довго не доведеться жити. Сучасні умови життя в мордовських концтаборах — писав Стус, зокрема в сосновській зоні, є невидержні, тиск на в'язнів веде лише до смерті. Він передбачав свою смерть у зв'язку з дуже поганим станом свого здоров'я. «Я не знаю, коли інших постигне смерть, але я сам відчуваю її наближення». І справді. . . Жорстокі умови життя в концтаборах для політв'язнів швидше ніж здавалося, зламали життя цього 47-річного надійного поета. Його дружина повідомила з Києва, що отримала з концтабору коротку телеграму:

«Ваш чоловік помер». Помер, звичайно тому, бо Стуса, як і інших призначених на смерть політв'язнів, не лікували, прагнучи таким чином прискіпити кінець їхнього життя.

Василь Стус був одним із найвидатніших сучасних українських поетів, що ствердили такі знавці літератури як недавно померлий німецький письменник, лауреат нобелівської премії Бель. Василь Стус міг зайняти передове місце в світовій поетичній літературі. Але жорстока імперіяльно-російська коса, що десятиками років уже бо перетягає на бік «великої російської культури» найкращі таланти, або твердих винищує, зліквідувала це цінне життя. Як, це вже є в звичаї кремлівських злочинців, що куди перевершили царський режим. Цар Микола I з найбільшою суворістю переслідував Тараса Шевченка, заслав його в солдати в Середню Азію, але в той час деякі з російської еліти жили під впливами західного гуманізму і як могли влегшували життя Шевченка. Сьогодні «найгуманніша» в світі московсько-советська система суцільно жорстока, її еліта займається тільки нищенням «ворогів». У цій системі немає місця на людські почуття, або, як влучно у свій час один із польських письменників назвав СРСР «нелюдською землею». У цій системі Василь Стус не мав навіть таких шансів, як Шевченко. Він мусів упасти жертвою варварського московського молоха.

І немає чого робити собі будь-яких ілюзій, як це, на жаль, твориться на Заході, що ця система може «еволюціонувати» в гуманному напрямі. Кожен, хто спостерігає життя в СРСР мусить ствердити, що вона еволюціонує у варварському напрямку. Правда, сьогодні вона вже не винищує мільйони своїх реальних чи уявних «ворогів», як це робили сталінські опричники. «Добірку» на кандидатів смерті органи КГБ проводять обережно. Для них важливе є стинати голови «найнебезпечнішим» з надією, що інші попадуть в страхітливу паніку. Але в основному методи терору і насильства не змінилися. Тільки замість зразу розстрілювати представників української творчої інтелігенції, сучасні кремлівські злочинці, ліквідують їх згори запланованою повільною смертю.

Ось що про це писалося в 7-8 випуску самвидавного «Українського вісника» в 1974 році:

«Варто пам'ятати, що окупанти вже понад половину сторіччя безперервно винищують українську інтелігенцію, зокрема творчу. Та лише в 20-30 рр. з творчого процесу вибуло 448 письменників. Розстріляно і закатовано 130 відомих письменників. Розстріляно: Г. Косинку, Д. Фальківського, О. Влизька, І. Крушельницького, Р. Сказинського, К. Буревія, М. Лебединця, Р. Шевченка, І. Терещенка й десятки інших. Зацькований, покінчив самогубством М. Хвильовий, знищенні в тюрмах М. Драй-Хмара, М. Куліш, М. Зе-

ров, С. Єфремов, Є. Плужник і багато, багато інших... В останні роки письменників не розстрілюють, але нищення їх продовжується. Приречені на повільну смерть в психіатричних душогубках — З. Красівський, А. Лупиніс, В. Рубан та інші. А в концетраційних таборах і в'язницях в нелюдських умовах — І. Калинець, В. Стус, Є. Сверстюк, І. Світличний, В. Чорновіл, В. Марченко та багато інших. І нарешті, найбільша група — вимушені мовчати. Це нечуване знекровлення нації».

Усі ці заходи робляться метою знищення самобутності української нації. Робили це за царських часів, відкрито під гаслом «не било, нет і бить не может». Роблять це саме російські комуністичні шовіністи — замасковано різними гаслами. За часів Сталіна, що пішов на службу російської імперії і тому втримався при владі, саме ці російські шовіністи одним помахом терору зліквідували курс українізації і знищили сотні тисяч найактивнішої частини нації. Цей курс в дещо «лагіднішій» формі продовжується досьогодні. Тепер в Україні ніхто вже з російських шовіністів, які є в ССРСР при владі не затаює, що найбільшим «привілеєм» для українців та білорусів є «добровільно» влитися у «великий російський народ», повернути так зв. «староруську єдність».

Саме тут лежить таємниця жорстокого винищування всіх тих, хто явно відважився протестувати проти того єдиного неділимського курсу, обороняти прав свого народу. Василь Стус, Валерій Марченко, і багато інших у зв'язку з цим і були засуджені на повільну смерть. Таку долю підготували спадкоємці Івана Грозного та Петра Першого й усім іншим українським патріотам. Українці мають зникнути як нація. А довести до цього можна лише безпощадним винищуванням кожного проблиску опору. Василь Стус упав жертвою, бо як писав «Український вісник» (6-7 випуск) «Україна — колонія. І при тому колонізатор, щоб увічнити панування — намагається знищити саму суть української нації — національну індивідуальність».

Американський Стейт Департамент устами свого представника Калба засудив нелюдське трактування борців за людські права в ССРСР, за умов якого вони гинуть, як це сталося і з Василем Стусом. Він закликав ССРСР припинити переслідування оборонців людських прав. Все це пустопорожні слова. Заклики нічого не дають — треба вести рішучу й тверду політику підтримки визвольно-національних рухів з метою знищення російської імперії, а не жити й далі наївними надіями, що з кремлівськими злочинцями можна прийти до зговорення і згоди.

Михайло ГАЙФЕЦ

«В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ТЕПЕР БІЛЬШОГО НЕМА»

Відтоді (від останньої зустрічі з Стусом) минуло майже п'ять років. Я скінчив і зону й заслання, живу в Ізраїлі. Василь Семенович Стус також скінчив свої вісім літ ув'язнення й заслання, встиг пожити кілька місяців з родиною в Києві і як член Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод знову пішов до концтабору: 10 років особливого режиму з подальшим п'ятилітнім засланням. Чи вийде він після «спеца» через 15 років зі своїм порізаним шлунком — нікому, крім Бога, невідомо. І ось, кленучи свою колишню делікатність, я вирішив сьогодні занотувати ті окрушини, що їх утримала пам'ять, — уривки відомостей про блискучу людину й найбільшого поета сучасної України — Василя Стуса. . .

— Стусові стало зле другого серпня, — згадував Борис (Пенсон) — Я тому так точно запам'ятав дату, що того дня радіо передавало церемонію підписання в Гельсінкі Акту 35 країн Європи та Америки про права людини. Уявляєш сценку: врочистий голос Левітана з таборового радіо: «. . . дотримувати прав людини в повному обсязі», — а в нас посеред бараку лежить заюшений Стус — він упав знепритомнівши. Кругом кров, і Василь умирає. . .

Нарешті, години за три після того, як усе почалося, з'явився транспорт: з сусідньої побутової зони пригнали двох зеків-безконвойників з ношами, поклали на них непритомного Стуса, чотири автоматники, плюс два собаки, плюс наглядач конвоювали тіло, і віднесли Василя за триста метрів: туди, де була шпиталька. Потім ми дізналися, що до ранку до нього все одно ніхто не підходив.

Кровотечу зупинили, головний хірург при мені хвалився: «Я витягнув Стуса з трупарні», — це вже потім, коли Василя повернули на зону. . .

(Стус:) — «Сповістили, що відправляють у Ленінград, а привезли до Києва. Я ж звичайно з гебнею не розмовляю, вони вирішили, що тепер, хворий, з кровотечею, піддамся на розмову. В київському ізоляторі навіть дозволили написати додому, де перебуваю, — він сьорбнув чорного табірною чаю, облизав губи. — У мене сім'я в Києві, дружина з сином прийшли просити побачення.

— Запрошують гебісти на бесіду, я передаю їм через началь-

ника тюрми: «Хіба вас не сповістили з Мордовії, що я з гебнею не розмовляю. Слідство закінчене, КГБ передав мене в розпорядження МВД, службові справи вже в архіві, а приватних розмов у мене з комітетниками не буває». Викликали до кабінету начальника тюрми, там сидять гебісти і прокурор. Прокурор питає: «А зі мною розмовлятимете?» — «З вами розмовлятиму». — «Поясніть не формально, чому ви відмовляєтеся розмовляти з працівниками органів?» — «Людина, — пояснюю, — не зобов'язана вести бесіди зі своїми вбивцями». — «Виведіть Стуса». І не дали мені побачення, відправили до Ленінграду».

А Стус не міг, точніше, не вмів, а ще точніше, не хотів мотти й уміти хитрувати з ворогом, він протиставляв їм лише шалену до зухвальства сміливість і буквально нищівне презирство. Й хоча конспіративні навички він опанував, для перемоги цього виявлялося замало. . .

Василь створений так, що він не може говорити неправди, навіть якщо це йому вигідно й може врятувати. . .

Мужні й незламні люди, в зоні українці все таки були переможеними. Хай тимчасово, але покищо торжествували їхні вороги, «свині, які задніми ногами відштовхують одне одного від годівниці», як висловився колись Стус. Поразка в національній битві утворювала довкола українців поле трагедії, поле підвищеної чутливості до всього, що торкалося національного нерва душі. . .

Я все таки сподівався довести таборовій адміністрації, що в особі людини в сірій робі з нашивкою «Стус В.С.» і стоптаних кирзових чоботях їм протистоїть живе втілення національного духу й символ національної гордості великого українського народу. . .

Стус — величезне явище в українській літературі. І якщо ви замордуєте його, український народ неминуче прокляне вас, як він досі проклинає Шевченкових катів. Адже вони теж виконували накази свого начальства і теж думали — якщо по їхньому боці влада, то за ними правда, а як усе обернулося в історії. . .

— Я не вживаю слова «великий», оскільки боюся його, та й не справа сучасників роздавати вінки такого розміру, але певен, що сьогоднішнє покоління українців залишиться в історії, прикрашене Стусом. І нащадки заздритимуть тим, хто жив поруч нього в сімдесяті роки.

На мою думку, Стус — прокладач у поезії нових шляхів, творець нових гармоній. Насамперед, він розширив межі поетичної свідомості він шукає слів у словесних склепах, комірках національної слово-творчості. Ба більше — він, по-моєму, робить замах на усталений національний стиль душі, прагнучи широку, вільну, зформовану безкрайними степами поетичну душу народу обмежити чіткою, стриманою європейською формою вірша. . .

Згадавши Чорновола і його карцерні розповіді про Стуса, тут таки долучу ще одну. Після українського «покосу» 1965 року киявські правозахисники влаштували мітинг на оборону заарештованих товаришів. Він відбувся в одному з найбільших кінотеатрів Києва, де інтелігенція столиці зібралася на перегляд якогось художнього фільму. Перелякавши адміністрацію, раптом з місця виступили з протестом супроти репресій ГБ — спочатку Дзюба, потім Чорновіл. Вячеслав виклав, що вони тоді сказали. . .

« — . . . а потім схопився з місця Стус. Він не повинен був виступати, це не готувалося. Але ж ти знаєш Стуса! Крикнув у залю: зараз я звертаюся не до українців, а до тих людей інших народів, які тут сидять, — до росіян, до євреїв. . . Учора схопили українців — завтра прийде ваша черга. Досвід історії вчить усіх, тому помагайте боронити українців, цим ви виступите не лише за діло правди, але й захистите своє власне завтра, свою свободу. Від імені українців я вам обіцяю: якщо завтра наші кати кинуться на вас, ми станемо на боротьбу поруч з вами, як сьогодні ми боре́мося, рятуючи наших братів. Чесні люди всіх народів, що живуть нині на землі України, повинні згуртуватися для спільної оборони своїх мучеників. . .

Ми висловилися і втрюх, Дзюба, Стус і я, взявшись за руки, вибігли з залі. Були абсолютно певні, що з години на годину за нами також прийдуть з ордером, але щасливі були. . . Нема слів, які щасливі були!»

Саме таким політиком був на Україні поет Василь Стус.

Стус перший розповів мені про врятування євреїв митрополитом Шептицьким. . .

Стус, з його прямою й порядністю, гордістю й різкістю, аж ніяк не створений для в'язниці. . . Сидіти у в'язниці — для цього придатні люди простіші, як от я, наприклад, а джерело Божественних гармоній, Стус — його хотілося б уберегти від подібної долі.

Але Стус не міг лишитися поетом, якби він жив не так, як він жив. Це я також розумів. . .

(«Українські силуети», 1984)

Василь СТУС

«Я ОБВИНУВАЧУЮ»

«1. У мене, як і в багатьох інших, заарештованих у січні 1972 року, а пізніше засуджених, зроблено обшук за провокаційним ордером, підписаним львівським прокурором Малихіним. Підставою для обшуку було названо приналежність до т. зв. справи Добоша. Майже всі жертви чергового катебістського наскоку, у яких робили обшук на тій самій підставі, ніякого відношення ні до справи Добоша, ні до його «справи» не мали. Я вимагаю притягти до судової відповідальності осіб, які санкціонували ці обшуки і арешти під фальшивими приводами.

Із самого початку слідства катебісти в розмовах зі мною про справу Добоша навіть не згадували, тому що Добоша я й в очі не бачив ніколи. Суть справи в тому, що сама справа Добоша — це дешева фальшивка; вона була придумана для дискредитації заарештованих перед громадськістю, щоб таким чином на деякий час паралізувати появу прилюдних протестів.

Оскільки справа Добоша з початку й до кінця є вигадкою, я заявляю: українські процеси 1972-73 років велися за аналогією з фабрикованими процесами 30-их років і провадилися за допомогою тієї таки ежовсько-беріївської методики.

Маштаб фальсифікації свідчить про те, що автором цього душоубного сценарія було керівництво КГБ при Раді Міністрів УРСР, тому я звинувачую його у свідомій фальсифікації з метою приховання справжніх злочинів та прилюдної дискредитації людей, репресованих за їхні переконання.

2. Під час обшуку в мене було вилучене майже все написане за 15-17 років літературної роботи: вірші, критичні статті, прозові твори, переклади...

За це я вимагаю судити їх, як ворогів українського народу, ворогів гуманізму, світової культури, ворогів людства.

3. До мого звинувачення включено чимало моїх текстів, у яких ідеться про репресії 20-30-их років та пізніших років, про геноцид українських селян у 1933 році, про знищення української інтелігенції в 30-их роках, про матеріяльні нестатки, що їх зазнавали колгоспники в 30-40-их роках та в окремі періоди наступних десятиріч. Слідство і суд назвали антирадянськими мої заяви про відсутність свободи пересування для сільського населення, позбавленого паспортів, що я назвав формою закріпачення. Назва-

но антирадянськими моє твердження, що період 1961-71 років був десятиріччям такого ж систематичного погіршення умов матеріального та духовного існування народу, періодом наступу реакції. Названо антирадянським мій вірш «У Мар'їнці стоять кукурудзи», в якому йшлося про відомі факти минулого, коли колгоспникам за роботу практично нічого не платили.

Назвавши згадані тексти антирадянськими, кагебісти тим самим взяли на себе ролю безпосередніх винуватців минулого кривавого періоду та співучасників нещадної державної експлуатації народу. Ставлячи сьогодні такі твердження у провину, засекречуючи відомі факти безприкладних репресій у минулому, кагебісти доводять тим самим свій кривий зв'язок з бандою Єжова і Берії, беруть на себе відповідальність за всі злочини, що їх вчинили їхні попередники минулого десятиріччя.

Я назвав КГБ паразитною, визискуючою і шкідливою організацією, на сумлінні якої мільйони й мільйони розстріляних, закатованих, заморених голодом душ...

...Я обвинувачую КГБ як організацію відверто шовіністичну й антиукраїнську, тому, що вона зробила мій народ і без'язиким і безголосим. Судові процеси 1972-73 років на Україні це суди над людською думкою, над самим процесом мислення, суди над гуманізмом, над проявами синівської любови до свого народу. Покоління молодого української інтелігенції, що його зробили поколінням політв'язнів, було виховане на ідеях гуманізму, справедливості, свободи. У цьому вся його провина, весь його злий намір. Але тільки такими синами славен народ — і нині, й у віки вічні.

Я певний того, що рано чи пізно КГБ будуть судити — як злочинну, відкрито ворожу народові поліційну організацію. Та не певен я, що сам доживу до цього суду. Тому прошу передати моє звернення обвинувачам цієї злочинної організації. Нехай у багатомовній справі її злочинів буде і моя сторінка свідчень-обвинувачень».

1975

*концтабір «Дубровлаг»
(«Зошити українського самвидаву», 1980)*

«ВАС РОЗСТРІЛЮВАТИ ТРЕБА...»

«Таборова лікарня — установа досить дивна. Призначення її — сполучити кагебістську жорстокість з професійним обов'язком лікарів. А сполучити ці поняття не так просто. Не один з лікарів

повторює: «Спочатку я чекіст, а вже потім лікар». Але жоден кагебіст не скаже: «Спочатку я лікар, а потім уже. . .» «Вас розстрілювати треба, а не лікувати», — кричить зека дружина замполіта Самсонова, що числиться в штаті медперсоналу.

За два з половиною роки я не знаю випадку, щоб у лікарні був вікалін. Замість нього хворим на виразку шлунка видають «ефективніші засоби» — новокаїн, анестизин, белалгін. А що ці препарати не допомагають, я неодноразово вимагав, щоб відсутні медикаменти я міг одержати від своєї рідні чи придбати на свій коштів. Однак і те й друге таємний циркулярний «закон» забороняє. Я звернувся в цій справі до Міністерства охорони здоров'я. Відповіді не дістав. З радянського Червоного хреста повідомляють, що питання про те, як утримують політв'язнів у Радянському Союзі, до їх компетенції не входить. Вони, бачите, цікавляться лише чилійськими порядками і пакистанськими землетрусами. . .

Здається, одна з функцій лікарні — забезпечити тиху смерть в'язня, якнайдалі від зони, від товаришів. Тут, у лікарні, кожен умирає тихо і майже завжди — насамоті з самим собою. Смерть без свідків — найліпша смерть для зека, його останній обов'язок».

Треба сказати, що смерть утратила в таборових умовах будь-яку трагічність, вона стала буденним фактом. . .

(З *«Хроніки таборових буднів»*, 1976)

ДВОЄ СЛІВ ЧИТАЧЕВІ

Перші уроки поезії — мамині. Знала багато пісень і вміла дуже інтимно їх співати. Пісень було стільки, як у баби Зуїхи, нашої землячки. І таких самих. Найбільший слід на душі — од маминої колискової «Ой, люлі-люлі, моя дитино». Шевченко над колискою — це не забувається. А співає тужно: «Іди ти, сину, на Україну, нас кленучи» — хвилює й досі. Щось схоже до тужного надгробного голосіння з «Заповіту»: «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте, і вражою злою кров'ю волю окропіте». Перші знаки нашої духовної аномалії, журба — як перше почуття немовляти в білому світі. Ще були — враження од дитинства. Гарного дитинства.

Шкільне навчання — вадило. Одне — чужомовне, а друге — дурне. Чим швидше забудеш школу тим краще. В четвертому класі щось заримував про собаку. По-російському. Жартівливе. Скоро минуло. Відродилося в старших класах, коли прийшла любов.

Інститутські роки — трудні. Перша публіцистика віршована — поези з історією. Захоплення Рильським і Вергарном. Ще чогось

прагнув безтелесий дух. І знову ж — любов. Стужілий за справжньою (не донецькою) Україною, поїхав учителювати на Кіровоградщину, поблизу Гайворона. Там витеплів душею, звільнився од студентського схимництва. Армія — прискорила. Почувся мужчиною. Вірші, звичайно, майже не писалися, оскільки на плечах — погони. Але там прийшов до мене Бажан. Тоді ж — перші друковані вірші — 1959 рік.

Післяармійський час був уже часом поезії. Це була епоха Пастернака і — необачно велика любов до нього. Звільнився — тільки десь 1965-6 рр. Нині найбільше люблю Гете, Свідзінського, Рільке. Славні італійці (те, що знаю). Особливо — Унгаретті, Квазімодо.

Ще люблю «густу» прозу — Толстого, Гемінґвея, Стефаніка, Пруста, Камю. Вабить — і дуже — Фолкнер.

З молодших сучасників найбільше ціную В. Голобородька. Потім — Вінграновського. І, звичайно, Л. Кисельова. Ненавиджу слово «поезія». Поетом себе не вважаю. Маю себе за людину, що пише вірші. Деякі з них — як на мене — путящі.

І думка така: поет повинен бути людиною. Такою, що повна любові, долає природне почуття зненависті, звільнюється од неї, як од скверни. Поет — це людина. Насамперед. А людина — це, насамперед, добродій. Якби було краще жити, я б віршів не писав, а — робив би коло землі.

Ще зневажаю політиків. Ще — ціную здатність чесно померти. Це більше за версифікаційні вправи!

Один з найкращих друзів — Сковорода.

(«Зимові дерева», 1970)

«НА КРАЮ СВІТУ, ОДИН З КРАЩИХ ПОЕТІВ»

З листа Льва Лук'яненка до В.Стуса

Здорові були, пане Василю!

Одержав фото з листом. Спасибі. Ледве що різний варіант цього фота бачив учора в Києві. Спасибі, що прислали не портрет, а ось такий вихоплений із життя момент-сумної дійсности.

Знаєте, Ваша гірка іронічна усмішка і погляд, спрямований вниз, під землю, туди, в глибину 100-150 метрів, надзвичайно ясно говорить: «Ось так-то чоловіче, Шевченко на Кос-Аралі муштрою займався, Грабовський в Тобольську, а я — в Магадані...» Лівий схил засніженої гори ясно відділяє землю від неба, і здається, що за тим пругом є тільки небо, а земля там і кінчиться і далі вже порожня прірва.

На краю старої путі, на краю світу, один з кращих поетів, з якого горда була б будь-яка освічена державна нація, вправляє свої м'язи під землею і вбиває роки і талант. О, Боже! За що Ти так караєш чадом своє?! Невже і пропасти так йому, не сказавши світові ні слова?!... О, ні, в ньому ще море вогню, море сил!». . .

Між березнем і липнем, 1977

(«Інформаційні бюлетені Української
Гельсінкської Групи», 1981)

З поезій Василя Стуса

МИНАЄ ЧАС МОЇХ ДИТЯЧИХ ВІР

Минає час моїх дитячих вір
І я себе з тим часом проминаю.
І вже не віднайдусь. І вже не знаю,
А чи впізнав би на човні новім
Свій давній берег. Ні, напевно, ні.
Бо сам собі, відринутий від болю
Пливу за днем, за часом, за собою
В новому необжитому човні.
Ні небожителі, ні жеботіння трав,
Ні перехлюпи хвиль — ніщо не скаже
Тобі про повертання. Не розв'яже
Твого питання: годі чи пора. . .
Ти сам пливеш, відринутий від себе.
І лиш за гребнем прозираєш гребінь.

1964

СПОКІЙ

Люблю дозвілля степове безкрає,
могутні м'язи рідної землі,
і запах чебрецю, і жайворонів крик,
і ластівок тривогу
Німує древній сум у важкій ріллі,
і тракторист у довгій самотині
звіряє в пісні, простій і легкій,
свою любов, котрої він, напевне,

ніяк не може звірити коханій.
Десь коник, заховавшись у траву,
бездумно сюркотить собі помалу
і заколисує пожовклий стер
нехитрим співом.
Межею ж креслячи невтомною рукою
якісь невідомі письмена,
прошкує осінь. Хмара супокійна
на неї задивилася згори.

1968

ОТАК І ВІКУВАТИ

Отак і вікувати,
пізнавши роки мсти
(це за добро заплата).
І — Господи прости.
Не нарікаю, Боже,
на іспити важкі:
одним стражденим дрожем
злютовано віки,
Та виболіти землю —
нам! Зберегти живе —
нам! Вивершити стелю —
нам! І Господь зове —
нас! Бо Його надія —
не фарисей, ми
(не саддукеї ж скніють
під мурами тюрми).
Нам шлях прослався вгору —
не вбік, не вниз, в — ввись.
Ми добротою хворі,
до неба змоглись,
там наша Україна,
котра не знає ґрат.

1968

СТО РОКІВ, ЯК СКОНАЛА СІЧ

Сто років, як сконала Січ.
Сибір. І соловецькі келії,
і глупа облягає ніч

пекельний край і крик пекельний.
Сто років мучених надій,
і сподівань, і вір, і крові
синів, що за любов тавровані,
сто серць, як сто палахкотінь.
Та виростають з личаків,
із шаравар, з курної хати
раби зростають до синів
своєї України-матері.
Ти вже не згинеш, ти двожилава,
земля, рабована віками,
і не скарать тебе душителям
сибірами і соловками.
Ти ще виболюєшся боєм,
ти ще роздерта на шматки,
та вже, крута і непокірна,
ти випросталася для волі,
ти гнівом виросла. Тепер
не матимеш од нього спокою,
йому ж рости й рости, допоки
не упадуть тюремні двері.
І радісним буремним громом
спадають з неба блискавиці,
Тарасові провісні птиці —
слова шугають над Дніпром.

(6.1963 «Зимові дерева», 1970)

КОЛЕСА ГЛУХО СТУКОТЯТЬ

Колеса б'ють, колеса б'ють,
кудись торують путь.
Уже! Додому не вернуть,
додому не вернуть.
Москва, Гора Ведмежа, Кемь
і Попів острів — шлях
за ґратами, за вартами,
розбухлий на сльозах.
І знову: Вятка, Котлас, Усть —
Вим, далі — до Чібю.
Рад-соц-конц-таборів Союз,
котрий Господь забув.
Диявол теж забув, тепер
тут править інший бог —

марксист, расист і людожер
один за трьох.

Москва — Чібю, Москва — Чібю,
Печорський концентрак
споруджує нову добу
на крові і кістках.

(«Свіча в свічаді», 1977)

ПРОЩАЙ, УКРАЇНО

Ще горбляться горді Славутів кручі,
Та сторч головою зривається світ.
Чіпляйся за кручі, як терен колючий,
Чіпляйся за небо, як яблуні цвіт.
За обрієм обрій, за далями далі. . .
Допоки напруглий не вигасне день,
Погребли тополі в глибокій печалі
Своїх калинових, вишневих пісень.
Бо вже ослонився безокрай чужинний
І гнеться в жалобі кривавий розмай.
Прощай, Україно, моя Україно,
Чужа Україно, навіки прощай.

(«Поезія з-за колючих дротів», 1978)

УКРАЇНСЬКИМ ЖІНКАМ-ПОЛІТВ'ЯЗНЯМ

Немов крізь шиби, кроплені дощами,
кріз скрик розлуки, ліхтарів і ґрат,
затрембітав тонкими голосами
гранчастий келих квітів і дівчат.

.

І папороті цвітом процвітає
оцей дивочний опівнічний спів.
О, як би я туди, до вас, хотів —
хоч краєм ока або серця краєм!

.

Покірні тузі, образи пливуть,
тремтять, мов струни, кроплені сльозою.
Промов же, Україно, за котрою
із загород відкриється нам путь?

(«Поезія з-за колючих дротів», 1978)

Проблеми національного визволення

М. ЧИРОВСЬКИЙ

ПОЛІТИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ У СВІТІ
І СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ І В УКРАЇНСЬКІЙ ДІЯСПОРІ
У 1980-ИХ РОКАХ

І. Введення

Наступна аналіза намагатиметься доказати тісне пов'язання між незavidною ситуацією України у кігтях кремлівських вождів і загальним політичним положенням у світі у 1980-ті роки. Попросту, совети намагаються вже від 1920-их років підбити світ під свою владу, починаючи від України, як одної з перших жертв свого ненаситного імперіялізму, прикриваючися маскою марксистсько-ленінського інтернаціоналізму. Всякий рух спротиву в Україні перешкоджує завжди й у великій мірі кремлівським планам, і це логічно пов'язує ситуацію в Україні зі загальним політичним світовим положенням та й навпаки; будь-які для советів корисні або некорисні події у світі відбивається на їхній політиці в Україні.

В 1970-их роках Кремль досягнув неабияких успіхів завдяки невдачам або наївності Заходу взагалі, а Америки (США) зокрема. США програли військовий змаг за В'єтнам; санданісти повалили Самозу і опанували Нікарагуу; Вотергейт ослабив Америку морально; Москва придушила рештки свободи в Польщі з її «Солідарністю»; через глупу і нерішучу політику Картера провалився приятель Америки іранський шах і владу там перебрав фанатичний ворог Америки Аятола Хомейні; згодом Іран дав Вашингтону-ві сильний політичний інтернуванням американського дипломатичного та іншого персоналу більше чим рік, даліше ослаблюючи повагу США у світі на користь Кремля; червона пенетрація, спонзорована СРСР і Кубою, поширилася у Полудневій Америці й Африці, поширюючи впливи комуністичного світу і доказуючи, що США за Картера не були ні морально, ані мілітарно сильні захищати вільний ще світ. В додатку, ще і В'єтнам цілком скомунізувався і пішов інвазією на Камбодію, де, правдоподібно, голодом виморив біля двох мільйонів людей, відмовляючи допомоги

харчами зі Заходу. А Картер тому всьому безрадно приглядався на злорадість Кремля. А що б не дражнити советів, і Картер і Конгрес США катастрофально обнизили видаткування на оборону і дозволили на це, що СССР поважно випередив Америку своїм нуклеарним і конвенційним воєнним потенціалом, ждучи тільки на відповідний момент, щоб атомовим шантажем змусити цілий Захід впасти перед ним на коліна.

Щоб ще зміцнити свою позицію, КГБ просякло і перебрало провід у всяких «рухах за мир і проти нуклеарної небезпеки», які своїм вістрям були спрямовані проти збільшення дефензивної сили Заходу, а зокрема Америки, тільки мимоволі згадуючи советський наростаючий нуклеарний потенціал для створення «димної заслони» і дезорієнтації західніх демолібералів. Це робили совети засобом КГБ, як про це явно і доказово говорив Джан Баррон у своїй попередній і останній книзі, а роблено це точно після рецепти Леніна про розбивання ворога з нутра. Рівночасно посилено советську шпигунську сітку по цілому світі.

А всередині Советського Союзу збільшував Кремль терор для завершення кристалізації «советської людини і одного советського народу», які говорили б по-російськи, думали російськими категоріями, всесторонньо сприйняли б російську культуру і мріяли про панування «найбільшого» російського народу над цілим світом. Згодом такий «советський народ» знова презвано б на «російський».

Успіхи на зовнішньому відтинку і збільшений тиск всередині дуже негативно відбився на положенні в Україні. Большевикам дуже хотілося раз на завжди зліквідувати «українське питання» в СССР і в діаспорі, і до цього вони взялися всякими засобами: терором, русифікацією, ліквідацією дисидентських груп і посиленням розбивання української громади у Вільному Світі. Боротьба з «націоналізмом».

II. Історична проекція

В минулому завжди так було, що коли тільки актуалізувалися будь-які широкі політичні плани всеєвропейського або хоч східно-європейського масштабу, чомусь могутні світу цього зараз пригадували собі Україну і піднімали дипломатичні та другі кроки, щоб включити її у ці плани. Так воно повторялося багато разів. Коли тільки творилися якісь «християнські» ліги держав проти турецької або отоманської імперії, тоді їхні послі ішли на Січ і намагалися позискати козаків для своїх політичних проєктів. Скільки разів Річпосполита Польська була у політичних або мілі-

тарних турботах, вона зараз пробувала скокетувати козацький провід, обіцяючи полегші й свободу. Карло XII, король Швеції, під час великої Північної війни зробив союз з гетьманом І. Мазепою, розпитувався про Україну, розплановуючи свою інвазію на російське царство. Німецькі й австрійські цісарські двори інтересувалися Україною, розробляючи свою східньо-європейську політику, а головню свій наступ на Росію і Польщу. Це дало причину полякам і москалям говорити про «українське питання» як про «німецько-австрійську інтригу», щоб в цей спосіб зробити українську справу непопулярною серед західніх альянтів і тим не допустити до західньої допомоги українським визвольним змаганням 1920-их і пізніших років.

Все ж таки, коли російське царство завалилося, а большевики покинули війну і зрадили альянтів, тоді альянти старалися нав'язати якийсь контакт з урядами УНР і гетьмана. Тільки польські і білогвардійські антиукраїнські інтриги Дмовського, Падеревського, Денікіна і других дезорієнтували Західні уряди і привели до большевицької перемоги. Глупота Заходу вповні себе виявила у його східньо-європейській політиці під час Першої і Другої світової війни, за яку цей Захід дорого заплатив і далі ще платить за зігнорування права неросійських народів на національну свободу і по суті за збудування машкарної советсько-російської імперії, якої «ахілевою п'ятою» є саме ці народи, які безнастанку змагаються за своє державне визволення, з Україною включно. Саме ті змагання, піддержані може тим разом розумною політикою Заходу, могли б привести до розвалу СРСР і звільнення світу від довготривалого терору і залякування. І тут бачиться тісне пов'язання між гльобальною політикою Заходу і Сходу, і її проекцією на наші рідні землі та на нашу спільноту в діаспорі сьогодні.

III. Політичний комплекс вісімдесятих років

В історії все повторяється, і тому так, як колись, так і сьогодні в саме навечер'я великих подій і перемін актуалізується «українське питання», викликаючи відгомін у Вільному Світі і в СРСР, в тюрмі народів. І вже зайшла одна з великих перемін. Коли, як ми бачили, в 1970-их роках СРСР був на вершку своєї сили і своїх міжнародних впливів, у 1980-их роках він зіпхнутий назад. З приходом Р. Регана до Білого Дому як президента США, людини розумної, рішучої, твердої і завзятого ворога т. зв. комунізму, а по суті московського імперіялізму, Кремлеві поховзнула нога. Зараз по перебранні влади Реган назвав советів правдивими словами, що вони для своєї мети брешуть, тероризують світ

і власні народи, ошукують, не додержують міжнародніх договорів і вперто переводять свої імперіялістичні пляни. На Кремль немов вилляли відро зимної води. По недавніх успіхах за урядування м'якого і нерішучого Картера советам прийшлося розчарувати Реганом, якого зараз таки вони проголосили «імперіялістом» і «готовим до нуклеарної війни».

Совети були поражені постановою президента Регана вже від 1980 року у двох аспектах. Перше — Реган здержав їхню імперіялістичну політику під покришкою марксизму-ленінізму. Тому теж він міг ствердити під кінець своєї каденції, що від 1980 року совети не зайняли ані одної п'яді землі більше. Друге, москалі взагалі живуть безперервно в психозі страху, що от-от хтось на них нападе, бо «капіталісти», мовляв, «готують проти них війну».

Обі прикмети московської політичної душі глибоко були заторкнені постановою Р. Регана. А його скорі рішення і переведення в діло піднести американський мілітарний потенціал до рівня советського, розміщення ракет в Європі і економічного росту США, який підбудував би цей мілітарний американський потенціал, довели Кремль до паніки. Стративши голови, москвини вийшли із розмов про роззброєння в Женеві.

А справи посувалися все дальше і дальше. Реган — небуденний усе. Він сприйняв ідею, що уярмлені народи Советського Союзу — це природні союзники США в наростаючому конфлікті. І от як колись, в моментах політичної напруги і папа, і цісар, і Карло XII, і Наполеон включали Україну у свої пляни, так в 1980-их роках заговорено про неї не тільки теоретично в Конгресі, в кулуарах Капітолю, але й у Білому Домі. Заговорено там і про УПА, і про АБН, і про Романа і Юрія Шухевичів, про українських дисидентів, і про Патріярха Йосифа І. Українським делегаціям були відкриті двері до Білого Дому й українці були назначені на державних урядовців високого рангу. Епізод з Гранадою ясно показав, що Реган цілком не буде вовтузитися і панькатися з большевицькою пенетрацією у західній півкулі. Попросту, американське військо в блискавичній операції не допустило до створення ще одного, крім Куби червоного сателіта Москви. Допомога урядові Сан Сальвадору в його боротьбі з комуністичними партизанами, за якими стоїть Москва, Гаванна і Манагуа, і допомога нікарагським повстанцям у їхньому змагові проти комуністичного насилля санданістів тільки ще раз і дуже переконливо доказують, що московському гуляйпільству приходить кінець і що вони мусять на правду з Реганом рахуватися.

А перевибір Регана президентом США на другу каденцію попросту змусив Кремль повернутися до роззброєневих переговорів у

Женеві. Вони на всякий лад намагаються спинити розвиток американських дослідів оборонних заходів, що їм несправедливо дали назву «Зоряної війни». Американський успіх у цьому відношенні знеутралізував би в майбутньому цілком нуклеарну небезпеку і цілковито обеззброїв Москву. Її величезний нуклеарний арсенал втратив би всю актуальність і силу у застрашуванні світу. І цього імперіялістична Москва боїться найбільше.

IV. Московська реакція назовні

Кремлеві ніколи не вистачали офіційні шляхи для здійснення його імперських амбіцій; ні тоді, коли йому здавалося, що він досягнув вершка, ані тоді, коли він застрашений реакцією Заходу.

Перш за все, КГБ вислало на Захід численних «дисидентів», яким призначено важливі завдання для баламучення Вільного Світу. Як колись демоліберальні і марксистські «дисиденти» покинули царську Росію і поселилися на Заході, щоб рятувати «матушку Росію» по провалі царату, так сьогодні ці дисиденти полощуть західні мозки, що, мовляв навіть після розвалу советського царства, ССРСР не можна ділити, але його треба задержати хочби в границях з 1939 року, як федеральну, демократичну, чи іншу Росію.

Дисидентів можна поділити на три групи, залежно від приділеного їм завдання через КГБ, хоч вони особисто можуть цього завдання навіть не бути свідомими. Перша група — це ті московські дисиденти, які, виступаючи ніби проти сьогоднішніх кремлівських вождів, за всяку ціну втовкмачують в уми західних провідників, що ССРСР не можна ділити. Так голосять Солженіцин, Зінов'єв і Сахаров. Другий гурт — це дисиденти, які розбивають немосковські «еміграційні» спільноти, як Григоренко з його Закордонним Представництвом Української Гельсінської Групи, яку він веде у «неділимський» московський табір всупереч ідейній настанові цієї групи в Києві. А третій гурт дисидентів — це ніби неутральні в національному питанню, одначе зорієнтовані в усьому на російських лібералів.

В кожному випадку, советська машина, застрашена поставою Заходу, вживає дисидентів для морального послаблення будь-яких ворожих Москві настроїв та створення більш сприйнятливої атмосфери для «єдиної і недилимой». Важливе це для Кремля ще й тим, що престиж Москви потерпів у наслідок нестійкості проводу ССРСР через смерть Брежнєва, а вкортці Андропова, який довго хворів і ледве чи міг впливати на хід подій, а відтак через затяжливу хворобу Черненко.

Намагання розбити «емігрантські» спільноти, інспіровані Москвою, проявилися в 1983, 1984 і в 1985 рр. за океаном і в Європі в однаковий спосіб. Це розбиття пов'язане з певними потягненнями Григоренка і поступуванням деяких груп, яких провідні люди пішли на контакти з «неділимцями».

Безсумнівно, форсування на Заході думки, що народи в ССРС тероризує якась советська «партократія», до якої, мовляв, входять представники різних національностей (і української теж), а не російський шовінізм й імперіялізм, і що в ССРС російський народ «страждає» на рівні із другими народами, а може й більше від них — ідея форсована Зінов'євим, Сахаровим, а подекуди також Солженіциним, є мотивована інтенцією зняти з росіян відповідальність за большевицьке кровопролиття, викликати на Заході симпатію замість ворожнечі до російського народу, і тим самим підбудувати на будуче ґрунт для вдержання Росії, тобто ССРС, в одній цілості на випадок якогось катаклізму.

В додатку до посиленої акції КГБ розбити т. зв. східньо-європейські «емігрантські» спільноти, КГБ теж сильно продовжувало у 1980-их роках просякати всілякі «Руси за мир», скрайно ліберальні угруповання і ліві течії, як «Зелені» в Західній Німеччині і других країнах, та й продовжувало залякування західньо-європейських країн «видіннями» атомової війни. Советам хотілося фальшивою інформацією і терором психічно послабити Захід взагалі. Про це, як згадано, писав Джон Барон, а останньо на телевізійному інтерв'ю говорив Аркадій Шевченко. У цьому відношенні Мандель і Фераро, демократичні кандидати на президента і віцепрезидента США в 1984 р., виказували цілковите нерозуміння справи, тобто советських маневрів для підрізання моральної сили США. Щастям Західнього світу і західньої цивілізації є вибір Регана-Буша, який, одначе, спричинив також і посилення розкладової роботи большевиків, зокрема серед ліберальних і лівих груп у Західньому світі.

До якої міри збаламучено Західній світ — доказують два листи американського єпископату про нуклеарну зброю і про суспільно-економічний лад. Саме тоді, в 1983 р., коли советська penetрація пережерла всякі «рухи за мир і проти нуклеарної зброї», ліві течії виступили проти США, які хотіли себе дозброїти, а не проти советів, які мали найбільше атомової зброї. Саме в цей час найбільше неfortunний час американські єпископи попросту підсиляли своїм листом ці рухи, послаблюючи становище президента Регана, якому хотілося створити атомовий балаянс і розпочати говорити з советами з позиції сили. І хоч адміністрація президента Регана прохала в той час такого листа не пускати у світ, єпископи не послухали, роблячи американському урядові ведмежу прислугу,

пускаючи воду на млин лівим і демоліберальним кругам. Кремль не мав причини до невдоволення.

А тепер, в 1985 році, ті самі єпископи знов приготувляють нового листа, в якому плянується осудити високі видатки США на озброєння і вимагатиметься, щоб їх зменшити в користь більшої допомоги т. зв. економічно упослідженим в Америці й у світі. Це тільки повторення давніх принципів Церкви про суспільну справедливість. Однак сьогодні, в обличчі інтернаціонального тероризму, завжди і всюди інспірованого КГБ безпосередньо і посередньо через його «вітки» в Болгарії чи других сателетних країнах. Прикладом тут є атентат на папу Івана Павла II, терористичні атаки на американців по цілому світі, і другі.

Тільки американська сила може це припинити. Беручи справу теоретично, коли б американський уряд обнизив видатки на озброєння і збільшив видатки на суспільні програми, ослаблюючи себе у відношенні до СССР, а через це підпали б нові країни (Камбодія, Південний В'єтнам, Нікарагуа і другі) під комуністичний терор, чи це оправдували б американські єпископи, а чи обмили б тільки руки, як Пилат на Христовому суді?

V. Московська реакція у СССР

Перестрашені постановою Америки у 1980-их роках і опутані психозом антисоветизму у світі, совети повернулися вдома до возвеличування Сталіна і сталінського терору, щоб назавжди здусити непокірні немосковські народи і заключити формування «советської людини».

Тиск збільшився вже на порозі 80-их років і його якнайгостріше заманіфестувала т. зв. Ташкентська Конференція про краще вивчення російської мови як «мови дружби народів СССР». По суті, Ташкентська Конференція прийшла у висліді рекомендацій КПСС і Ради Міністрів СССР. «Рекомендації» цієї конференції являються облудною формою російщення немосковських народів до меж одуріння, при чому мови цих народів дискримінується, знищується і спихається на третьорядне місце, включно з українською. Зараз по конференції посипалися лявіною розпорядки Ради Міністрів СССР і її ступайків — Рад Міністрів поодиноких республік і їхніх міністрів шкільництва, культури й науки, начеркуючи шляхи для кращого вивчення і вжитку російської мови по цілому Советському Союзі. Начеркнено календар поодиноких акцій аж по 1986 рік, в якому малося б досягнути мету. Вивчення російської мови і її вжитку від діточих садків аж до докторських і габіліта-

ційних програм; приділено надзвичайні фонди для цієї мети; вишколювано додаткові кадри вчителів і викладачів російської мови й літератури; призначувано нагороди за надзвичайні досягги. Рівночасно скорочувано години навчання мов і літератур неросійських народів; редуковано видання книжок і журналів національними мовами; виключувано з бібліотек книги неросійською мовою; студентів, викладачів і дослідників неросійської, а зокрема української національності, переношено у глиб СРСР, щоб їх скоріше московщити. Наново наповнено в'язниці, психушки і концтабори непокірними українцями, які були перешкодою в кремлівському маршові до опанування світу, який мусів спинитися через некорисні для Москви зовнішні політичні обставини.

Щоб відвернути увагу т. зв. «емігрантських» спільнот зі Східної Європи, московська агентура посилила акцію в напрямі розбиття цих спільнот. Її вдалося розбити руками демолібералів Український Конгресовий Комітет в Америці. Її майже вдалося розбити і СКВУ. Певне розбиття заіснувало в 1983 році також на форумі КОУГЦУ в Західній Європі.

VI. Заключення

Без сумніву, різні ці події, які тісно зі собою пов'язані, відбиваються відемно на подіях в Україні і на українській спільноті в діаспорі. Це накладає певні зобов'язання на українців у Вільному Світі. Перш-за-все їм треба об'єднатися під кличем боротьби за українську державність і посилити свою організованість. Москва цього найбільше боїться. Їм треба відкинути всілякі демоліберальні тенденції, за якими може стояти московська агентура. Їм треба собі усвідомити, що українська людина досягне найбільш «людських прав» у своїй незалежній державі, а не через включення себе в якісь анонімні рухи «за людські права», якими можуть керувати або на них впливати московські дисиденти, які борються за неподільність СРСР. Українцям у діаспорі треба завжди і всюди компромітувати советську облуду й забріханість, і спростувати будь-які нісенітниця просоветської і проросійської пропаганди для збаламучення Західного світу, як, наприклад, показування фільмів про «вільне» релігійне життя в СРСР на телевізії в США або Канаді; або спростувати фальшиві інформації про Україну в чужинних публікаціях. Довголітній досвід українського народу в цих і багатьох інших відношеннях мусить сповняти властиву собі роль в організації української сили в Україні і в діаспорі.

Петро ОДАРЧЕНКО

РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНИ І БОРОТЬБА ЗА РЯТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

(Продовження, 2)

Короткий період так званої «відлиги» після розвінчання Сталіна й критики т. зв. «культу особи» був не тільки періодом пожвавлення українського літературного життя, а й періодом, коли розгорнулася широка кампанія проти русифікації української мови, кампанія за очищення української літературної мови від русифікаційного намулу. З'явилися нові словники, які реабілітували багато українських слів, що були викинуті з словників за часів поштищевщини та ежовщини. В оборону чистоти української мови виступили на сторінках журналу «Українська мова й література в школі» українські мовознавці. Багато поетів понаписували вірші в оборону української мови: М. Рильський, В. Сосюра, В. Симоненко, Г. Прокопенко, Є. Гуцало, Д. Павличко, молода поетеса Наталка Білоцерківець та інші.

Євген Гуцало оспівує красу й багатство української мови:

О рідна мово!
Причащаюсь
Біля твоїх джерел прозорих, чистих,
І набираюся п'янкої сили. . .
Твої багатства невичерпні. . .
. . . Яке то щастя
Припасти пелюстками спраги уст
До мови рідної — й багатшати душею!

Максим Рильський називає українську мову духовною основою життя українського народу, пригадує царські переслідування української мови, виразно натякаючи й на переслідування української мови сучасними російськими великодержавними шовіністами:

Як гул століть, як шум віків,
Як бурі подих, — рідна мова,
Вишневих ніжність пелюстків,
Сурма походу світанкова,
Неволі стогін, волі спів,
Життя духовного основа.

Цареві блазні і кати,
Раби на розум і на вдачу,
В ярмо хотіли запрягти
Її, як дух степів, гарячу,
І осліпити, й повести
На чорні торжища, незрячу. . .
. . . В'язнили, кидали за ґрати,
Зробить калікою з калік
Тебе хотіли, рідна мати. . .

З гарячим закликом Максим Рильський звертається до українців:

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову, Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. . .

Коли на Україні шаліла «постишевщина» й «ежовщина», українці боялися розмовляти рідною мовою, щоб їх не обвинуватили в «буржуазному націоналізмі». Авторів цих рядків відомий такий факт: Один учитель української школи в Києві П.Ш. з метою «самостраховки» змушений був перевести свого сина з української школи в російську. Він же розповідав, що на перервах усі вчителі української школи, і навіть викладач української мови, розмовляли російською мовою. Московські шовіністи зневажали українську мову, а під їх впливом і деякі українці цуралися рідної мови і всюди вживали російської мови. Проти таких перевертнів гостро виступив Г. Прокопенко:

Не довіряйте, люди
Тим вертунам манірним,
Що у модернім бруді
Гребують словом рідним.

15 років тому учениця 9-ої класи Наталка Білоцерківець (тепер уже відома поетеса) також виступила проти тих українців, які зневажали рідну мову:

Купана-цілована хвилями Дніпровими,
Люблена-голублена сивими дібровами,
З колоска пахущого, з кореня цілющого,
Із усмішки і сльози, сонця, вітру і грози
Наша мова.
Як осмута матерів, думи сивих кобзарів
І дівочі переспіви синіх вечорів,
Виплекана веснами і серцями чесними
Наша мова.

І болить душа, як недбальця стріну я,
Що цурається рідні, зневажа батьків пісні. . .
Я ж нащадкам передам материнський світлий дар
І по світу пронесу нашу гордість і красу —
Рідну мову.

Цей вірш повністю був надрукований у журналі «Дніпро» в 1970 р., але в інших виданнях останні п'ять рядків цензура скреслила.

20-го січня 1965 року в журналі «Молодь України» з'явився вірш учениці 10-ої класи Ліди Говорицької, спрямований також проти русофільського міщанства, що зневажає рідну українську мову:

. . . Ти крик страждань
і сподівань,
Співуча мово, серцелунна мово!
Ти — смертний грім, о,
Ти страшений грім
Смердючому, старезному міщанству.
І суд отим, що заняттям пустим
Погрузили у прогниле чванство. . .

Проти перевертнів спрямований і вірш Дмитра Павличка, який в 60 роках розповсюджувався серед молоді:

Ти зрікся мови рідної. Тобі
Твоя земля родити перестане,
Зелена гілка в лузі на вербі
Від доторку твого зів'яне.
Ти зрікся мови рідної. Ганьба
Тебе зустріне на шляху вузькому. . .
Впаде на тебе, наче сніг, журба —
Її не понесеш нікому!
Ти зрікся мови рідної. Нема
Тепер у тебе роду, ні народу.
Чужинця шани ждатимеш дарма —
В твій слід він кине сміх-погорду!
Ти зрікся мови рідної. . .

Примусова русифікація поєднується із українофобією, із зневажливим ставленням до української мови. І в такому ненормальному середовищі виховується тип малороса, якого ще Т. Шевченко висміяв у своїй поемі «Сон» в образі «землячка з циновими гудзиками». Це ті, про яких Шевченко писав:

«А тим часом перевертні нехай підрастають
Та допоможуть москалеві господарювати

Та з матері полатану сорочку знімати!»

Український поет Дмитро Павличко у вірші «Рідна мова» стверджує, що загибель рідної мови була б і його власною смертю, смертю нації:

Якби я втратив очі, Україно,
То міг би жити, не бачачи лугів,
Поліських плес, дніпровських берегів,
Де на покосах, наче хвилі, сіно.

Мені і в непроглядній пітьмі днів
Твоя лунала б мова солов'їно,
І світ, що ти дала мені у віно,
У ссайві слова знову б заяснів.

А глухоти не можу перенести,
Бо не замінять співу мертві жести,
Ні вся природа та краса твоя.

Глядіть на труд всечасної обнови,
Але не чуть твоєї пісні-мови —
Ото була б загибель — смерть моя.

Таку ж думку про неможливість людині жити без рідної мови висловив поет Григорій Столярчук:

... Ти, рідна мово, чиста, як роса,
Цілюща й невичерпна, мов криниця,
Святина наша, гордість і краса.
Ти розуму народного скарбниці.
Як легко йти з тобою по землі
І підставлять вітрам лице відкриті!
Для мене ти — як і насущний хліб,
Без тебе я не міг би в світі жити!

В оборону української мови виступили українські письменники й на П'ятому З'їзді письменників України, який відбувся в листопаді 1966 року. Відомий український літературознавець Л. Новиченко виступив проти дагестанського письменника Агаєва, який у своїх статтях вимагав ліквідації національних мов і переходу письменників на російську мову. Видатний український письменник Олесь Гончар скаржився, що «рідна мова в школі часом опиняється в становищі гіршому, ніж іноземна». Письменник В. Козаченко, критикуючи статті, надруковані в газетах «Известия» і «Радянська Україна», каже: «У них 'найпевнішою' ознакою завершення комунізму є такий стан, коли у світі чи в країні залишиться лише одна мова». Такі думки В. Козаченко вважає «пустомельством, яке... лише дратує людей, часом зачіпає людську

гідність...» Важливим моментом був виступ на цьому з'їзді українських письменників секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста, який звернувся до письменників із таким закликком: «Треба бережно, з повагою ставитись до нашої рідної, чудової української мови. Це наш скарб, велика спадщина, яку кожний з нас її в першу чергу ви, письменники, повинні берегти й розвивати».

Ще гостріше виступив П. Шелест проти плянів злиття української і білоруської мови з російською, себто поглинення слов'янських мов російською. «Так, — сказав П. Шелест, — деякі товариші деколи висловлювали помилкові думки про те, що вони називають злиттям мов, але тільки дурень може гадати, що російська мова стане панівною на Україні».

Під гаслом боротьби за мовну культуру українські мовознавці й письменники розпочали боротьбу проти насильно накинених українській мові русизмів. У «Літературній Україні» та в інших виданнях в 60-их роках друкувалися статті на мовні теми Б. Антоненка-Давидовича, П. Горещького, Р. Доценка, О. Ільченка, М. Пиленського, М. Рильського, А. Хижняка («Любімо, шануймо рідну мову!», М. Шумила («Любов до рідної мови», «Могутня й чарівна»). З'явилися й цінні книжки про культуру української мови: А. Коваль («Про культуру української мови», 1964), Є. Чак («Складні явища українського слововживання», 1965), Б. Антоненка-Давидовича («Про що і як», 1962; «У літературі й коло літератури», 1964; «Як ми говоримо», 1970). Б. Антоненко-Давидович мав сміливість звернутися до міністра освіти УРСР Удовиченка з листом, в якому видатний письменник гостро критикував міністра освіти за його незнання української мови: «... страшно подумати, що сам міністр освіти, з мови якого беруть приклад учителі й учні, сам говорить мало що не суржилом!.. Безпрецедентний випадок не тільки в республіках Советського Союзу, а у всьому цивілізованому світі». Цей лист був відгуком на виступ Удовиченка на телебаченні. Під час цього виступу Удовиченко говорив каліченою українською мовою, вживаючи русизми «семдесят», «восемдесят» замість слів літературної мови «сімдесят», «вісімдесят».

Яскравим виявом російського великодержавного шовінізму були заборони збиратися біля пам'ятника Шевченка в Києві 22-го травня і вшановувати пам'ять великого українського поета. 22-го травня 1861 року труна з тілом Шевченка з Петербургу була привезена до Києва, а звідти її повезли до Канева, де й був похований Т. Шевченко. Ці вшанування пам'яті Шевченка були масовими демонстраціями українців проти русифікації України, проти злочинів російських великодержавних шовіністів. Одним із таких брутальних злочинів було осквернення пам'ятника Шевченкові в Києві, який 1963 року вчинила росіянка, доцентка медичного ін-

ституту в Києві, Р. Тельнова. Її піймали на місці злочину, але прокуратура ССРСР взяла Тельнову під захист і не покарала її.

1965 року почалися масові арешти українських діячів, які виступали проти русифікації. На захист арештованих стали широкі кола громадськості України. Тоді заарештували й засудили без усяких підстав В. Мороза, С. Караванського, М. Осадчого, П. Заливаху, Івана Геля, братів Б. і М. Горинів. Із заявами і протестами проти цих арештів виступили видатні діячі української культури: І. Дзюба, М. Стельмах, А. Малишко, Г. та П. Майборода, І. Драч, Л. Костенко, В. Кирейко, С. Параджанов та багато інших.

Тоді ж Іван Дзюба, видатний літературознавець і критик, разом із своїм протестом передав державним керівникам УССР П. Шелестові і В. Щербицькому ґрунтовну, багату фактичним матеріалом працю «Інтернаціоналізм чи русифікація». Науково-публіцистична розвідка І. Дзюби подала численні факти русифікації України, що її насильно запроваджують російські шовіністи під плащиком здійснення ідей інтернаціоналізму.

Праця І. Дзюби стала відома всьому світові. Вона була видана поза межами України в перекладах іншими мовами, особливо англійською мовою.

Друга дуже важлива книга, що містила багатий джерельний матеріал про двадцятьох засуджених на різні терміни ув'язнення й примусової праці в советських концтаборах українських патріотів, це праця видатного українського журналіста Вячеслава Чорновола «Лихо з розуму». Ця книга була опублікована в Парижі 1967 року українською мовою, а пізніше в перекладах іншими мовами, зокрема в перекладі англійською мовою. У цій книжці опубліковано скаргу С. Караванського на міністра освіти Ю. Даденкова за дискримінацію української мови. Тут же у відкритому листі В. Чорновола до вищих партійних, державних і професійних організацій гостро критикується журнал «Перець» за його образливу статтю про І. Дзюбу, надруковану в вересневому числі 1966 року. Гірким докором звучать слова В. Чорновола:

«А ви, сатирики й гумористи, невже справді не бачите і не відчуваєте на собі невмолимого котка централізації і винародовлення, що вже декілька десятиліть душить на Україні національну гідність і свіжі пагони національної думки? Невже з номера в номер, з року в рік, переживуючи тему підлабузника та окозамилувача, пишучи про вибоїни на дорогах і про поламани містки, ви не помічаєте поламаних душ і вибоїв у серцях, спричинених безжалісною машиною денационалізації?»

А чому б вам не висміяти в «Перці» чиновних глазиріних, які називають українську мову бандерівською, за що їх потім посиляють заступати Україну на міжнародних конгресах? Або висповідати наставників студентської молоді типу Тельнової, яка в своєму войовничому шовінізмі не зупинилася перед оскверненням

пам'ятника Кобзареві? Або поглузувати з тих, хто з усіх сил калічить рідну мову, орієнтуючись на начальство. . .»

Третя дуже важлива праця, базована на документах — це фундаментальне дослідження національної дискримінації й русифікації на Україні, що вийшло англійською мовою під назвою "Education in Soviet Ukraine". Автор цієї статті — канадський комуніст Іван Коляска. 1963 року його запросили вчитися в Києві. Тут він побачив зневагу росіян до української мови й культури, великодержавний російський шовінізм і безоглядну примусову русифікацію. «Всюди були росіяни з їхньою нахабністю, зухвалістю та презирством до української мови, з їхнім відвертим виявом почуття російської зверхності», — так писав І. Коляска 1967 року у передмові до англomовного видання своєї книжки. А в передмові до українського видання автор писав: «Маю надію, що книжка допоможе читачам-українцям зрозуміти розмір і глибину наступу окупанта, щоб знищити не тільки українську мову та культуру, але й саму українську націю». (Підкреслення наше — П.О.).

Смертельний ворог України — російський шовінізм не тільки нищить фізично й духовно український народ, — він намагається знищити й історичну пам'ять українського народу. В 1964 році руками новітнього Герострата Погружальського спалено бібліотеку Української Академії Наук, знищено близько 600.000 томів важливих архівних матеріалів і рідкісних книг. Крім того, чотири рази підпалювали Видубецький монастир (1968 і 1969 р.), в якому зберігаються цінні книги й архівні матеріали.

Ці жорстокі й безоглядні дії російських шовіністів викликали на Україні широку хвилю протесту і масового руху опору російському імперіялізмові й великодержавному російському шовінізмові. Кращі сини українського народу висловлюють свій протест не тільки у формі листів-протестів і звернень до уряду, не тільки в формі демонстрацій коло пам'ятника Шевченкові у Києві, а й нелегальними публікаціями заборонених цензурою творів українських письменників та критиків, документів, листів, інформацій про репресії української інтелігенції, про судові процеси над борцями руху опору та інші матеріали, спрямовані проти русифікації та національного гніту. В роки 1970-1974 вийшли в світ вісім чисел самвидавного журналу «Український Вісник». Сім чисел цього журналу дійшло в країни Західної Європи і були перевидані там, деякі в перекладі англійською і французькою мовами.

Дуже знаменним є той факт, що в оборону української мови й української нації стали українці, члени КПУ і комсомолу: І. Дюзба, В. Чорновіл, канадський комуніст І. Коляска. Саме вони опублікували найцінніші джерельні праці про русифікацію України, про національне гноблення українського народу Москвою.

До найвидатніших праць в оборону української нації належать також послані на адресу «Депутатам Верховної Ради УРСР» есеї В. Мороза: «Репортаж із заповідника імені Берії», «Мойсей і Датан», «Серед снігів» і «Хроніка опору».

Найгостріше В. Мороз виступив проти русифікації в есеї «Мойсей і Датан». Критикуючи білоруську поетесу Є. Лось за її русотяпство, В. Мороз рішуче виступає проти русифікації Білорусії та України, стверджує, що Є. Лось студіювала Леніна «через сталінські окуляри», пригадує їй справжні слова Леніна, його заклик захищати національні меншості Росії «от нашествия того истинно-русского человека, великоросса, шовиниста, в сущности подлеца и насильника, каким является типичный русской бюрократ. Нет сомнения, что ничтожный процент советских и советизированных рабочих будет тонуть в этом море великорусской швали, как муха в молоке» («від навали тієї істинно-російської людини, великороса, шовініста, по суті падлюки й насильника, яким є типовий російський бюрократ. Немає сумніву, що незначний відсоток советських і советизованих робітників буде тонуть в цьому морі великоруської шувалі»).

Проти такої навали російських шовіністів тепер бореться український народ, зокрема цвіт українського народу — творча молодь. В 1968 році за підписом «Творча молодь Дніпропетровська» був посланий лист Голові Ради міністрів Української ССР В. Щербицькому, партійному діячеві Ф. Овчаренкові та секретареві Спілки письменників України Д. Павличкові. Цей лист був надрукований в «Українському Віснику» і передрукований у Франції у видавництві «Смолоскип» в 1971 р. У листі висловлено гострий протест проти масових переслідувань тих, хто став в оборону О. Гончара і його твору «Собор», в якому автор виступив проти руйнування історичних пам'яток української культури, зокрема пам'яток церковної архітектури. У листі творчої молоді Дніпропетровська висловлено рішучий протест проти русифікації: «Хто дав право топтатися брудними русифікаторськими чоботами по національній гідності українського народу? Ми, творча молодь Дніпропетровська, вимагаємо притягти до відповідальності тих. . . хто переслідує чесних і відданих народові людей тільки за те, що вони хочуть виховувати своїх дітей в українських дитячих садках, школах, технікумах і вузах».

Цей лист викликав нові арешти й репресії та судові процеси й жорстокі вироки. Новими жертвами русифікаторів були молоді українські поети Іван Сокульський, Микола Кульчинський та асистент Дніпропетровського металургійного інституту Віктор Савченко.

В оборону арештованих виступив співробітник Київського медичного інституту Микола Плахотнюк. Сокульського обвинувачу-

вали в тому, що його твердження про русифікацію — це вигадка. М. Плахотнюк пише: «Русифікація — вигадка? А в Дніпропетровську ніде не почуєте українську мову як повноправну або рівноправну — ні в дитячих садках і школах, ні в професійно-технічних училищах, технічних вузах... А в тих кінотеатрах, що, як ви пишете, носять імена українських діячів, жоден фільм не йде українською мовою, навіть вироблений на «українських» кіностудіях».

Виступаючи проти очорнювання М. Кульчинського, М. Плахотнюк обвинувачує кагебістів в тому, що вони замовчують ті прекрасні характеристики Кульчинського, які на вимогу прокурора прислали зі школи. М. Плахотнюк для характеристики М. Кульчинського цитує уривки з того, що писав він у тюрмі перед судом про українську пісню: «Слухаю тебе. Роблюсь чистим, як ти. Ти вивела мене з хаосу пристрастей... на світлу і ясну дорогу любови до людей, до рідної землі... Мамо моя любя! Ти перша заспівала над коліскою немовляти чарівну мелодію мого краю, сповнила мене нею... Схиляюсь перед тобою, тату, що не дав згаснути полум'ю рідної пісні у моєму серці».

Лікар Микола Плахотнюк після цього сам став жертвою терору КГБ. Виконавці політики русифікації й московського шовінізму кагебісти не могли простити М. Плахотнюкові його сміливих слів в оборону представників творчої молоді Дніпропетровська:

«Ви судите найчесніших — безкорисних ідеалістів... Кого ж ви протиставляєте їм — людям, які хочуть, щоб на українській землі шанували українську мову і культуру, щоб діти цього народу росли духовно здоровими, а не каліками, щоб не були змушені топтати рідну мову, душу, губити національне обличчя...»

За цей сміливий виступ в обороні рідної мови М. Плахотнюка звільнили з праці, а пізніше заарештували і запроторили його в психіатричну лікарню.

В січні 1972 року по всій Україні прокотилася хвиля масових арештів української інтелігенції, а в травні того ж року газета «Радянська Україна» повідомила про звільнення П. Шелеста від обов'язків першого секретаря ЦК КПУ. А в 1973 році в журналі «Комуніст України» (квітень 1973) надруковано погромну статтю проти опублікованої в 1970 році книжки Петра Шелеста «Україно наша радянська». П. Шелеста обвинувачували в тому, що він ідеалізує минуле України, українське козацтво, Запорізьку Січ, що він не показав «благотворного впливу російської культури на українську», що його книжка «поширює настрої самолюбівання, чванства», що вона «не сприяє боротьбі проти українського буржуазного націоналізму».

«Історія з Шелестом, — каже Іван Майстерко, — довела, що «од-

ностайна» підтримка компартією України русифікаторської політики Москви — це тільки маска... Русифікація і великодержавний шовінізм викликають опір у всіх, хто ще не втратив зв'язку з народом»¹⁸.

Російська шовіністична партократія взяла курс на широку безоглядну русифікацію. Терор охопив широкі кола української інтелігенції, зокрема видатних діячів української науки, культури, літератури та широкі маси українського студентства. За любов до рідної мови, за опір русифікації найкращих, найчесніших людей засуджували на довгі роки каторжної праці на далекій півночі Росії в таборах суворого режиму, на заслання, на повільну смерть в тяжких умовах жорстокого ув'язнення.

1975 року в столиці Фінляндії представники урядів 35 країн підписали т. зв. Гельсінську Угоду, одним із пунктів якої був пункт про шанування прав людини. 9 листопада 1976 року в Києві створено організацію під назвою *Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінських угод*. Одним з головних завдань Групи — стежити за виконанням Гельсінської угоди і публікувати матеріали про її порушення, зокрема про порушення прав людини та національних прав українського народу. На чолі УГГСВГУ став відомий український письменник, член комуністичної партії України, орденоносець Микола Руденко. 14 листопада 1976 року голова Української Групи Микола Руденко у відкритому листі виступив проти національної дискримінації, проти російського шовінізму, проти злочинної русифікації:

«Сьогодні на вулицях української столиці рідко чути українську мову. Здебільшого нема її також в інститутах і школах. Нам кажуть, що так треба, мовляв постав «новий народ» — радянський. І цей «новий народ» чомусь не повинен говорити литовською, білоруською чи українською мовами. Нам вмовляють, що радянська мова — це мова російська і тільки російська! А якщо ти з цим не є згідний — тебе чекає в'язниця або психіатрична лікарня»¹⁹.

Так постав Український Правозахисний Рух. У Маніфесті цього Руху стверджується страшна трагедія України:

«... Йдеться про вражаючий історичний феномен деградації цілого народу під пресом бюрократичних узурпаторів: масове відречення від рідної мови, посилення дітей до російських шкіл, зневага до рідної культури і літератури, а відтак — цинізм і збайдужіння до духовних проблем, масовий алкоголізм, культ речей і споживацької ідеології, підкупність, сексуальне розтління юного покоління»²⁰.

(Закінчення буде)

18. І. Майстренко. Цит. праця, стор. 225.

19. Український Правозахисний Рух. «Смолоскип», 1978, стор. 15.

20. Там же, стор. 38.

Наум НАУМЕНКО

ЕКОНОМІЧНИЙ КУРС ГОРБАЧОВА — ВЕЛИКИХ СЛІВ ВЕЛИКА СИЛА

Перші місяці свого урядування новий кремлівський володар присвятив майже виключно станові й перспективам народного господарства ССРСР. На квітневому пленумі ЦК КПСС і двох спеціальних конференціях М. С. Горбачов виголосив програмові доповіді, в яких ствердив, що стан господарки незадовільний, а навіть небезпечний, однак справу можна налагодити, «якщо в центр усієї роботи поставити інтенсифікацію економіки і прискорення науково-технічного прогресу, перебудувати управління і планування, структуру та інвестиційну політику, повсюди підвищити організованість і дисципліну, докорінно поліпшити стиль діяльності»¹.

Треба ствердити, що вже Брежнев, Андропов і Черненко вказували на слабкі місця советського господарства². Вони однак не били так на сполох, як це робить М. С. Горбачов. На квітневому пленумі ЦК КПСС він бо гостро перестеріг: «Історична доля країни, позиції соціалізму в сучасному світі багато в чому залежать від того, як ми далі поведемо справу».

Характеристичним для загрозливого стану народного господарства ССРСР є факт, що економічний ріст спадає і продуктивність праці є замала. Безпорівняно більшими є в ССРСР капіталомісткість, матеріаломісткість і трудомісткість продукції, як це мається в США й інших економічно-розвинутих країнах. Популярно говорячи: на цей сам продукт зуживається в ССРСР без порівняння більше капіталу, копалин, палива, взагалі матеріалів, менажерських зусиль та робочих рук, як в капіталістичних країнах. Якість продукції не відповідає сучасним технічно-економічним, естетичним — усім споживчим вимогам, щоб вже не згадувати про немалий брак. Навіть найкращі продукти не витримують завжди порівняння з кращими світовими зразками. У виробництві та в розподілі вкорінилося марнотратство. Накопичилося ряд проблем, розв'язування яких вже даліше не можна відкладати. Горбачов: «У більшості галузей науково-технічний прогрес прохо-

1. Ця та слідуючі цитати з доповіді на пленумі, «Радянська Україна» ч. 95, з 24.4.1985 р.

2. Гляди: Н. Науменко, «Невдача господарської політики Брежнева», «Визвольний Шлях» за 1980 рік, кн. XI, стор. 1360-1366 та Н. Науменко, «Безвиглядність намагань уздоровити советську економіку», «Визвольний Шлях» за 1984 рік, кн. 4, стор. 402-404.

дить мляво... Виробничий апарат країни дуже постарів, коефіцієнт оновлення основних фондів знизився... Наявне устаткування іноді не діє або використовується не на повну силу... Багато об'єктів будуються непомірно довго... На складах підприємств і новобудов скупчилось чимало невстановленого устаткування. Значними є прямі втрати матеріальних цінностей через недбалість у перевезеннях, зберіганні й витрачанні цементу, вугілля, мінеральних добрив і лісу, продукції сільського господарства і продовольчих товарів. «Панують безпорядки у використанні імпортованих устаткувань і бракує достатнього зацікавлення промислових підприємств у праці на експорт. Чимраз більше дається в знаки недорозвиненість виробничої інфраструктури, а саме відставання транспорту, середників зв'язку, матеріально-технічного забезпечення і т.п., бо це все приводить до більших втрат³. І врешті, недописує людський фактор. Робітники поводяться нездисципліновано, менажери несовісно. «Керівники багатьох міністерств і підприємств», — нарікає Горбачов, — «намагаються 'вибити' у держави якомога більше капіталовкладень, верстатів і машин, сировини і палива. У той же час нерідко безвіповідально ставляться до їх раціонального використання».

Зі слів Горбачова про стан совєтської економіки стає ясным, що ця економіка нераціональна, повна непорядків. Зрештою, він сам це признав, бо на нараді про науково-технічний прогрес у червні заявив дослівно: «В цілому ж наша економіка багато в чому залишається марнотравною».

Стан народнього господарства ССРСР є однак ще гірший, як це виходить з доповідей Горбачова. Він бо вказав на проблеми, які, так би мовити, видно голим оком. Але політика форсованої індустріалізації, стратегія екстенсивного росту⁴ та кількісне планування спричинили ряд фундаментальних проблем. Вичислимо найважніші з них. Вдержання господарського потенціалу європейської частини ССРСР і господарського розвитку цілої країни залежить від адекватного розвитку паливно-сировинної бази в північних і східних областях азійської частини ССРСР. Великі простори, невідповідний клімат і слабе заселення, вимагають велитенських інвестицій і спеціальної технології, чого Москва не може дати власними силами. Мобілізація середників РЕВ-у (Ради економічної взаємодопомоги — Коменкону) багато не допомагає. Другою проблемою є невідповідність виробничої структури супроти структури попиту. Не йде тут лише про недорозвиненість галузей, які заспокоюють своїми продуктами людські потреби, як,

3. Гляди: Доповідь М. С. Горбачова на нараді в ЦК КПСС про науково-технічний прогрес, «Радянська Україна» ч. 134, 12.6.1985 р.

4. Ріст за всяку ціну, не зважаючи на раціональність виробничої техніки і продуктивність праці; чим більше, тим краще, незалежно від коштів.

сільське господарство, легка промисловість, сектор послуг і побутового господарства, житлобудівництво, промисловість лісів, а й про брак товарів, які підривають виробництво в різних галузях. Абсолютно замалим є виробництво запасових частин машин і різного роду пакувальних матеріалів. Замало є розподільних точок бензини, дизеля й інших палив для автопарку. Недомагає асортимент, як це є наприклад у виробництві сталі. І врешті, науково-технічні досягнення в СРСР на низькому рівні, а їх пристосування в економіці замало ефективне. Побічним ефектом цього є велике забруднення навколишнього середовища.

Постає питання, в чому причина нераціональної економіки і нездорових тенденцій в народньому господарстві СРСР?

Наша відповідь: труднощі породила система та факт, що економічна політика усіх періодів, — значить часів Леніна, Сталіна, Хрущова, Брежнєва, Андропова й Черненко, — була в першій мірі скерована на вдержання влади і розвинення секторів, які пособляли ростові військово-політичної могутності СРСР у світі. Інакшу відповідь дає Горбачов. На його думку радянський лад має переваги, розуміється, супроти ринкової системи. Біда в цьому, «що своєчасно не було належним оцінено зміни в об'єктивних умовах розвитку виробництва, необхідність прискорення його інтенсифікації, змін у методах господарювання і, що особливо важливе, не виявилось наполегливості в розробці та здійсненню великих заходів в економічній сфері». Під «великими заходами» розуміє Горбачов «перебудову структурної політики, форм і методів управління, самої психології господарської діяльності». Хоч він не називає Брежнєва, то з контексту виразно виходить, що власне за його панування не зроблено всього того, що вимагали «об'єктивні умови». Значить, Горбачов розуміє так само, як всі наслідники Леніна. Соціалістично-радянський лад — найліпший з можливих, повний переваг супроти капіталістично-ринкового. Якщо дотепер були економічні труднощі, то завинили або «культ особи» Сталіна, або «суб'єктивізм і волюнтаризм» Хрущова, або недоліки в діяльності Брежнєва та його соратників. . .

Як думає «наполегливий» Горбачов «перебудувати» радянську марнотравну економіку на раціональну та «круто повернути справу на краще»?⁵.

Виглядає, що робляться заходи на коротку мету і плануються заходи на дальшу мету.

Першочерговим завданням є навести належний порядок на кожному підприємстві, в кожному радгоспі й колгоспі, на кожній будові, в кожній організації та активізувати людський фактор.

5. Ця і слідуючі цитати з доповіді Горбачова на нараді про прискорення науково-технічного прогресу, «Радянська Україна» ч. 134, 12.6.1985 р.

Йде тут про привернення дисципліни і почуття відповідальності, як теж про добру організацію при виробництві й розподілі. Люди, які б пости вони не занимали, чи то прості робітники, чи спеціалісти, чи директори, чи міністри мусять бути зацікавлені у максимальному використанні всіх виробничих факторів, у підвищенні ефективності виробництва. Негайно треба підвищити вимогливість до конкретних осіб, у тому числі і законодавчу, щоб викоринити марнотратство і недбалість, забезпечити своєчасну і якісну поставку сировини, палива, комплектуючих виробів, подачу вагонів тощо, додержуватися реченців в капітальному будівництві й у введенню основних виробничих фондів, раціонально використовувати устаткування й матеріяли. Слід подбати, щоб кожен працював по своїй професії, займався своєю справою, сумлінно виконував свої прямі обов'язки.

Другочерговим, але засадничим завданням є забезпечити «крутий поворот до інтенсифікації економіки». На це будуть націлені документи XXVII з'їзду КПСС (25 лютого 1986 р.), а насамперед «Основні напрями економічного і соціального розвитку СССР на XII п'ятирічку і до 2000 року». Горбачов хоче переорієнтувати кожне підприємство, галузі, все народне господарство на інтенсивний шлях розвитку.

У зв'язку з повищим, Горбачов заповів перебудову інвестиційної та структурної політики. Тепер головний наголос зробиться на технічному переозброєнні підприємств, широкому впровадженні ресурсозберігаючих технологій, забезпеченні різкого підвищення якості продукції. Машинобудування повинно сповняти ключеву роль, тому вже у XII п'ятирічці будуть там збільшені в 1, 8-2 рази капітальні вкладання. Воно повинно «налагодити масове виготовлення техніки нових поколінь, здатної дати багаторазове підвищення продуктивності праці, відкрити шлях до автоматизації всіх стадій виробничого процесу». Високий пріоритет одержить теж забезпечення прискореного розвитку всієї індустрії інформатики (мікроелектроніка, обчислювальна техніка і приладобудування). Щоб уможливити технічне переозброєння діючих підприємств, слід уже в найближчі роки підняти «частку коштів, що направляються на реконструкцію, в загальному обсязі капітальних вкладень з однієї третини принаймні до половини». У консеквенції зменшиться нове будівництво, тому «із споруджуваними об'єктами треба уважно розібратися: зведення одних прискорити, інших — зупинити чи навіть законсервувати». Нова інвестиційна політика повинна значно покращати структуру і якість матеріалів, збільшити частку прогресивних неметалевих матеріалів в їхньому загальному обсязі, пособлювати економію палива, сировини та матеріалів.

Переведення економіки на рейки інтенсифікації вимагає рівночасно розв'язання гострих народногосподарських проблем, якими є великі непорядки в капітальному будівництві і відставання виробничої інфраструктури, як теж потребує нового підходу до зовнішньоекономічної діяльності.

Капітальне будівництво — це одна з найбільш стратегічних галузей советського народнього господарства. Вже протягом багатьох років стараються партія і уряд поставити цю галузь на висоті завдань, але «кардинального поліпшення тут покищо не сталося». Стан справ в цій галузі узагальнив Горбачов так: «Часто вже у проектах закладаються неефективні технологічні вирішення. Через це щороку чимала їх частина повертається на переробку. Триває розпорошення капітальних вкладень, неймовірно затягуються строки будівництва. В результаті чого навіть найкращі проекти безнадійно старіють». Цей стан «багато в чому зводить нанівець зусилля в галузі науково-технічного прогресу». Коли зважити, що Горбачов і КПСС об'явили прискорення науково-технічного прогресу «вимогою життя» і «корінним питанням економічної політики», то є самозрозумілим, що висліди наміченої економічної політики партії у значній мірі залежні від засадничого налагодження стану справ в капітальному будівництві. Напрявні Горбачова щодо цього прості: «Треба навести порядок у плануванні й проектуванні будівництва, забезпечити концентрацію капітальних вкладень, дотримання нормативних строків спорудження об'єктів, перетворити будівельне виробництво в єдиний індустріяльний процес».

В справі недорозвиненої виробничої інфраструктури, тобто, так би мовити, «кровної системи» економічного організму, обмежився Горбачов до ствердження: «Треба знайти додаткові можливості, щоб розв'язати цю гостру народногосподарську проблему».

Новий підхід до зовнішньої економічної діяльності мав би полягати на цьому, що експорт і імпорт повинні скорше зростати та впливати на прискорення науково-технічного прогресу. Практично йде про це, щоб піднести конкурентну спроможність советських товарів та змінити структуру експорту в користь машин і устаткування, виробів. Щоб це можна було досягнути, треба піднести заінтересованість промислових підприємств у роботі на експорт та піднести якість, техніко-економічний рівень виробів до світових вершин. В імпортовій політиці слід ефективніше використовувати можливості взаємовигідного поділу праці. Насамперед це, звичайно стосується... зв'язків з країнами РЕВ. «Крім цього, треба давати першенство імпортам устаткувань, які прискорюють науково-технічний прогрес».

Передумовою ставки на стратегію інтенсивного економічного

росту є адекватний розвиток науки і техніки та своєчасне впровадження раціональних винаходів у виробництво. Про цю велику і засадничу проблему сказав Горбачов слідуюче: «Пріоритетного значення треба надати розвитку фундаментальних наук. Саме вона виступає як генератор ідей, відкриває прориви в нові галузі, дає виходи на новий рівень ефективності. Тут треба підвищити роль Академії Наук СРСР. Треба круто повернути академічні інститути в бік розширення досліджень, які мають технічну спрямованість, підвищити їх роль і відповідальність за створення теоретичних основ принципово нових видів техніки і технології. Важливим резервом є вузівська (університетів і т.п. — Н.Н.) наука, можливості якої використовуються покищо не повністю. Тим часом, за наявними оцінками, вузи можуть збільшити обсяг науково-дослідних робіт у 2-2,5 рази.

Повинні бути пред'явлені великі претенсії й поставлені великі вимоги до галузевої науки. В підпорядкуванні промислових підприємств сотні науково-дослідних установ, проектно-технологічних і конструкторських організацій. Багато з них відірвані від виробництва, не націлені на досягнення високих народногосподарських результатів. Мінхімпром (Міністерство хемічної промисловости — Н.Н.), наприклад, буквально обріс безліччю різних наукових установ і дослідних виробництв. Однак саме в цій галузі виявилися великі недоліки в розробці нових матеріалів і технологій. . .

Треба вдосконалювати організаційно-економічні форми інтеграції науки, техніки і виробництва. Дуже ефективним є, наприклад, створення комплексних міжгалузевих науково-технічних центрів у складі Академії Наук СРСР за досвідом Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона (в Україні — Н.Н.) і інших установ.

З метою подолання відірваності інститутів і проектно-конструкторських організацій від виробництва слід було б уже тепер багато з них включити до складу об'єднань і підприємств, посиливши тим заводський сектор науки. Дуже важливо дати новий імпульс усій роботі по розвитку мережі великих науково-виробничих об'єднань, які повинні стати справжніми форпостами науково-технічного прогресу. . . Приділяючи першорядну увагу зміцненню великих науково-технічних організацій, одночасно треба активно підтримувати роботу винахідників і раціоналізаторів, знайти форму відбору значущих технічних пропозицій і забезпечити їх якнайшвидше впровадження».

Отже і в цій ділянці муситься переорієнтовувати, переорганізовувати, винаходити, надолужувати.

Переведення в життя начеркненого комплексу заходів, або, як каже Горбачов, «здійснення технічної реконструкції народного

господарства», потребуватиме надзвичайно великих інвестицій, капітальних вкладень. Де Горбачов думає знайти конечні середники? «Принципова відповідь така: намічувані заходи по прискоренню науково-технічного прогресу повинні самі себе окупити. Вони для того і проводяться, щоб підвищити продуктивність праці, а отже, прискорити і зростання національного доходу. Але для цього потрібен буде певний час, а кошти потрібні негайно. І тут не обійтись без маневру ресурсами, концентрації їх на ключевих напрямках».

Третьочерговим, але найфундаментальнішим і найбільш скомплікованим завданням у зв'язку з оздоровленням і раціоналізацією советської економіки є негайна реформа планування й управління, всього господарського механізму. Правда, вже перед тим, як Горбачов перебрав владу, заряджено великомаштабний експеримент в цьому напрямку, але висліди повністю не задовольняють.

Горбачов ще не представив стислих проектів і конкретних пропозицій щодо реформ, а лише кинув жмут думок до теми концепції перебудови господарського механізму. Вихідну цієї концепції сформулював Горбачов на квітневому пленумі ЦК КПСС так: «Розвиваючи й далі централізоване начало в розв'язанні стратегічних завдань, треба сміливіше йти вперед по шляху розширення прав підприємств, їх самостійності, впроваджувати господарський розрахунок і на цій основі підвищувати відповідальність і заінтересованість трудових колективів»⁶. На червневій конференції з питань прискорення науково-технічного прогресу додав, що треба йти на «активне використання... і товарногрошових відносин»⁷. Побудову треба починати згори.

Серцевиною центрального керівництва залишається планування, але Госплан (найвищий орган державного планування) треба було б, згідно з ідеєю Леніна перемінити в науково-економічний орган і обсадити великими вченими і провідними спеціалістами. «Провідне місце в планах повинні зайняти якісні показники, які відображають ефективність використання ресурсів, масштаби оновлення продукції, зростання продуктивності праці на основі науково-технічного прогресу»⁸.

Важливу роль в перебудованому механізмі повинен відіграти Державний комітет науки і техніки (ГКНТ). За ним повинна бути закріплена контроля за науково-технічним рівнем галузей, формування мережі науково-дослідних інститутів і проектних органі-

6. «Радянська Україна» ч. 95, 24.4.1985 р.

7. «Радянська Україна» ч. 134, 12.6.1985 р.

8. Ця та слідуєчі цитати з червневої промови Горбачова, «Радянська Україна» ч. 134, 12.6.1985 р.

зацій та координація науково-технічної діяльності в цілому Советському Союзі.

Комплексно слід перевести реконструкцію усіх ланок управління економіки, від найвищих до низових, як по галузям, так і по адміністративним одиницям. Заразом необхідно цю реконструкцію «органічно пов'язати з посиленням госп(одарського) розрахунку, економічних підойм і стимулів»⁹.

В першій мірі треба створити нові центральні органи управління великими народногосподарськими комплексами, як агропромисловим комплексом, паливно-енергетичним і сировинним та іншими. Відтак конечно змінити ролю і функції галузевих міністерств і зосередити їх увагу на перспективному плануванні та використанню у виробництві кращих досягнень науки і техніки. Їм слід прямо підпорядковувати достатні об'єднання і підприємства, а посередні ланки скасувати; управлінський апарат міністерств слід істотно скоротити. Рівночасно треба зменшити кількість міністерств і відомств в республіках, спростити і вдосконалити їх організаційну структуру та обмежити до мінімум їх управлінський апарат.

Центр ваги всієї оперативно-господарської роботи слід перенести до основної виробничої ланки — об'єднань і підприємств. Їх слід більше усамостійнити, на ділі перевести на повний господарський розрахунок, різко зменшити для них кількість централізовано встановлюваних планових завдань і їх діяльність дедалі більше регулювати економічними нормативами. В справі позиції виробничих одиниць в нових умовах висловив Горбачов ще такі думки: «Об'єднанням і підприємствам слід дати можливість самим заробляти кошти, необхідні для підвищення технічного рівня виробництва і якості продукції, спеціального розвитку, і самостійно ними розпоряджатися, широко користуватись кредитом. Дуже важливо встановити тісну залежність між результатами роботи колективів і оплатою праці. Тут повинен бути прямий зв'язок».

І врешті вказав Горбачов на значення ролі консумента і функції цін для раціоналізації народного господарства, як слідує: «Нам потрібен механізм, який робив би випуск застарілої і неефективної продукції не вигідним. З цією метою треба насамперед заходів, які посилювали б вплив споживача на технічний рівень

9. В основі організації господарського розрахунку лежить принцип самоокупності і рентабельності, відповідно до якого підприємства відшкодовують свої витрати і створюють нагородження за рахунок доходів від реалізації (продажу) продукції.

Під економічними підйомами розуміється ціни, зиск і т.п. категорії.

Під стимулами розуміється кращу платню за вищі від плану результати, премії для керівного персоналу за перевиконання плану, можливість купувати дефіцитні товари й такі інші винагороди. Але тут треба мати теж на увазі кари, які платить підприємство за недоліки, як, наприклад, недодержання договірних зобов'язань супроти інших підприємств, що негативно відбивається на зиску, а тим самим зменшує можливість винагород.

і якість продукції. Слід докорінно вдосконалити ціноутворення з тим, щоб воно сприяло успішній реалізації економічної політики, якнайшвидшому впровадженню всього нового, передового».

Дотепер передали ми дуже ретельно погляди Горбачова на сьогоднішній стан советської економіки та не менш ретельно розвинули концепцію нового володаря щодо виведення цієї економіки з сліпої вулиці. А тепер приступаємо до оцінки одного й другого.

Стан советської економіки є властиво критичний. І не йде тут про безгосподарність і марнотратність як такі. З історії знаємо, що економіка воєнного комунізму Леніна, економіка колективізації та індустріялізації часів Сталіна, економіка Хрущова з часів деєталінізації, а навіть економіка по господарській реформі Брежньєва-Косигіна були, кожна на свій лад, безгосподарними і марнотратними. Йде про це, що з кожним роком зростають кошти виробництва, а прибутки маліють. Темпо соціально-економічного розвитку зменшується, тут і там є вже застій, появляються симптоми регресу. Подібно було в половині 70-их років в Польщі, а на переломі сімдесятих-вісімдесятих років дійшло до соціальної і господарської катастрофи. . . Правда, в СССР природні багатства більші, як в Польщі, але невідкладні завдання Москви, головню в мілітарній і зовнішньо-політичній площинах, непорівнянно більші, як Варшави.

Коли йде про концепцію Горбачова, яку сучасний партійний ідеолог Є. К. Лигачов назвав «новаторською»¹⁰, то вона під теоретичним оглядом базується на відомих ідеях харківського вченого Лібермана та заложеннях господарської реформи Косигіна з 1965 р. Правда, в концепції Горбачова кладеться більший наголос на значення господарського розрахунку для цілісної системи господарювання і управління, видвигається важливість перебудови психології господарської діяльності та витягається з забуття досить туманну ідею Сталіна «про перетворення Держплану в науково-економічний орган».

Отже в принципі народне господарство залишається центрально керованим і плянованим. Не буде жодної деєцентралізації засадничих рішень. Тим самим підприємства не будуть повносамостійними економічними суб'єктами, а залишаються інтегрованими, по через галузеві міністерства (свого роду мамути-концерни), в єдиній господарській системі. Вправді, вони повинні діяти за принципом: даними середниками одержувати максимальні результати, або, як висловився Горбачов, «при менших затратах взяти вищі рубежі»; однак їх керуватимуть міністерства «економічними нормами». Значить, їх менажери не будуть підприємцями, бо для них назва «підприємство» властиво не підходить.

10. Гляди: «Правда» ч. 180 (29.6.1985 р.), Опыт и знания кадров — делу партии, стор. 3.

Що дійсно не йде про принципову зміну, підтвердив згадуваний Лигачов: «переміни в сфері економіки будуть проходити в рамках наукового соціалізму, без яких то не було б збочень в бік 'ринкового господарства' і приватного підприємництва»¹¹.

Справа зводиться до реорганізації інституційної надбудови господарства. З сугестій Горбачова можна собі представити нову схему організації виробництва і розподілу. Вона повинна бути в принципі дволанкова, але одночасно мали б повстати нові центральні органи (суперміністерства?) господарських комплексів та, як додав Горбачов у Дніпропетровську¹², «груп однорідних галузей». Неясно чи мали б залишитись міністерства дотичних галузей. У новій схемі повинно бути менше міністерств у республіках. З того треба було б внескувати, що йде до ще більшої централізації господарських рішень в Москві. Зменшення організаційних ланок та управлінського персоналу мало б забезпечити ліквідацію зайвої бюрократії та різке обмеження інструкцій, положень, методик. Але до останнього змагали теж Брежнев і Косигін, але без успіху, а працювали вони над тим 30 років.

Припустім, що нова схема буде простіша. Однак справність дії залежить в першій мірі від організаційного принципу. Цього принципу, т. зв. демократичного принципу, не змінюється. Навпаки, Горбачов заявив: «Ми повинні йти по лінії дальшого зміцнення і розвитку демократичного централізму». А найважливішим елементом цього основного, в 3-ій статті конституції записаного, організаційного принципу є «безумовна обов'язковість рішень вищих органів для нижчих». Отже, кожне об'єднання чи підприємство теж у новій «простішій» схемі є підчинене своєму вищому органу, тобто міністерству, а може суперміністерству.

Всі інші сугестії Горбачова щодо «удосконалення» господарського механізму — великих слів велика сила. Властиво Горбачов стверджує, що плянування і управління економікою — комплектний розклад, і відтак повчає «треба зробити лад». Є застій в техніці, значить «треба зробити економіку сприйнятливою до науково-технічного прогресу». Є непорядки, значить «треба зробити порядок». Є затрати, виразно: слід створити «протизатратний господарський механізм», який буквально бив би по руках недбайливих господарників, любителів вирвати у держави якнайбільше ресурсів і капіталовкладень, а дати суспільству якнайменше¹³; т.д., і т.п.

В найкращому випадку можна оцінити всі ці «новаторські» напрямні Горбачова як доказ, що справи таки не додумані до кінця.

11. Там же.

12. Виступ Горбачова, «Правда» ч. 178, 27.6.1985 р., стор. 1.

13. Це такі слова Горбачова, «Радянська Україна» ч. 134, 12.6.1985 р.

Це підтверджує Л. Євстігнеева в теоретичній статті «Економіка: сприйнятливість до науково-технічного прогресу»¹⁴. На вступі вона зазначає: «Відбута недавно в ЦК КПСС нарада націлила... на пошук нових підходів...»

Нічого нового не представляє собою розумування Горбачова про прискорення науково-технічного прогресу та про реконструкцію інвестиційної та структурної політики. Поперше, про перехід на стратегію інтенсивного росту почав говорити Хрущов вже в п'ятдесятих роках, але йому, ані Брежнєву не вдалося досягнути цієї «життєвої потреби». Чому? Бо не вдалося прискіпити науково-технічного прогресу. Треба бути напrawdę арогантним, щоб «потребу переходити до інтенсифікації економіки» представляти, як «новаторське відкриття». Подруге, не бракувало реконструкцій інвестиційної, отже і структурної, політики. Горбачов хоче головно технічно реконструвати діючі підприємства, бо віддача майже вдвоє більша, ніж при новому будівництві. Раціонально, але під умовою, що вживатиметься машини нових поколінь, але для цього треба «першочергово здійснити реконструкцію машинобудувальної галузі», а перед тим «науку рішуче повернути до потреб суспільного виробництва»... Потрібні інвестиційні середники Горбачов хоче одержати маневрами в капітальному будівництві... Але вихід з цих зазублених проблем: імпорт потрібних капіталів і техніки з риночно-капіталістичних країн. А твердої валюти бракує. Про ці останні проблеми Горбачов публічно не говорить.

Вирішальним фактором усіх задуманих змін Горбачов вважає людський фактор. І тут головне поле діяльності партії. Партія мусить «здійснити усіма заходами перелом в умовах і настроях кадрів згори донизу, сконцентрувати їх увагу на найважливішому — науково-технічному прогресі. Вимогливість і ще раз вимогливість — ось головне, що диктує нам, комуністам, нинішня ситуація»¹⁵. Іншими словами, партійною дубинкою слід зробити психологічний перелом та витиснути все, що потрібне для прогресу...

В міжчасі працює пропаганда на повну пару, відозвалися Генеральний прокурор, Міністер внутрішніх справ, напевно інтенсивніше працює КГБ. Відбувається перестановка партійних і державних кадрів. Горбачов не став головою Президії Верховного Совету, щоб «максимально зосередитися на організації роботи центральних органів партії, об'єднанні зусиль всіх партійних, державних і суспільних організацій в цілях успішного здійснення наміченого курсу»¹⁶.

14. Л. Евстигнеева, «Экономика: восприимчивость к научно-техническому прогрессу», «Правда» ч. 179, 28.6.1985 р., стор. 2-3.

15. «Радянська Україна» ч. 134, 12.6.1985 р.

16. «Правда» ч. 184, 3.7.1985 р., стор. 1.

І тут нічого новаторського немає. Сталін, Хрущов і Брежнев клали теж наголос на «досконалу» кадрову політику і кожний із них творив свою «номеклятуру». А «номеклятурники» дбають лише про забезпечення власної позиції та тільки тому йдуть по курсі генерального секретаря й продукують тисячі голословних постанов, інструкцій та методик. . . Партійці, адміністратори, господачники — це продукт системи. А система навчила їх стояти на струнко, беззастережно підчинятись вищим органам, а такий підхід не родить підприємців, менажерів. Це ми найкраще бачимо у німців. Господарські осяги в Західній Німеччині в ділянці науково-технічного прогресу величезні у порівнянні з т. зв. ДДР. Советська система робить і німців зацофаними.

Вислідом системи є теж брак мотивації робітників. А де немає мотивації, там і брак дисципліни. А як може бути мотивація, коли більшовики ще ніколи не сповнили обіцянок та не зуміли створити обставин, в яких і найменш оплачуваний міг би задоволити елементарні потреби? За обчисленням советського ученого Патрушева (Ізвестія з 5.10.1984 р.) населення СРСР тратить 65 мільярдів робочих годин на стояння в черзі, а це відповідає річній праці 35 мільйонів в усупільненій советській господарці. (Для порівняння: в советській промисловості працює 37,6 мільйонів людей). З огляду на брак мешкань є велика пливучість кадрів. Надзвичайно багато громадян працює не по власній професії. Невже ж ці жалюгідні проблеми можна розв'язати партійною дубинкою? Нічого путнього не дадуть драконські кари. Навіть Сталін, який у тридцятих роках строго карав за злу якість продукції, не досягнув бажаних результатів. Арешти й вивози на Сибір, хоч як нелюдські та злочинні, могли помагати Сталінові переводити колективізацію сільського господарства та індустріалізувати країну, але гулагівською системою інтенсифікації народнього господарства перевести не можна!

Словом, ми дуже скептично ставимось до всіх аспектів «новаторського курсу» Горбачова. Концепт перебудови «господарського механізму» не тільки, що дуже поверховний, але в засаді не відрізняється від концепту господарської реформи Косигіна. Реформа Косигіна мала ці самі цілі, які тепер ставить Горбачов. Але видно їх не досягнула. Чому мало б вдатися Горбачову досягнути це, чого не могли досягнути Косигін і Брежнев?

Ярослав ГАЙВАС

ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ

(Продовження, 2)

Кожна з цих сил мала свою політично-військову концепцію. Політично-військова концепція ОУНм, хоч найбільш обмежена, але виразно спрецизована. Політично ОУНм не мала сил, які могли б піти на проголошення державности, бо за тим треба було негайно обсадити, чи принаймі спробувти обсаджувати всі пости на всіх звільнених більшовиками територіях. Провідні чинники ОУНм знали негативну поставу німецького державного керівництва і, не маючи відповідних сил, не вважали доцільним опиратися йому фронтальною атакою, на що були завжди готові керівництво й членство ОУНб. До того серед керівництва ОУНм були деякі люди, які заступали концепцію, що треба використати нові умови й будувати з них силову базу для остаточного завершення відбудови власної державности. Були й інші елементи, що їх генерал Капустянський назвав жартівливо молодотурками, які репрезентували думку паралельну до ОУНб, а саме, щоб, коли трапиться нагода, оголосити про створення власної української державности. Одначе тут найбільшою складністю було те, що було відомо про рішучі пляни ОУНб власне це проводити в життя, коли тільки буде нагода, тобто вже у Львові, який згідно з нашими розрахунками повинен бути звільнений від більшовиків уже в перші дні війни. Для нас, для цих «молодотурків» було ясно, що ми в ніякому разі не можемо вмотатися в двоторовість проголошування і відбудови української держави. І тоді я запропонував, щоб центральною точкою своїх державно-політичних плянів стало зорганізування революційного передпарляменту в Києві, а перед тим в усіх великих містах Національних Рад. Це не створювало конфлікту з плянами ОУНб, а радше вело до тієї самої мети, а навіть себе взаємно доповняло. З приходом до Львова вже в першій зустрічі з митрополитом Андреем Шептицьким власне це висунули наші речники.

Коли ж ідеться про військову силу, то для нас було ясне, що зі згодою німців або незалежно від неї муситимемо творити збройну силу. І тому в мобілізаційному пляні керівництва Похідних Груп було доручено формувати збройні частини недосяжно для німецької сили, та збирати й складати зброю. Так формовані від-

діли могли чи вірніше мусіли бути малі, легко пересувні, добре озброєні і під фаховим відповідальним керівництвом.

Маючи порівняльно обмежені людські сили, ми мусіли прийняти саме концепцію з тією заувагою, що в осередках, де ми матимемо людську перевагу, ми з місця творимо державно-адміністративний апарат, який стає органічною частиною держави, що постає. З тих основних засад виникла опісля концепція партизанських акцій ОУНм на Волині. Найдавніший тепер доступний документ про це є брошура «Український ліс у правдивому світлі», яка, на жаль, перейшла межі дозволеного в критиці політичних противників. Ось як це було сформульоване кілька місяців після закінчення війни:

«Цілість нашої визвольної проблематики, що пов'язана тісно із станом, який витворився на українських землях під большевиками, та розвоєм подій і ситуацій, через які мусів пройти наш народ, диктували до основ продуману стратегію наших нових визвольних змагань.

На тлі повищих думок формувалася концепція про потребу та можливості партизанської акції на Волині в 1943 році.

Її головні пункти були:

1) Організація малих партизанських загонів з політично та військово вишколеними старшинами, підстаршинами та рядовими партизанами, які здібні були б на найбільші зусилля в найскладніших політично та стратегічно положеннях.

2) Відділи, яким можна було б забезпечити безперервне постачання зброї, санітарного матеріялу і харчів.

3) Відділи, які здібні були б до найбільш скорих рейдів і були б найменше виставлені на удари ворогів.

4) Загони, завданням яких мало бути: а) оборона місцевого населення перед німецьким, польським і большевицьким терором; б) політичні та пропагандивні рейди в теренах, які вимагали викресання ненависти до окупантів, а зокрема большевиків; в) посилювати фермент в рядах большевицької армії та соціального визволення в усьому ССРСР; г) залишатися зав'язком українських збройних сил для революційних дій при догідній зовнішній чи внутрішній ситуації».

(Український ліс у правдивому світлі, стор. 2-3)

Концепція ОУНб була і національно-політично, й мілітарно куди ширша. Як уже згадано вище, політично ОУНб (побіч тієї назви популярна також назва ОУНр) постулювала негайне проголошення відбудови української держави на теренах, очищених від большевицьких сил. Керівництво тієї Організації не лише прив'язувало максимум уваги мілітарній підтримці у формуванні держави, але й мало чималі успіхи в тому напрямі.

Насамперед про її військовий осередок. Той осередок складався

з чималої групи молодих старшин, як колишніх окупаційних армій в Україні (польської, румунської, чехо-словацької), так і продуктом організаційного вишколу та тих вишколів, що були проведені в співпраці з німецькими військовими чинниками. Крім відповідного на той час вишколу, ті старшини відзначалися великою активністю й дальшою підготовою військових знань. Питання активної участі в бойових акціях за власну державу домінувало в їхній поставі. Чимало з них мали великі професійні амбіції і, як показало майбутнє, ті амбіції були в більшості випадків виправдані. Коротше кажучи, це були поручники чи сотники, з яких мали вирости й у деяких випадках вирости «революційні генерали». Не всім їм довелося добитися тієї ранги, бо більшість з них загинула молодими в боях на чолі своїх відділів.

ОУНб проводила майже безперервно військові вишколи, якими керували професійні старшини. Частина членства була розміщена по поліційних дільницях та різних збройних охоронних частинах.

Перед війною уповноважені ОУНб зорганізували при німецькому війську два військові легіони. Одначе, ті легіони мали відіграти тільки додаткову роллю в загальних військових заходах. Як відомо, вояки тих легіонів уважали себе радше членами ОУН і тому, не зважаючи на свої німецькі мундури, всюди, де з'явилися, проводили політичні акції згідно з дорученням свого організаційного проводу.

З утеченою большевиків міста й села звільнених територій заройлися напіввійськовими відділами, таборами, вишколами. Все це відповідало концепції всенародного повстання, яке, як навчав український націоналізм, мусіло початися у відповідний момент, який треба було постійно підготовляти. Концепція всенародного повстання була фактично спільною в обидвох націоналістичних організаціях, тільки ОУНб мала сили й уже підготовляла його, а ОУНм перекидала це в майбутнє, коли будуть відповідні для її можливості умови й потрібні для цього сили.

Часто чути критичні голоси, нібито ОУНб зашвидко й непотрібно кинула маси людей у волинські ліси. На ділі було зовсім інакше. Люди, переслідувані німцями, тікали в недоступні місця та в ліси, де не бракувало легкої зброї і був радше тиск з низів, щоб переходити до широко організованої збройної боротьби, як захисту проти німецьких насильств, ніж наказ згори. Провід ОУНб не поспішався виводити людські маси в ліс, передбачаючи наслідки того.

Одначе, розвиток подій пішов невблагано в цьому напрямі і III Конференція ОУНСД (так тоді переходно називалася ОУНб), яка відбулася 17-21 лютого 1943 р., вирішила перейти масово до збройної боротьби. Таким чином, збройні відділи, які почали свою діяльність індивідуально й ізольовано літом-осінню 1942 р., стали

складовою частиною великого всенародного зрушення. Процес цей прискорили ще й большевицькі партизани, які зростали постійно числом і стали великою загрозою для українських сіл і малих міст. До цього також долучилися ще й польські організації, які діяли в плані підготовки «Бужі», тобто всенародного зриву, кінцевою фазою якого стало героїчне повстання у Варшаві. Ось як про це описано в «Літописі УПА», т. 1, стор. 44-46:

«Методи, якими послуговується німецький окупант у своїй політиці на українських землях, не залишають ніяких сумнівів відносно наміченої ним мети. Поділ українських земель на дистрикт і райхскомісаріят, плянове винищування української інтелігенції, масове виловлювання молоді на важкі роботи до Німеччини, чи до конц.таборів, стають яскравим доказом, що німецька політика змагає до винищення українського народу. Протиукраїнські акції німецьких окупаційних чинників досягають своєї кульмінаційної точки на переломі 1942-43 року.

Побіч німецького терору, що вже зимою 1942-43 року приневолює українські маси на Волині й Поліссі шукати захисту по лісах та брати за зброю, щоб оборонити своє життя, починають діяти на цих теренах ще й інші, ворожі Україні, чинники.

Польські організації посилюють свою акцію. Їхні боївки вдаються по українському активові, а масовим доноцтвом намагаються німецькими руками ліквідувати самостійницький рух. В той же час з півночі, з білоруських лісів починається наплив большевицьких партизанських банд на українські землі. Польські організації ставлять їм до диспозиції свої зв'язки. Характер цих банд суто грабіжницький, населення дошкульно відчуває цей тягар.

ОУН, як єдиний революційний чинник у визвольній боротьбі українського народу, вважаючи, що серед цих обставин прийшов слушний час, коли треба підняти збройну боротьбу проти окупантів, на своїй III Конференції дня 21.II.1943 р. в 13-ій точці своїх постанов рішила, що «для плянованого розвинення боротьби й для самооборони українських мас треба творити нові осередки організованої сили», а відтак в додатковій постанові рішено створити [збройну] силу під назвою УВА (Українська Визвольна Армія).

Заки ця додаткова постанова дійшла з центру до охоплених стихійним самооборонним рухом теренів Волині й Полісся, там заіснували нові факти. Українська поліція, що мала бути ужита німцями до здавлення самооборонного руху, на зазив місцевих революційних чинників, включилась до цього руху та скріпила його ряди. Посилений збройний рух прийняв самочинно назву УПА (Українська Повстанська Армія).

Згідно з постановою Конференції ОУН, охоплено цей рух в ор-

ганізовані рами, а для фахового оформлення вислано туди старшин.

Щоб не вводити замішання, назву УПА акцептовано й прийнято як офіційну. Весною 1943 року починається великий вплив тероризованих мас не тільки з теренів Волині й Полісся, але й з далеких східних областей. Так північно-західні українські землі (Волинь, Полісся), що мають передумови до ведення партизанської боротьби (великі лісові комплекси та недоступні багна), стають першою базою нової української сили.

Ударами на міста Горохів, Дубно, Крем'янець на Волині та вивезення перебуваючих там по тюрмах і конц[ентраційних] таборах в'язнів, УПА починає в травні свої більші протинімецькі акції».

Отже ми бачимо з документів і фактів, що не відповідають правді твердження різних наших авторів, нібито ОУНб «пішла на авантюру» й «кинула непотрібно маси людей в ліс». В дійсності через об'єктивні потреби керівництво ОУНб поробило конкретні заходи для того, щоб зрушені маси енергії охопити організаційними рамками та підпорядкувати єдиному відповідальному керівництву. Ясно, що рішення розпочати масовий повстанський рух вросло на базі концепції всенародного повстання, як неминучого етапу в визвольній боротьбі народу. Попри концепцію ОУНм «малих партизанських загонів» тут маємо її протилежність «великий вплив тероризованих мас» і перетворення їх у велику організовану, центрально керовану збройну силу.

В статті Г. Левченка сказано: «Українська поліція, що мала бути ужита німцями до здавлення самооборонного руху, *на зазив місцевих революційних чинників*, включилася до цього руху та скріпила його. Хто це були «місцеві революційні чинники?»»

На Волині склалася ще перед Другою світовою війною, а під час війни посилилася ситуація, за якої місцеві революційні чинники діяли з повною ініціативою, беручи на себе всю відповідальність. Першопричиною цього було те, що там знайшлися винятково талановиті, загартовані та з великим революційним досвідом діячі загальнонаціонального масштабу, які в рамках загальних напрямних вирішували всі місцеві справи. Гурт цих людей очолив справжній провідник «з ласки Божої» Ростислав Волошин а поруч нього були талановиті, хоробрі в бою та винятково холоднокрівні перед лицем небезпеки брати Бусели (Яків і Олександр), Ананій Закуштуй та інші. На військовому відтинку з ними працювали тодішні найбільш досвідчені в своїх ділянках високі старшини Армії УНР генерал Леонід Ступницький, полковник, а пізніше генерал М. Омелюсік, полковник Іван Литвиненко. Про першого командира УПА Дмитра Клячківського, якого також називали Климом Савуром, Охримом, Омеляном Кримським, ті, що

його знали, висловлюються як про виняткову людину й командира. На додаток до цього, з ними співпрацювали майже всі старшини, що продовж 20-их років існування Польщі служили в різні часи в польських збройних силах і жили на Волині й Поліссі. Отже ясно, що тому гуртові людей можна було передавати навіть найскладніші рішення і відповідальність. Тому також і не дивно, що ці люди з успіхом протистояли німецьким, а відтак советським генералам, перемагали їх в боях, а створена ними система втрималася у боротьбі з російськими арміями і взагалі з советською системою майже десять років.

Найтяжче говорити про політичну й мілітарну концепцію Бульби Боровця. Донедавна ці справи можна було трактувати, як відомі, але після появи його книжки «Армія без держави» виникло стільки неясностей і суперечностей, що багато з них покищо залишаються нерозв'язаними. Від публікації тієї книжки минає три роки, але з боку найкомпетентнішого та найзаторкненішого нею чинника — табору УНР, немає ніяких додаткових даних та уточнень, отже доводиться повністю спиратися на цю книжку.

Мені доводилося бути співучасником деяких епізодів, що про них розказує Бульба Боровець у своїй книжці, про інші я був докладніше поінформований, а до численних осіб з кола його знайомих і приятелів я був близький, приятелював, а були навіть такі, з якими ми ділилися різними таємницями.

Коли йдеться про політичні погляди Бульби Боровця, то він, правда, здебільшого оголошує себе послідовником прихильників УНР. Однак його поступування було таке, що він ворогував з ними, потім знов співпрацював, а під кінець мабуть таки зовсім розійшовся, нагородивши їм багато різного.

Коли під кінець липня 1941 р. Бульба прибув до Львова, він заявив, що говорить за дорученням і від імени УНР. Перед тим як зайти на організаційну квартиру ОУНм, він спочатку заїхав до головної квартири ОУНб, що містилася в будинку «Дністра» на Руській вулиці. Про це він пише так: «Я вирішив приїхати до Львова, щоб там остаточно оформити справу військової співпраці УПА з проводом ОУН та конкретно домовитися з проводом групи С. Бандери, щоб їх люди на терені не ставили нам перешкод» (стор. 27 назв. книжки). Далі він продовжує: «Зорієнтувавшись в ситуації, я навіть не пробував більше з ними говорити. . . (стор. 128) . . . «я відшукав політичний масштаб другої національної групи полк. А. Мельника». В приміщеннях ОУНм відбулися з ним довші розмови, в яких брали участь головні М. Сціборський та О. Сеник, а крім того й І. Рогач. Хоч я в більшості розмов участі не брав, а тільки в деяких (з огляду на брак часу), але про перебіг і висліди мене докладно поінформовано.

Отже, насамперед, ніякого договору не укладено, а тим більше

не підписано. Цю легенду подав уперше вже раніше згадуваний злощасний «Український ліс у правдивому світлі», де написано:

«Бульба, не покладаючись на свої власні сили військові, а зокрема маючи обмаль старшинського та підстаршинського кадру, підписав з Проводом Українських Націоналістів таємну умову в липні 1941 року про співпрацю та допомогу».

В розмовах з Бульбою виникли такі важливі пункти, що їх Бульба не міг вияснити: 1) Чи буде і як плянується провести відновлення УНР? 2) Як пояснити участь представників УНР в краківському Українському Національному Комітеті, який передав мандат ОУНб на політичні акції в Україні? Про це друге питання Бульба взагалі нічого не знав і довідався вперше від нас, а тому й не міг дати пояснень чи зайняти становище. В першому питанні він після тривалих дебат заявив, що чекає на інструкції з Варшави. Справа для нас була дуже важлива, бо ми мали свої пляни революційного передпарляменту й питання для нас було, а що тоді робити з УНР?

Зате під кінець Бульба висунув проблему неабиякої ваги для ОУНм, а саме співпрацю в умовах величезного засилля ОУНб, зростання її впливів та фактичного панування на Волині й Поліссі. І тут речники ОУНм і Бульба домовилися і для започаткування співпраці до Поліської Січі вислано двох молодих старшин — Зенона Домазаря і Ярослава Черепка. Вони обидва в листопаді 1941 року повернулися до Києва, а коли восени 1942 р. Бульба наново розгортав свою акцію на Поліссі — то вони більше туди не захотіли йти. Це те, що я можу сказати про політичну плятформу Бульби-Боровця.

Коли ж ідеться про концепцію збройної боротьби, то загально прийнято думати, що Бульба схилявся чи навіть реалізував концепцію малих, рухливих, добре озброєних загонів та унікав творення тривалих баз і сконцентровування масових повстанських сил в одному місці, і взагалі операцій з участю більшої кількості людей. Коли ж придивитися уважніше до ним написаного, то, не зважаючи на те, що він гостро засуджує ОУНб за прилучення масової кількості людей до лав УПА, на ділі він перевершив у тому розумінні УПА якщо не своїми акціями, то своїми плянами й концепціями. Ось що він пише в книжці «Армія без держави» на стт. 98, 122 і 123:

«Ми опрацювали більш-менш докладну схему нашої нової військово-революційної організації за територіальним принципом советської адміністрації країни. Вона приблизно була така:

1. Головна Команда.
2. Дві, чи найбільше чотири області, становлять Окружну Січ з територіальною назвою. Напр., «Поліська Січ», «Волинська Січ», «Полтавська Січ».

3. Область — Обласна Бригада — за назвою області.
4. Район — Районовий Полк — за назвою даного району.
5. З двох до п'яти сіл складався Курінь (батальйон) за назвою району з черговим числом.
6. Село — Сільська Сотня за назвою села.
7. Неповна сотня — Відділ — за назвою населеного пункту, або якою іншою окремою назвою.

Ми переставляємо військо УПА на офіційну «міліцію», організуємо в Сарнах Окружну Команду Української Міліції. Я обіймаю обов'язки Окружного Команданта Міліції, своїм заступником ставлю сотника Диткевича. Негайно організовуємо в Сарнах підстаршинську школу, нібито «міліції», а по суті — готуємо справжні військові підстаршинські кадри. Наша «міліція» — це не та міліція, що її дозволяють німецькі «ортскоманданти» з розрахунку 1 міліціонер на 100 душ населення, озброєні тільки одними рушницями з заборобою контакту та спільних дій міліції одного району з іншим районом. У нас в кожному більшому містечку стоїть гарнізон силою від одного до двох батальйонів, а в кожному більшому містечку селі — щонайменше 1-2 сотні міліції з кулеметами, мінометами та з похованими гарматами. Загальним числом наша «міліція» в усьому Поліссі перевищує 10,000 вояків, не ізольованих район від району, а охоплених монолітною організацією і підпорядкованих наказам неофіційно — Головної Команди Поліської Січі УПА, а офіційно — Окружної Команди Міліції в Сарнах».

Очевидно, що з такою великою збройною силою Бульба, як він пише, вийшов на великі бої з большевицькими партизанами. Розміри тих боїв мали бути справді неспівмірні для партизанської війни, не кажучи вже про те, що в них треба було мати важку зброю, техніку зв'язку, передумову керування такими складними боями, та, очевидно, генералів, командирів, які вміли б компетентно вести полки, дивізії та корпуси. А це вже справа справді не абияка! Бульба на стор. 152 своєї книжки пише:

« 3. В операції з обох сторін брало участь понад 30,000 вояків. Як на партизанську війну, це величезна сила війська. Сотня добрих партизан заступає полк регулярної армії.

4. Для обох воюючих сторін операція мала колосальне стратегічне значення. Обидві сторони намагалися тримати Поліську котловину в своїх руках, як базу для своїх майбутніх партизанських операцій».

Після такої великої успішної операції отаман Бульба-Боровець повинен був на довгий час забезпечити за собою терен. Одначе, не минуло й року, як його сили почали катастрофічно слабнути. Можливо, що в основі тієї катастрофи лежала концепція партизанської боротьби, що її застосував Бульба, яка вела до малооперативної, й навіть пасивної й маломобільної територіальної армії,

а не повстанських формацій, основою існування й бойової тактики, яких є рух та постійна зміна місця перебування. Відповідь на це питання вимагає докладніших студій.

Після розпуску Поліської Січі, а відтак на новому етапі УПА Бульба заговорив про невеликі швидкі збройні відділи, але його так звана шепетівська операція була відходом від тієї тактики. Вона вимагала концентрації численних відділів, довгих переходів у терені, що є під контролем ворога, а до того мета акції була таким важливим пунктом німецької мілітарної системи, що дуже важко розраховувати на перемогу. Але видно, що в Бульби залишилися старі ілюзії і він зовсім у невідповідний час узявся до такої операції. Між іншим про ту опрещію ніхто ніколи не згадував, ані не було про неї в будь-якій нашій літературі, ані не зустрічалися її учасники, вийшла вона на денне світло щойно у книжці Бульби.

До початків УПА.

Про початки УПА написано чимало. Особливо багато пишуть про це ті, що шукають конфліктних проблем. Уважному читачеві різних матеріалів, що їх видавали наші заінтересовані чинники, здається, є з чого виробити свою думку на цю тему. Але спори тривають далі. Книжка Бульби-Боровця тут знову багато дечого радше заплутує, ніж вияснює. Картину повстання УПА в уявленні Бульби подано дуже просто:

На тлі такої виразної політичної ситуації України народжувалася наша нова революційна-партизанська армія. Від 22.6.1941 р. автоматично перестало існувати Українське Національне Відродження, а на його місце зродилася Українська Повстанська Армія. Я сам перестав бути «Байдою», а прибрав собі нове воєнне-революційне ім'я й почав підписувати всі накази та документи, як «Отаман Тарас Бульба» (стор.121).

Про дискутування Українського Національного Відродження не може бути й мови. Коли б не книжка Бульби, про таку організацію ніхто ніколи й не чув би. Між іншим, сама ліквідація масової політично-революційної організації виглядає за його інформаціями дивно. «Від 22.6.1941 р. автоматично перестало існувати Українське Національне Відродження...» Без ніяких ухвал, рішень членів тієї дивної формації, а так просто «прибрав собі нове ім'я» й крапка.

(Продовження буде)

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ

«НАЙБІЛЬШІ ВОРОГИ БОЛЬШЕВИЗМУ»

Це було ще в 1954 році. Тоді політичний світ виглядав зовсім інакше, як нині. В ОН було тоді ще тільки 69 членів, а сьогодні понад 150. І тоді у «Визвольному Шляху» була друкована більша розвідка Зіновія Карбовича п.з. «Наша визвольна концепція». В цій то розвідці був підрозділ п.з. «Роля хліборобства», де на самому початку автор стверджував, що «хлібороби — найбільший ворог большевизму»¹. Правда, автор покликався на Леніна, який називав хлібороба найбільшим ворогом комунізму, вказував на «хліборобів європейських націй», та в основному він спирав своє твердження на аналізі наставлення українського хлібороба у протиставленні до московського «з його традицією общини».

В той час це було дуже відважне твердження, чи, точніше, узагальнення, бо автор, крім України та ще декількох неросійських народів СРСР і сателітів, не мав більше даних на таке всеохоплююче узагальнення. Навпаки, наставлення українського хлібороба могло виглядати тоді виїмковим, принайменше в очах західного дослідника. Тоді ж бо на Заході панувало захоплення «селянським реформатором» Мао Тсе-тунгом, який у 1949 році на плечах китайських селян витягнув до перемоги на китайському материка китайський комунізм.

Та проминуло тридцять бурхливих літ, сповнених різними війнами і революціями в усіх частинах світу, закінчився процес деколонізації західних імперій, появилось нових 92 держави на мапах земної кулі, і тепер західні дослідники підтверджують, що таки дійсно хлібороби є найбільшими ворогами большевизму.

Провал советського зразка

Шведський економіст Свен Риденфельт пише працю п.з. «Зразок провалу: соціалістичні економіки в кризі»², а щоденник «Ді Нью Йорк Таймс» містить розвідку Ніколяса п.з. «Третій світ: назад на село»³. В чому справа?

«Та ера, виглядає, скінчилася», — твердить Н. Д. Крістоф.

1. *Визвольний Шлях*, П-VIII, 1954. Цитую із видання «Збірка статей». Політична бібліотека «Визвольного Шляху», ч. 1, Лондон, 1956, стор. 130.

2. Sven Rydenfelt. "A Pattern for Failure: Socialist Economies in Crisis".

3. Nicholas D. Kristof. "The Third World: Back to the Farm". *The New York Times*, 26.7.1985. Anatole Kaletsky у лондонському *Financial Times* за 2.8.1985 твердив, що «приватизація є ідеєю, якої час прийшов у третьому світі від Бенгладешу до Бразилії, від Туреччини до Того».

«Нині гаслом розвитку є не індустріялізація, як то було у 50-их, 60-их і 70-их роках, але сільське господарство. У фінансових міністерствах довкруги великої частини світу, у слоневих вежах від Пекіну до Бостону, і у Вашингтоні, стратегії розвитку обернено догори ногами. Старі ідеї стали у великій мірі здискредитовані. Хлібороби вважаються стрижневими постатями, які можуть допомогти витягнути їхні країни із трясовиння злиднів». А децю даліше: «Новонароджений агрикультурний фундаменталізм далеко відходить від стратегії, яка була голошена у повоєнних роках як засіб втечі від науки».

Свен Риденфелт говорить про соціалізм. Н. Д. Кристоф про соціалізм навіть не згадує, а фактично увесь той ентузіазм до індустріялізації у країнах т. зв. третього світу серед західних економістів був викликаний у першу чергу «досягненнями» Советського Союзу, який ніби при допомозі насильної індустріялізації порівнявся із західними державами. Тільки для людини обізнаної з москвськими перехвалками (догнати і перегнати!) одне місце у Кристофа може таки служити як доказ, що вся та індустріялізаційна гарячка була викликана орієнтацією на СССР. Ось Кристоф каже, що в 1957 р. Кваме Нкрума, лівачський лідер Гани, дав був виклик лідерів Побережжя Слоневої Кости, зорієнтованого на Захід, щоб за десять літ вони порівняли, котра з їхніх країн буде більш успішна. Виклик зовсім у дусі московської зарозумілості, бо Кваме Нкрума вірив москалям, що їхня система передова, «прогресивна», і тому у нього напевно не було і найменшого сумніву в тому, що його країна вийде переможцем. Та перемогло Побережжя Слоневої Кости. Гана під владою зорієнтованих на московський зразок людей, «колись одна із найбагатших країн чорної Африки», зовсім збідніла, а на передове місце висунулось Побережжя Слоневої Кости.

До закінчення «ери» московського зразка, безперечно, причинилися таки самі хлібороби: в одних країнах при допомозі пасивного спротиву, в інших країнах — збройного.

Спротив пасивний

Прикладом пасивного спротиву хлібороба большевизмові поза СССР може служити комуністичний Китай. У часі війни Мао Тсе-тунга із Чан Кай-шеком західні ліберали представляли Мао як аграрного реформатора, який хоче відібрати землю від лордів і розділити між селян⁴. Мао ж після перемоги загнав селян до кол-

4. Писав Р. Драган у розвідці «Маркс і його епігони»: «Комуністична революція в Китаю не мала відповідного ґрунту. Китай — 98 відсотків селянська країна, а рушієм пролетарської революції повинні бути робітничі маси (...) Мао Тсе-тунг розумів, що без селян революції не зробить (...) безземельним і малоземельним селянам обіцяв соціальну справедливість. Таким способом мобілізував партизанів, які готові були боротися проти великих землевласників-лордів». (*Визвольний Шлях*, липень-серпень, 1970, стор. 860).

госпів, і в результаті такої «земельної реформи», як то подає дональд С. Загоря, проф. Гантер коледжу в Нью-Йорку, «сільсько-господарська продукція ледве додержувала кроку зростові населення, а харчева консумпція на особу не поправлялася від 1950 р. Один з китайських лідерів признав, що (в часі смерти Мао) сто мільйонів китайських селян не мало подостатком харчів»⁵.

Отакий стан у сільському господарстві відбивався і на всій економіці комуністичного Китаю. Для думаючих провідників партії було ясно, що тут мається до діла із опором селян, бо національний Китай на Формозі давав подостатком доказів, чого китайський селянин може досягнути. І по смерті Мао нові провідники на чолі з Денг Ксаопінгом почали від 1978 р. запроваджувати реформи. «Найдаліше сягаючою є де факто деколективізація рільництва, — твердить згаданий вище професор. «Поскільки 80 відсотків китайського населення є селяни і Китай остається переважно селянським, ці реформи зовсім ясно заторкують найбільше число населення»⁶.

Хоч землю згідно з цими реформами не передано у довічне приватне користування, та система «сімейної відповідальности» таки внесла великі зміни. Ось писав американський антрополог про свої відвідини провінції Гуангдонг: «Коли я в 1979 р. вперше прибув до бригади Зенбу, там майже нічого не було до продажу. В 1981 р. ситуація починала кращати. Коли ж я прибув у літі (1983 р.), я не міг вірити в те, що я побачив. Там були сотні людей, які продавали різні речі. Там були цистерни з живою рибою, гори овочів і ярини, вантажники повні свиней, яких тут же вбивали на м'ясо»⁷.

І проф. Загоря твердить: «На просторих сільських теренах старі комуни з триступневою системою (...) фактично перестали існувати, бо роблення економічних рішень перенесено на сім'ю»⁸.

Безперечно, в комуністичному Китаю даліше панує комуністична партія, даліше є в ужитку комуністична фразеологія в дискусіях, та все таки хлібороб завдав там большевизмові такого удару, що ледве чи він зможе його пережити.

Спротив збройний

В Центральній Америці є дві країни: Нікарагуа і Ель Сальвадор. У 1979 р. в Нікарагуї прийшли до влади революційним способом сандіністи. «Фактично, все населення боролось разом із сандіністами проти Сомози», — писав у 1981 р. Джан Реті. Тоді він відвідував країни Центральної Америки і твердив, що одинока

5. Donald S. Zagoria. "China's Quiet Revolution". *Foreign Affairs*, весна. 1984, стор. 880.

6. Там же, стор. 881.

7. Цитую за Загорою, там же, стор. 883.

8. Там же, стор. 890.

«Нікарагуа є спокійна і панує там вражаюче відпруження»⁹. У звідомленні ж із Ель Сальвадору він тоді писав про існування там поліційної години, про терор і з права і з ліва, про «зменшення майже до зера вже і так мінімальних можливостей знайдення політичної розв'язки при допомозі пропонованих на наступний рік виборів — якщо їх взагалі можна буде відбути»¹⁰.

Нині, чотири роки пізніше, ситуація у цих двох країнах зовсім обернулася. Нині спокій і «відпруження» панують у Ель Сальвадорі, а в Нікарагуї «все довгі черги формуються перед майже порожніми склепами. Нормування підставових продуктів стає все більш гострим. Цінні запаси газоліни вибухають. (...) Нужда і розчарування є всюди»¹¹. Причина такої зміни?

Рой Л. Простерман, проф. Вашингтонського університету, який працював над аграрною політикою у 18 країнах, в 1982 р. писав: «У високій пропорції безземельного селянства Ель Сальвадор є схожий на цілу низку суспільств ХХ століття, потрясених революціями, яких повтсанські рядовики рекрутувались головню з-поміж безземельних або малоземельних родин. Так було у мексиканській, російській, китайській, кубинській і в'єтнамській революціях»¹². Дальше він твердив, що в Ель Сальвадорі конечно перевести земельну реформу, бо як перемогла б лівиця, вона «майже певно накинула б селянам колективізацію». Земельна реформа, яка почала була тоді переводитись урядом Ель Сальвадору, на його думку, нагадувала «великі повоєнні земельні реформи у Японії, Тайвані, Південній Кореї»¹³.

Хоч земельна реформа, про яку писав проф. Простерман у 1982 р., нині в Ель Сальвадорі ще не зовсім закінчена, та вона, очевидно, зробила настільки впливу на селян, що ліві повстанці не мають добровольців, пробують насильне рекрутування і їхні дії майже припинилися. У Нікарагуї ж сандіністи накинули селянам колгоспи і селяни вхопили за зброю. Цитований вище професор (прихильний до сандіністів) писав, що сандіністи «були неспроможні збагнути довго існуючу жадобу землі у сільських робітників і їхню надію, що перемога ФСЛН їхній голод заспокоїть. Заведені у їхніх піднесених сподіваннях, ці пролетарі із дрібнобуржуазними душами (підкреслення наше — ВКГ) побачили у сандіністській державі тільки ще одного пана (...), який відмовив їм землі»¹⁴.

9. John Rettie. "After fear, a different kind of peace". *The Guardian Weekly*, 2.8.1981.

10. "Where the death squads never make mistakes". Там же.

11. Piero Gleijeses. "Resist Romanticism". *Foreign Policy*, весна, 1954, стор. 122.

12. Roy L. Prosterman. "The Unmaking of a Land Reform". *The New Republic*, 9.8.1982, стор. 21.

13. Там же, стор. 22.

14. Piero Gleijeses. Цитований есей, стор. 30. Robert J. McCartney звітував з Гондурасу у шод. *The Washington Post* за 6.9.1985: «Бідні нікарагуанські селянські сім'ї становлять найбільше біженців і творять найбільшу базу цивільної підтримки для нікарагуанських протиурядових повстанців».

Київ проти Москви

«Україна і Росія, Київ і Москва — два національні і культурні антиподи (...) Ідеї України — це протиставлення до російського світу ідей». Оце так в ідеологічних і політичних принципах ОУН, прийнятих на IV Великому Зборі ОУН¹⁵.

Китайці «прийняли систему советського типу в 1949 р. (...) Ще даліше не є ясним, як далеко реформаторська коаліція має намір відступити від ортодоксального советського економічного зразку (...) немає великої лояльності до ортодоксального советського моделю»¹⁶. Це так твердить проф. Загоря.

Наведені цитати показують, що боротьба Києва проти Москви має, фактично, світовий засяг. Бо що ж є ота «советська система», яку було накинено китайському населенню? Чи не лежить в основі цієї системи колективне господарство? І коли ця система зазнає поразки, то чи не є це одночасно перемагання Києва над Москвою?

У широко розрекламованому у США інтерв'ю з Горбачовим, поміченому у тиж. «Тайм», було йому поставлено питання: «Ви підприйняли декілька кроків для поліпшення советської економіки. Які даліші кроки ви задумаете підприйняти? Які є головні проблеми советської економіки?»¹⁷.

У відповіді він нічого нового не сказав¹⁸. Та й не міг щось нове сказати! Західні советологи вже від самого вступлення Горбачова на кремлівський престол дискутують над питанням, чи запровадить він нові реформи, чи ні. Марна дискусія! Заведення дійсних реформ означало б угроблення «советського зразка», який є фактично одиноким легальним свого рода виправданням на міжнародній арені існування московської імперії у нинішньому поімперіалістичному світі. «Реформи», безперечно, прийдуть, бо мусять прийти, але не з Москви, а з Києва.

15. «З Матеріялів і постанов IV Великого Збору ОУН». *Визвольний Шлях*, XI-XII, 1968, стор. 1268.

16. Donald S. Zagoria. Цитований есей, ст-и 879, 895, 901.

17. "An Interview with Gorbachev". *Time*, 9.9.1985, стор. 24.

18. От що сказав Горбачов при кінці інтерв'ю: «Ми думаємо, що всюди у Советському Союзі всі мусять змінити всі свої *стили* (підкреслення наше — ВКГ) праці. Це відноситься до нас усіх, і тут, і внизу на районному поземі, і геть аж до рівня робітника колективу». (Там же, стор. 29).

Роман МАЛАЩУК

кол. в'язень КЦ-ту Авшвіц

ч. 57.349

ЧОМУ І ЯК ГИНУЛИ МІЛЬЙОНИ (Про Авшвіц й інші німецькі табори смерти)

Загально відомо, але зовсім замало наголошено, що Другу світову війну розпочала у вересні (1-го) 1939 не сама Німеччина, але два співники-змовники: Німеччина і Росія, що ввійшла у воєнні дії цього самого року і місяця (17-го вересня). Відомо, що заки вони розпочали війну, то в серпні (23-го) представники цих двох співників — Ріббентроп і Молотов підписали в Москві договір-змову про війну, але недостатньо наголошено висновки цієї змови. Очевидний висновок — це війна, але це не все. Одночасним і логічним висновком мусить бути: відповідальність за цю війну.

Що пізніше в 1941 році обидва співники побилися — це в нічному не змінює ані змови, ані наслідків цієї змови, ані однакової відповідальності обидвох.

В наслідок особливої міжнародної ситуації, спричиненої обидвома змовниками, один співник — Німеччина була розгромлена, а другий — Росія завдяки Західньому світові (головно США й Англії) вийшов ціло й ще був, після війни, одним із 4-ох (США, Англія, Франція і СССР), що засудили свого співника на судовій розправі в Нюрнбергу.

Друга світова війна принесла десятки мільйонів втрат у людях, до чого треба додати колосальні втрати майна та культурних здобутків і надбань. Потерпіли всі народи, що брали участь у цій війні або попали в її нещадні жорна. Жиди кажуть, що вони втратили найбільше — 5 мільйонів (жидівський голокост — вони твердять). Але дійсно найбільші втрати понесла Україна, бо ж на її землі й за її землею йшла найбільша і найдовше кривава боротьба. Американський журналіст Едгар Снов ще в січні 1945 року (тоді війна ще не була закінчена) в «Сатурдей Івнінг Пост» написав, що Україна втратила 10 мільйонів людей. Отже, український голокост був два рази більший, як жидівський.

З іншого джерела знаємо, що серед тих 10 мільйонів були 2 мільйони, що їх німці запроторили в тюрми і концтраційні табори і там їх вимордували. Це був не найбільший, але найжахливіший відтинок українського голокосту. Мова тут лише про тих, що згинули з німецької руки, а скільки загинуло (й ще тепер загигає) в советських концтраках з московських рук!?

Дослідники твердять, що лише в одному концтраційному таборі Авшвіц загинуло 5 мільйонів в'язнів. Не лише жидів (як вони

тепер твердять), але українців, поляків, французів, голляндців, чехів, данців, норвежців і ін., фактично, з усіх народів, окупованих німцями. А німецьких концтаборів було багато не лише на німецькій території, як ось Саксенгаузен, Берген-Бельзен, Грос-Розен, Бухенвальд, Дахав, Равенсбрюк, Дора, Мавтаузен, Ебензее і ін., чи на польській, як ось Авшвіц, Майданек і ін., але також десятки таких концтаборів були на українській землі.

І треба тут дуже сильно підкреслити, що й концтраційний табір Авшвіц був «ферніхтунгслягер» — табір смерті, один з таких (і всі інші німецькі концтабори для українців прийшли в наслідок ворожої німецької політики і постави щодо України й інших народів), до відновленої 30-го червня 1941 року української незалежної держави.

Тому проти Німеччини став тоді український народ, напереді його авангард, що між двома світовими війнами провадив підпільну революційну боротьбу проти тодішніх загарбників-окупантів української землі — зброю підняла ОУН, що в боротьбі створила УПА, збройну силу народу. Проти нового наїзника — Німеччини, а далі проти Москви, що в 1944 році знов поверталася на нашу землю — стала армія українського народу.

На відтинку збройної боротьби билися і згинули десятки тисяч найкращих синів і дочок українського народу. Десятки-сотні тисяч, мільйони згинули на інших відтинках цієї кривавої війни — за Україну. Треба тут врахувати також і тих українців-вояків советських армій, що на початку німецько-советської війни добровільно йшли в німецький полон з надією обернути свою зброю проти Москви. Але, як відомо, в наслідок біснуетої політики Гітлера — їх німці знищили в таборах полонених, чим приспішили свій повний розгром у травні 1945 року.

А на іншому відтинку війни, в наслідок боротьби українського народу — мільйони попали за залізні ґрати і колючі дроти німецьких тюрем і концентраційних таборів. Їм ворог вибив зброю з рук і присудив на повільну мученицьку смерть, як неминучий їхній кінець.

Масові арешти українських націоналістів у Галичині перевели німці 14-15 вересня 1941 року. Мене з трьома друзями — Василь Бандера, д-р Богдан Рибчук і мгр. Євген Лозинський — підступом арештував цієї ночі начальник гестапо Крюгер у Станиславові, і протягом ночі припровадив до тюрми на вул. Белінського ще 200 людей. Після трьох діб нас вивезли до Кракова до в'язниці «Монтелюпіх» через Львів, тюрму на вул. Лонцького, а далі літом 1942 року до концентраційного табору Авшвіц.

З німецьких млинів смерті вийшли на волю лише рештки немордованих, недогазованих, недостріляних, а вийшли тільки тому, що скінчилася війна і Німеччина впала розгромлена в руїнах. А спільник Німеччини, Росія вийшла ціло, як я вже згадав, і далше мордує мільйони в'язнів у своїх концентраційних таборах, на засланнях, в психічних казематах і теж і тих, що «на волі».

Нашим завданням і обов'язком, тих, що вийшли на весні 1945 року на волю, розповісти всім, як жили і гинули мільйони в'язнів.

Одним із найтяжчих німецьких концентраційних таборів, що здобув собі світову «славу», був концентраційний табір Авшвіц — «ферніхтунгслагер», табір смерти, про що я вже згадав. Недавно, в 40-річчя закінчення Другої світової війни, на телевізійних екранах ми бачили гори трупів «визволених» американськими, британськими і канадськими арміями в багатьох німецьких таборах смерти, ми бачили як бульдозери загортали ці трупи до спільних ям. І якщо говорити про концентраційний табір Авшвіц — то це гори трупів (5 мільйонів!). Я вже теж написав, що жиди розголосоили, що то — жидівські трупи, але треба *ще раз і ще раз* підкреслити, що то трупи в'язнів усіх країн, окупованих тоді Німеччиною, теж і українських, згинуло ж у всіх німецьких концтраках 2 мільйони українських в'язнів.

Написав колись Тарас Шевченко: «... понад полем іде, не покоси кладе, не покоси кладе — гори...» (трупів), але ж і тоді чумахолера в Україні не скосила мільйонів, а 7 мільйонів українців скосила голодом в 1932-33 роках московська холера (і косить даліше і тепер). А стріл бойовика ОУН Миколи Лемика в московського високого чиновника в советському консуляті при вул. Набеляка у Львові в жовтні 1933 року — в обороні цих мільйонів умираючих від голоду українців, що їх присудила Москва до такої жахливої смерті — чомусь пропущено у фільмі про цей голод («Жнива розпачі», без спротиву і без стрілів), випродукованому тут, закордоном.

І хоч як це звучить може й дивно нинішньому західньому обивателеві, то треба окреслити, що «способом життя» («вей оф лайф») в концтраційному таборі Авшвіц — була смерть, власне боротьба із смертю. Смерть на кожному кроці, на кожному місці, в кожному часі. Найбільше гинули на т. зв. зовнішніх командах (командо — це був відділ праці), тих, що працювали поза табором (були такі команди, що працювали в середині табору, наприклад пральня, кухня і ін.).

Чому й як гинули? — непосильна праця, бігом, холод, нужда, биття, знущання, наприклад бігом з навантаженими цементом тачками, шкоре викидування землі (під будови чи канали, запряжені до вальця замість коней) і т.ін. Хто поганяв? — капи, оберкапи, форарбайтери, такі самі в'язні — поляки і німці, сс-мани. Як мордували? — знеможених такою працею в'язнів мордували згадані поганячі, ставши на горло лежачого в'язня, або ставши обома ногами на дрючок приставлений до горла.

Так замордували при будові — тачки з цементом, бігом — в липні 1942 року братів провідника ОУН Степана Бандери — д-ра Олександра і Василя — поляки — «фольксдойчі» Краль і Подкульські. Обидва брати згинули мученицькою смертю. Треба тут сказати, що вся нижча адміністрація в концтаборах була в руках

в'язнів, в концетраційному таборі Авшвіц у руках поляків і німців-комуністів або кримінальників.

Відомо, що папа Павло Іван II канонізував святим польського священника, в'язня концетраційного табору Авшвіц, о. М. Кольбе. Священик Кольбе пішов добровільно на смерть за іншого в'язня-поляка. Як це сталося? А ось як: майже кожного дня на ранньому апелі викликали на т.зв. «леве скидло» (ліве крило) в'язнів, що були призначені на розстріл, всі про те знали. І ось як одного ранку викликали багатьох на «леве скидло» в Ашвіці «пануючою» мовою була польська поміж в'язнями, а вище, очевидно, німецька, то о.Кольбе став на місце одного викликаного поляка і пішов на розстріл, врятувавши в такий спосіб свого земляка від смерті. Згинув від одного пострілу. Певно — це велика посвята.

А брати Бандери згинули мученицькою смертю, їх мордували довго... Згинули за друзів своїх. Хіба ж не мученики стають святими?

Так ось жид Візенталь і його ставленник Литман недавно перед Комісією Дешена в Торонті (ця комісія займається вишукуванням серед українців у Канаді т.зв. «німецьких коляборантів» і «воєнних злочинців») назвав провідника ОУН Степана Бандеру «гітлерівським коляборантом». А всім відомо, що Степан Бандера сидів у концетраційному таборі Саксенгаузен, що двох його братів — д-ра Олександра і Василя замордували в концетраційному таборі Авшвіц, що його швагра Лева Опарівського німці розстріляли. Візенталь і Литман також про все це знають. Знають і говорять явну неправду, намагаються клеветами знеславлювати українців. Чому? Бо таку клевету не лише про Бандеру, але про всіх українців, що боролися з московсько-большевицьким наїзником і окупантом, а вони боролися теж і з німецьким наїзником, — поширює Москва. Бо українські «буржуазні націоналісти» (як вона їх називає) борються з Москвою й тепер — в Україні й у всьому світі, то московські опричники намагаються клеветою, очорнюванням, брехнею, фальшивками послаблювати українську визвольну боротьбу. Очевидно, даремне, бо «брехня має короткі ноги», а напасті ще більше зцементовують українську спільноту й її активність у Західньому світі.

Оце зовсім недавно Москва, що 35 років мордує сина головного Командира УПА ген. Романа Шухевича-Чупринки — Юрія, що його вкінці ще й осліпила, пустила в світ побрехеньку-фальшивку про його «прозріння» — «осудження українського націоналізму». Як дуже москалі бояться українського націоналізму й українських націоналістів!

А жида? Чому жида повторюють видумки і клевети Москви. Чому вони шукають за т.зв. «німецьким коляборантами» і «воєнними злочинцями»? Вони ж добре знають, що українці билися на життя і смерть з обидвома ворогами України — з Німеччиною і Росією, що ми понесли в Другій світовій війні найбільші втрати (10 мільйонів). Жида знають, що українці збройно боролися на

двох фронтах — проти обох наїзників, що мільйони українців пішли в німецькі (і московські) тюрми і концентраційні табори, на невідільничі роботи, на розстріли, на шибениці.

Вони ж бачили нас в концентраційному таборі Авшвіц і в інших німецьких концетраках, вони ж бачили нас у смертному поході — в евакуації Авшвіцу до концентраційного табору Мавтгаузен і далі до концентраційного табору Ебензее.

А Візенталеві і Литманові радимо, замість полювати за українцями, — пошукати за тими жидами, що в Авшвіці мордували своїх одновірців, за катом Якубом, що вішав там в'язнів, чи хоч би за жидівськими поліцистами чи членами «Юденратів» в кол. жидівських геттах, за тими жидами, що заганяли жидів і інших до газових комор, що палили їхні трупи в крематоріях.

На можливе питання, чи всі в'язні були однаково трактовані, треба ствердити, що всі однаково «виходили на волю» комином — жида так само як українці, поляки і інші. Власне, найбільше в'язнів були знищені в газових коморах. Деяких брали до газу відразу, навіть не давши їм номеру (всі в'язні в німецьких концетраках отримували порядковий номер, пришитий на лівій стороні маринарки і на правій штанці, тільки в одному концентраційному таборі Авшвіц, окрім цього, номер татувували на лівому передрамені в'язня). До газу брали також т.зв. «кранкенбав» (це був ніби шпиталь), в якому зовсім не лікували, а тільки перетримували якийсь час тих в'язнів, що впали з виснаження, а яких не замордували на місці праці. Що якийсь час приходив до «кранкенбав» лікар-німець, СС-офіцер (можливо, що приходив теж і Менгеле, що робив експерименти на тисячах в'язнів), «вибирав» уже нездібних (на його думку) до праці в'язнів і їх зразу вивозили тягарові автомашини до газу.

Найбільше в'язнів гинули в газових коморах, а далі при найважчій праці — викинчувані форарбайтерами, капами і оберкапами (це назви в'язнів-поганячів) на т.зв. зовнішніх командах, розстріляні, повішені, закатовані.

Прощу собі уявити щоденний поворот зовнішніх команд до табору: ідуть через браму — змучені, збиті, голодні — п'ятка за п'яткою, сотня за сотнею, тисячі — море в'язнів... ледве йдуть, але тримають крок і вирівнюють ряди, а поруч везуть на тачках, на возах, ведуть, несуть на плечах тих, що вже не годні йти, оркестра грає марша — «міцен аб» (шапки злітають з голов, в'язні притискають їх до стегна) і «лягерфюрер» СС-офіцер і його прибічники відбирають парад, дефіляду трупів і півтрупів... І починається вечірний апель (що тривав не раз і кілька годин, якщо когось забракло, або зле підраховували) — тисячі стоять вищукувані в довгі ряди, бльок біля бльоку, ті, що вже не можуть стояти — лежать поруч у болоті, в снігу, на дощі (залежно від пори року), бо на апельі мусять бути всі в'язні: живі, мертві і ті, що «доходять»...

Так ось гинули в концентраційному таборі Авшвіц мільйони.

Якщо хто втік, то до відповідальності притягали ціле командо. Одного разу за одного втікача повісили на вечірньому апелі 12 в'язнів — всіх з цього команда, вішав кат Якуб. А одного разу за такого втікача привели до табору і поставили на підвищенні на позорище всіх в'язнів — його маму і наречену. Втікач повернувся, його поставили на те саме підвищення з написом «гурра, їх біншон відер да» (гурра, я вже знов тут), потім повісили, а маму і наречену залишили в жіночому таборі.

До концентраційного табору Авшвіц прийшли три наші групи: одна 20-го липня, друга — 8-го серпня 1942 року з тюрми в Кракові «Монтелюпіх», пізніше поодинокі або по кілька з «Монтелюпіх» і інших тюрем, 8-ох привезли з Праги, разом 67, і 1-го жовтня 1943 року прийшов транспорт 122-ох зі Львова. Всіх цих ми знаємо поіменно, всі ми вписані в реєстр Ліги Українських Політв'язнів у Мюнхені в 1945 році. До Авшвіцу привозили також в'язнів-українців із Східної України (теж і дітей), всі вони тут загинули, та тисячі українців воєнно-полонених, що тут теж усі загинули. Їхньої кількості ані імен (за виїмком кількох) не знаємо.

З нашої групи (Група Бандери) в Авшвіці загинули: д-р Олександр і Василь Бандери, мгр. Дмитро Яців, член Українського Державного Правління, Л. Дяків, М. Коваль, Г. Яворів, А. Пасічник, Р. Полутранка. З роками ми ставали «старими номерами» і вміли якось давати собі раду, «організуючи» додаткові харчі, на таборових харчах вижити не було можливим, бо ставалися «музулманами» і «викінчувалися», а далі — йшли до крематорії.

Стан в'язнів у концентраційному таборі Авшвіц був постійно ок. 15-18 тисяч, а загинуло тут 5 мільйонів, найбільше йшли до крематорії — «виходили на волю» комином, інших вивозили до других концтаборів, на їхнє місце привозили нових. Називали їх «мільйоновцями» (з огляду на високий порядковий номер). Наша перша група отримала номери 49.721-744, друга 57.317-378, третя 154 тисячі вгору, і всі — червоні трикутники.

Концентраційний табір Авшвіц не був визволений (як написала «Свобода», а потім спростувала, визнавши правдою те, що я про це писав), був евакуований німцями 18-го січня 1945 року — і це був безславний кінець його світової «слави». Це не було так просто — евакуювати 20 тисяч в'язнів. Далеко по півночі ми вирушили в тяжку дорогу — в сніги і морози (було тоді ок. -20 Ц.). Ми йшли. . . по обох боках дороги що десять кроків один СС-ман з відбезпеченим крісом — хто знемагав, того вони стріляли і так залишали в снігах серед дороги, в придорожних ровах. . . А ми йшли. . . ніч, день, знов ніч і знов день. І трупи позначували наш похід. На одну ніч нас загнали до забудовань придорожнього фільварку, але всі ці забудовання не були спроможні помістити стільки тисяч, отже велика кількість в'язнів залишилася «ночувати» під відкритим небом. Рано мало хто піднявся до дальшого смертного походу — замерзли. . . й так їх залишили. Ще один день ми йшли, а тоді заладували нас у відкриті товарні вагони і по-

везли. Це не допомагало — в'язні замерзали, поїзд-мариво затримувався серед засніжених піль, трупів викидали в сніг, і їхали далше. . . Один хліб на кожного в'язня і одна м'ясна консерва на трьох, що ми отримали в Авшвіці на дорогу, давно скінчилися, в тяжкій дорозі навіть води не було. Так ми їхали три дні і три ночі, і прибули до концентраційного табору Мавтгаузен, половина транспорту залишилася в снігах. . . на завжди. . . Ні! «Ім дзвони не грали. . .» на вічний спочинок (про евакуацію Авшвіцу гл. мій друкований в газетах «Смертний похід»).

Під гору ми добрали пізнім вечором до табору. Тут нас «примістили» між високими мурами з виходом до лазні, де ми мали перейти т.зв. «дезинфекцію». Але цілу ніч і цілий день «не було води», в'язні лягали в сніг і так замерзали. Інші пішли в наступ на лазню, їх місцеві опричники відбивали дрючками, на смерть, хвиля подавалася назад і затоптувала других. Тих, що вкінці перейшли лазню-дезинфекцію, погнали нагих до бараків, в яких було таке переповнення, що навіть стояти не було місця. А в ночі всі мусили лежати. . .

Після трьох діб такого «стояння і лежання»: — нас почали вивозити групами до побічних таборів. Мене з групою вивезли до концтабору Ебензее біля Лінцу в Австрії. Сюди прибули ми 29-го січня 1945 року. І тут до всіх «новоприбулих» — «лягерельтесте», найстарший у таборі в'язень, очевидно німець-кримінальник, найвища «влада» з в'язнів (бо найвищою справньою владою був «лягерфюрер» СС-офіцер і його прибічники СС-мани) виголосив промову. Цього місця, де ви прийшли, не шукайте на мапі, там його нема. Це місце називається «цемент», звідси ще ніхто не втік ані не вийшов на волю, єдиний вихід для всіх — це комин». Так промовляв до нас в'язень німець-кримінальник три місяці перед розгромом Німеччини.

Справді протягом цих останніх трьох місяців тисячі-тисячі «вийшли на волю» комином. Тут згинуло найбільше з нашої авшвіцької групи, між ними: Юліян Савицький, диктор української радіовисильні ім. Євгена Коновальця у Львові, що передав українському народові і всьому світові відомість про відновлення української держави 30-го червня 1941 року, брати Ровенчуки, гучульські дуби-легіні, Олекса Пилипенко, М.Семчишин, С.Карабин, Ю.Маршицький, Е.Рудакевич, Сіхневич, два Тації, В.Приймак, В.Цюман, М.Чуйко ст., д-р Климко, М.Шевчук і інші.

Праця в Ебензее була каторжна — день і ніч у штольнях-підземних тунелях, у яких німці плянували примістити свої фабрики зброї й амуніції. Дорогу торував динаміт, а далі наші руки, піт і кров. . . Голод, холод, нужда, биття викінчували в'язнів «на ходу». Ебензее — це справжні жнива смерті. Тих, що впали, але ще не були зовсім викінчені, несли на плечах назад до табору, і після апелю, на якому мусили бути всі — живі, мертві і «доходяги», — несли тих, що ще давали знаки життя, на т.зв. «кранкенревір» (ніби шпиталь), а тих, що вже не рухалися — до крематорії.

Я впав два рази — перший раз я був ще притомний, і мене потягнули (по снігу за ноги) на «кранкенревір», звідки за кілька днів мене викинули як «арбайтсфигіг» (здібний до праці). За другим разом мене, непритомного кинули між трупів, що чекали своєї черги до крематорії. Це було 18-го квітня 1945 року. Тут, серед трупів, завважив мене д-р Михайло Шевчук («Ігель»), що виконував обов'язки лікаря й його завданням було м.ін. перевіряти трупи перед крематорією — може котрийсь ще дихає. . . Я ще дихав, Ігель забрав мене на «кранкенревір», а Олекса Пилипенко, що його принесли в тому самому часі — до крематорії — не дихав, він уже не потребував жодної людської допомоги.

Так от, уже й наприкінці війни, гинули мільйони на цьому жахливому відтинку кривавої Другої світової війни, гинули за Українську Справу — за Україну, з рук німецького окупанта. (Про побут і загибель в'язнів у Ебензее гл. мій нарис, друкований в українській пресі, «Наш Великдень у 1945 році»).

А жида Візенталь, Литман і другі полюють за «німецькими коляборантами» і «воєнними злочинцями» серед українців, за «українськими СС-офіцерами, що керували німецькими таборами смерті», яких, ми — в'язні цих таборів, там не бачили, замість шукати за своїми власними коляборантами і злочинцями. На брехливу жидівську атаку треба давати рішучу відсіч, треба йти в контратаку і показати світові не лише жидівських воєнних коляборантів, але також і тих, що були співорганізаторами і ревними виконавцями великого голоду в Україні в 1932-33 роках. Відомо ж, що в СРСР серед 501 найвищих чиновників було 406 жидів. Треба показати і тих московських злочинців, що тоді і в часі війни вимордували (і тепер даліше мордують) мільйони українців. Для них Нюрнберг неминучий, їх «чекає зсукана петля», як писав Василь Симоненко.

В неділю, 6-го травня 1945 року, на наш Великдень американські танки в'їхали в концтабір Ебензее, і визволили рештки немордованих в'язнів. Ті наші друзі, що ще могли ходити, вийшли відразу на волю, а такі, як я, лежали, не маючи сили навіть піднятися. Біля мене: Данило Чайковський-О.Данський (що написав пізніше свої спомини п.н. «Хочу жити»), В.Мартинець, П.Болехівський-Боян і інші. Такий був кінець німецьких концтаборів, такий буде і московських!

« . . . Далекий світ, великий час, плывуть літа рікою. . . », а я все пам'ятаю вас і те пекло, якого не знав Данте, і тих друзів, що горіли любов'ю до України і згоріли в німецьких крематоріях — за Україну.

Поезії, новели

МАЛА АНТОЛОГІЯ БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
у перекладах Леоніда Полтави
(Продовження, 2)

Янка КУПАЛА

УРИВОК ІЗ ПОЕМИ «НАД НЬОМАНАМ»

... Буйним життям все довкола кипіло,
Слава за море летіла в імлу.
Все, що вороже — прахом летіло,
Знали чужинці нашу стрілу.

Вдома був паном і славним у світі
Був мій, знедолений нині, народ;
Нас не приходили інші учити,
З книгою зроду не мали незгод.

Вільний з дружиною князь на посаді
Вільному люду закони писав.
Слухали князя, а кепсько порадив —
Слухав, що віча йому дзвін казав...

Так, так, мій друже, інакше бувало, —
Не називався забутим мій край;
«Північ» не раз тут притулку шукала,
«Захід» просився не раз: «Не карай!».

.....

Так громадяни привільного краю
Ярма вдягли і у рабство пішли;
Прадідів клич бур'яном заростає,
Слава минулого спить у землі.

У торговцю живого товару
Нас обернули, забрали права, —
Сотні вже літ на чужиннім базарі
Нами торгують Варшава й Москва.

(Написано за царя Миколи II —
заборонено публікувати в Сов.Союзі).

Переклав 1981 р.

ВСТАВАЙ, НАРОДЕ! . .

Вставай, народе! До змагання, брате!
Глянь, Білорусе, в цей найвищий час:
Дивись, як ворог валить рідну хату,
Як за нуждою вже й не видно нас!

Повстань і глянь: вогні палають всюди,
Гуде нових вітрів могутній вир,
На попелищах вчора — нові люди
Підносять сяйво невідомих зір!

Вставай, народе! Для добра країни
Будуй, щоб не лякав кайданами сусід,
Не дайсь, не дайсь в цих вихорах загинуть,
Хто пропаде — того забуде світ.

Свою могутність покажи ти знову
І шанувати знов себе примусь!
Вставай, вставай! Цей клич із сліз і крові. . .
Тебе чекає Мати-Білорусь!

*(В періоді національної революції — забронений
твір московсько-большевицькою цензурою).*

Переклав 1980 р., Нью-Йорк.

ЄСТЬ ЖЕ У МЕНЕ. . .

Єсть же у мене ще сила
Кривді не датись, змагатись
Предків заснулих могили
Полум'ям слів осявати.

Єсть же і серце, що б'ється,
Вірить, що щастя настане;
Спершу воно розірветься,
Аніж любить перестане.

Єсть же у мене ще пісня,
Повна надії, життя,
Трудно їй в світі, тісно —
Прийде в життя з небуття.

Єсть же у мене ще й віра
В нарід нескорений мій,
Вхопить мій народ сокиру,
Вийде за волю на бій.

Єсть же ще. . . Є ще. . . А люди?
Чую сусіда плече. . .
О, непідкупнії судді,
Що ж ви бажаєте ще?

Переклав 1980 р., Нью-Йорк.

НА СХОД. . .

Народе мій, на сход найвищої ваги
Йди, ограбований, закутий в ланцюги!

Йди, як з братом брат посеред рідних піль,
Віддай на суд свої всі кривди, кров і біль.

Йди, про катівню правду донести,
Вказати на повалені хрести.

І про розкопані могили не забудь, —
Не має й там спокою рідний люд.

Скажи, як тисли піт пани і королі,
Як гнали геть царі — із рідної землі.

І як кривавляться розковані раби,
Що вже немає й сил для боротьби.

Як батьківщину кат шматує на шматки,
Як гинеш ти з дітьми — з ворожої руки.

Неси ж усе на суд найвищої ваги,
Народе мій, закутий в ланцюги!

*(Поезія «На сход» написана в періоді
боротьби Білоруської Народної Республіки —
БНР — проти московсько-большевицької навали.
Твір заборонений в ССРСР).*

Переклав 1982 р.,

РІЧКА

Там, за селом, де берег висне, —
Стривожуючи тишину,
Привільно й легко, наче пісня,
Ти гордо мчиш у далину.

Шліфуєш камінці прекрасні,
То гомониш в очеретах,
То вільний лист зеленоясний
Гойдаєш в синіх берегах.

Узимку лід тебе не страшить —
Біжиш!.. А як сніги зйдуть,
Роззіляєшся у полі нашім
І знову в путь, і знову в путь!

*Переклав 1960,
Америка.*

МАТУСІ

Ти синка викохуй, мамо,
Пести ніжно ще й співай:
«Люлі, люлі, любий сину,
Дужим, дужим виростай».

Білоруської, дзвінкої
Слави-пісні не жалій,
Хай навіки буде з нею —
І навіки вірним їй.

А як стане розуміти
Рідну мову, то тоді
Ти навчи його любови
До вітчизни — назавжди!

Ти синка викохуй, мамо,
Пести ніжно ще й співай:
«Люлі, люлі, любий сину,
Дужим, дужим виростай».

*Переклав 1960,
Америка.*

НА ВІДЛІТ ГУСЕЙ

(Для дітей)

Відшуміла тихо осінь
Шумом листя, шумом сосен. . .
Літа жаль Ганнусі.
Ген над рідними полями
Потягнулися шнурами
В теплу землю гуси.

Їм услід мала Ганнуся:
— Не забудьте землю, гуси,
Ту, що вас зростила,
Де ви сонце зустрічали,
Де ви зорі рахували,
Де міцнили крила!

— Ой ви, гуси-гусенята,
Не зітріть свої крилята,
Повертайтеся знову:
Вас вітати будуть ниви
І озера переливи,
І річки й діброви!

*Переклав 1960,
Америка.*

Анатоль МАЛЮК

БАЛЯДА ПРО ДУБИ

Гудуть дуби, шумлять дуби:
— Ми не раби, ми не раби,
Адже ми діти Білорусі! —
І чути голос молодий:
— Тобою, матінко, горджуся!
Нас бурі кидали не раз,
Громи не раз палили нас —
Ніхто в негоду не зігнувся,
Бо силу ми свою взяли
У тебе — в матері-землі,
А витривалість — в білорусів. . . —
Гудуть дуби, шумлять дуби
Про край зелений, молодий,
Про вічну велич Білорусі.

*(Оригінал у вид.
«Чирвоная зьмена», 3
лютого 1968 р., БССР).*

*Переклав 1968,
Нью-Йорк*

Олесь СОЛОВЕЙ

ОКЕАН

Шуми, шуми, вітрильнику крилатий,
Хвилюйся, океане, у імлі.
Чи це тобі дано затамувати
Мій чорний біль по втраченій землі?

Я нею був могутній і багатий,
Впивався нею, нею вмів співати
І, наче ти, порушно-непорушний,
Я — друг її і ворог одчайдушний.

*Переклав 4.X.1953
Мадрід.*

Янка СІПАКОВ

ГАЙ НАШ ТУРБУЄ...

Гай наш турбує клопіт єдиний:
Зростає родина.

На нашій плянеті в зелених шатах —
У кожнім гніздечку приходять малята.
Тісно в шкаралупах, тісно й незвично,
Наче у нішах середньовічних.
Чуєте, тихо цюкають дзюби?..
То із упертістю лісорубів
Працюють недавні ще ембріони,
На світ пробиваючись із полону,
І вже подається бетон шкаралупини —
Зростає родина.

Вони, прийшовши на світ, від втоми
Лягають на рештки недавнього дому...
Вітре! Гойдай колиски — це ж свято!
Нехай відпочине упертість завзята.
Найменше звіря свою матір шукає,
У всесвіт теплесеньку мордочку пхає.
Дарма, що у нього ще стулені очі,
Малятко знайти свою їжу хоче,
Дарма, що злякалось, торкнувшись травини... —
Зростає родина.

І оленята, і зубренята
Ще на землі лежать жабкувато.
Та вже впираються кволі ноги,
Впираються ноги аж до знемоги:
Хочуть землю узяти з бою —
Стати на ноги, стати собою... .

*(Оригінал у вид. «Література і
мастацтва», 19.III.1968, Менськ).*

*Переклав 1968 р.,
Нью-Йорк.*

Масей СЯДНЬОВ

ЗЕЛЕНА ВЕЛИЧ

Не ріднилася слава з нами,
Проминули віки без нас:
Ми німіючими пластами
Залягли на незнаний час.

Повивались туманом зела
І сурмили нам комарі,
І гойдали зелену велич
Сосни, виструнчені вгорі.

Грузли в грудях списи ворожі,
Наближали смертельний час.
Наш герой — не стояв на сторожі
І не кликав на битву нас.

Проклинали, топтали власно
Нас — без гніву, борні і слів. . . —
Як я хочу, щоб мали ми власних
Імператорів і королів!

*(З поезій, надісланих
автором з Америки).*

*Переклав 8.XI.1952 р.,
Мадрид.*

ВІЙНА ТИШІ ВАЙНА ЦІШЫНІ

Аж у сад закотили коло.
Під ногами риплять щаблі.
Силу втративши, хилить чоло
Дім підтопаний — до землі.

Повертаючись, оминули
Ці місця тисячі доріг;
Млин стоїть, як давно минуле,
Те, що старанно так беріг.

Я бував у окопних нішах,
Грім чував, що несе війна.
Але тут — атакує тиша,
Наступальна, жива, страшна.

*(З присланих М. Сяднєвим нових
поезій із Америки).*

*Переклав 1952 р.,
Мадрид.*

ЗРАДА

Вони не винні, пережиті дні —
З них кожен відійшов, покірний долі,
Як вояк, що йому у крутіжні
Останній бій не вдавсь поневолі.

І ось тепер минулі дні стоять
Позаду мене в лаві захолодій
І закликають владно, щоби я
До них відважно обернувся чолом.

Та страшно повернутися до них обличчям —
Нема ж на нім ні шрамів, ні відваги.
Ті дні мене до зрадників залічать, —
Для помсти лицарські піднявши шпаги.

*Переклав 20.I.1953,
Мадрид.*

З МОЇХ БЛУКАНЬ

Квартири відкупоривсь кóрок
І в далеч повела дорога,
І тисячами зір — з молитвою й докором —
Дивились очі Бога.

Все крилось таємничою габою,
Душа, не знаючи чого, хотіла,
Сам, задоволений собою,
Ідеш, легкий, помолоділий.

На дивну зустріч бережеш надію,
В небесну віриш, у найменшу зірку, —
Дарма, що ген, склепивши вії,
Вона вже падає за гірку.

*Переклав 1952 р.,
Мадрид.*

Борис АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ

МАТИ

Епіграф:

*В воскресенїе мать-старушка
к воротам тюрмы пришла.
Своему родному сыну
передачу принесла.
(З популярної тюремної пісні)*

Пожила постать, сиві пасма,
благенький кошик у руці.
Це знову тут нещасна мати,
це знов під брамою тюрми.
В котрий ти раз прийшла, несміла,
любити, плакати, страждати,
мені з шматком черствого хліба
шматочок серця передати.
О, мати, мученице мати!
Скорботна жінка у віках,
що через бурю, сніг і сльози
ідеши з Голготи на Голготу
разом з синами умирати.
О, мати, мученице мати,
стоїш годину, другу, третю,
старечі ноги вже тремтять.
І, може, завтра: «Сина нету!
Судили, значит — расстрелять. . .».
І, як підтята, тихо впадеш
коло чобіт воротаря,
і смертну тугу не розв'яже
тобі стоокая тюрма.
І довго будеш марно скрізь шукати
мій слід останній на землі.
Не жди і не болій за мої жалі
від невситимої тюрми.
Ні, не мене тут розіп'яли!
Тут на хресті не я, а Ти!

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ПОЕЗІЯ І МИ

Поезія це правда без конвою;
Поезія це мужність та любов;
Людського духу найгостріша зброя,
Людського гніву і страждання схов;

Поезія — брехні та кривди ворог;
Це стоп людського розуму й чуття;
Поезія це динаміт та порох,
І вірне, всім хто в леті, опертя.

Поезія це поколінь перегук,
Це міст, що в'яже мертвих та живих,
Де, мов на палубі біблійного ковчега,
Дух від потопу-знищення зберігсь.

Поезія це ще й взаємна поміч
Усіх, котрі в духовому бою;. . .
Тож, на стежки ступивши незнайомі,
Не забуваймо фратрію свою.

Не забуваймо тих, котрі закуті
За жмут палких на захист правди слів,
Які під небом Комі та Якутії
Тяжких хрестів складають штабелі.

Не забуваймо їх. Із тьми, із смрада,
Правителям і людям напоказ,
Виводьмо їх кайданним довгим рядом,
Щоб образ цей і мертвого потряс.

Не забуваймо й тих титанів духу,
Хто вже давно в могилі спочива,
Й на кого нині правнук вбогодухий
Свій псевдомудрий голос підійма.

Не забуваймо ж, ні, а боронімо
Цей міст, що в'яже мертвих і живих,
Щоб нам услід не слав сусід очима:
«Ви дуже горді, та. . . без голови!»

2.8.85, Роя і Оук.

ЗМІСТ НАУКОВОЇ РОЗВІДКИ ПРО ШЕВЧЕНКА, ВИКЛАДЕНИЙ ВІРШЕМ

Ти пройшов по світах, як буря, . . .
Тих, хто повз, ти навчив літати;
Не один ще й сьогодні уряд
Радо пхнув би твій дух за ґрати.

Ти страждав, ти горів, ти марив;
І творив. . . І творив ти. . . міти. . .
Так і знати, що в кулуарах
Серед нас ти не встиг пожити.

Тим-то й став ти більмом на оці —
Нам чужий твій і хист і муза,
Нудить нас від твоїх емоцій
Та плебейських твоїх ілюзій.

Ми сягнули верхів освіти,
Ми знавці всіх, як є, теорій,
Чи ж твої нас захоплять міти,
Міти сліз, сподівань та горя?

Ми меткі геть в усіх язиках,
Треба, — стулимо й рідне слово,
Хоч збива нас із пантелику
Тут твоя примітивна мова.

Нам би. . . нам би. . . тебе позбутись,
Зняти з тебе пророчі шати.
Ти ж убрав їх в обхід статуту,
Не зробивши і докторату.

Нам би звести твій дух до зера, . . .
Хай хоч хто науково гляне:
Як на нашу сучасну еру,
Ти і був-но лише шаманом. . .

Був Галан, що плював на папу,
Бедний був — на Ісуса рохкав, . . .
То ж ми маєм де брати запал
Для своїх відкриттів громохких.

Ти пройшов по світах, як буря, . . .
Це найбільше нас і колотить:
Як це так, що ще жоден уряд
Дух шамана не зміг збороти?

Червень, 1985

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

БАТЕРІЯ СМІХУ

ГЕНЕРАЛ СМІХУ (входить з паперами): Видрукуй цю статтю на машинці, та й пошлемо до редакції.

ХОМА ЧЕРЕШНЯ: А про що ви пишете?

Г.С.: Про нашу історичну долю. Довго я думав над нею, багато читав та слухав різних знавців, а тепер кажу, нарешті, своє слово.

Х.Ч.: Це добре діло. Ще й Шевченко писав:

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу, та читайте
Од слова до слова; . . .
Все розберіть, та й спитайте
Тоді себе: що ми?

Г.С.: Ти все із своїм Шевченком. Хіба ж ми маємо на Шевченка орієнтуватися? Він же писав селянською мовою.

Х.Ч.: А з його мови та й розвинулася сучасна українська літературна мова. Це великий успіх для селянської мови.

Г.С.: Зовсім ні. Ми взяли до селянської мови і забули староруську (староцерковну) мову, яку, бач, росіяни розвинули у престижеву мову.

Х.Ч.: То ви хотіли б вернутися до «язичія», що ним писали москофіли в Галичині й на Закарпатті, і яке висміяв ще Іван Франко?

Г.С.: Оце ж і зле. Ми, як діти, відкинули досі вживану літературну мову і стали писати мовою селян. Таким чином, ми втратили зв'язок із творчістю попередніх поколінь. Росіяни свою літературну мову тільки зреформували, додавши елементи народні, але заховали основний «вищий ґтиль», давню літературну мову. Тому мова російська зв'язала себе нерозривно з писаною мовою московських епох і більше подібна до староруської (староцерковної), як наша; вона здобула загальний престиж і стала атрактивною навіть для не-росіян.

Х.Ч.: Коли держава загаґбає півсвіта, то хочеш-не-хочеш, мушиш цікавитися мовою тої держави. Ми ж нікого не окупуємо, але зберегли й виробили свою самобутню національну мову, то й мушимо її шанувати.

Г.С.: От уже протягом двох століть ця мова не може здобути собі авторитету і навіть велика частина українців (і то в сьогоденній Галичині) воліє, щоб діти вживали престижевої російської мови.

Х.Ч.: Люди під примусом завжди тягнуться до державної мови. Щождо тих галичан, що воліють, щоб їх діти вживали «престижевої» мови, то на жаль, до советської окупації вони воліли говорити польською, а ще перед тим — німецькою мовою. То чи ж нам личить орієнтуватись на пристосуванців-обивателів, чи на духовний авангард?

Г.С.: Що хочеш кажи, а правда є правда. Куди краще було б, щоб ми говорили й писали традиційною мовою, то тоді б нашу мову знав увесь світ.

Х.Ч.: То це й була б російська мова. То навіщо тоді взагалі писатися до українців. Оголосить себе «руським», та й діло з кінцем.

Г.С.: А хіба Мазепа не звав свій нарід «малоросійським»?

Х.Ч.: Мазепа був васалом московського царя і називав себе так, як його звав цар. І на той час, коли цей термін лише появився (волею Петра), ще важко було розпізнати, що він криє в собі елемент приниження та кепкування. А нащадки Мазепа розгледіли в цій назві дискримінацію і відкинули її.

Г.С.: Як собі хочеш, а в ХІХ столітті ми з власної волі стали безбатченками, Іванами без роду і плоду. Були б ми малороси, то й доля наша була б інакша.

Х.Ч.: Як би тоді виглядала наша «традиційна» мова?

Г.С.: Як?.. Ну, як... як... традиційна малоросійська мова.

Х.Ч.: Як москофільське «язичіє»?

Г.С.: Відчепись ти із своїм «язичієм». Ти думаєш, що то я таку теорію вигадав. Я, брате, лише розвиваю думки мудріших та вченіших людей.

Х.Ч.: То хто ж таку високомудру «баланду» варить?

Г.С.: Бійся Бога, таку мудру теорію «баландою» називати. Це пише керівник Українського Гарварду, професор Омелян Пріцак у своїй статті «Чому корпус досекулярної творчості?», опублікованій в українській пресі.

Х.Ч.: То цей професор, що демонструє советські фільми, запроваджує окупаційний правопис і запрошує на літні курси комуністичних агітаторів? Як же тоді, цікаво, у традиційній малоросійській мові зватиметься сам Український Науково-Дослідний Інститут Гарвардського Університету?

Г.С.: О, дуже й дуже престижево: Малоросійський Науково-Дослідний Інститут Гарвардського Університету. Хіба не гарно?

Х.Ч.: Може для поклонників «язичія» й гарно, але я боюся, що «традиційна малоросійська» мова виглядатиме трохи інакше.

Г.С.: Як же саме?

Х.Ч.: А от я зараз прочитаю твір, написаний «традиційною малоросійською» мовою, як я її собі уявляю. З цього твору можна зрозуміти, яка то була б мова:

Захожу я в таверну
Сажуся я за стол;
Спрашиваю мілку:
«Що ти будеш пить?»
Вона мені й говорить:
«Голова болить».
«Я ж тебе не спрашую,
Що в тебе болить,
А я в тебе спрашую,
що ти будеш пить?»
Вона мені й говорить:
«Солдатський оболдос».
Ах, что ж ето за жизнь,
В горло, рот і нос?

**СКЛАДАЙТЕ ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ
УКРАЇНИ! НАШ ПЕРШИЙ І НАЙГОЛОВНІШИЙ ОБО-
В'ЯЗОК ДОПОМОГА НАШИМ БРАТАМ І СЕСТРАМ У
ПОНЕВОЛЕНІЙ БАТЬКІВЩИНІ У БОРОТЬБІ ЗА
ВОЛЮ І ДЕРЖАВНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.**

Огляди, рецензії

Володимир МОШИНСЬКИЙ

АНОТАЦІЇ ДО РЕЦЕНЗІЇ ВШ. ПАНА К. КРУПСЬКОГО
НА КНИЖКУ ГЕНРІ ТРОЯТА «ЖИТТЯ ГОГОЛЯ»

(Продовження, 2)

«Але перейдемо до другого предмету», — пише Гоголь, — де також чується у наших поетів той високий ліризм, про який йде мова, себто — *любов до царя*. Від великої кількості гимнів і од «царям, поезія наша, вже з часів Ломоносова і Державіна, отримала якийсь велично-царственный вираз!». . . Далі Гоголь пише: «Як розумно стверджує Пушкін значення повновладного монарха, який він взагалі був розумний у всьому, щоб не говорив в останній час свого життя! Для чого потрібно, казав Пушкін, щоб один з нас став вище самого закону? Це тому, що закон-дерево; в законі відчуває людина щось жорстоке і не братське. З одним докладним виконанням закону не підеш далеко; порушити ж, або невиконати його — ніхто з нас не повинен; для цього й потрібна Вища Милість, що зм'ягчує закон, що може виявитися людям тільки в одній всевладній владі. Держава без всевладного монарха — автомат: много-много, як воно досягне того, до цього найбільше вона може досягти — це досягнути З'єднані Держави Америки! А що таке З'єднані Держави — мертвечина. Людина в них вивітрилася до того, що й яйця з'їденого не варта. Держава без всевладного монарха теж саме, що оркестра без диригента: як не добрі були б всі музиканти, але як немає серед них одного такого, що рухом палочки всім давав би знак — ніщо невартий той був би концерт».

В одному листі до Гоголя Олександра Осиповна Смірнова (1809-1882) питає Гоголя: «Яка у вас душа — хохляцька, чи «руська»? Гоголь в листі від 24-го грудня 1844 року відповідає: «На це вам скажу, що сам не знаю, яка в мене душа — хохляцька чи «руська». Знаю тільки те, що ніяк би не дав першенства ні малоросіянину перед росіянином, ні росіянину перед малоросіянином. Обидві ці породи дуже щиро обдаровані Богом, і як би ненавмисне кожна з них окремо має у собі те чого немає в другій — певний знак, що вони повинні *виповнити одна другу*. Для цього самого самі історії їх минулого життя дані їм неподібними одна на другу, щоб окремо виховалися різні сили їхніх характерів, щоб потім злившись в одне, скласти з себе щось найліпше в людстві».

Як бачимо, цими словами Гоголь намагається висловити ідеологію єдиної-неділимої Росії.

С. Т. Аксаков в своїй «Історії мого знайомства з Гоголем» між іншим каже (замітка з приводу листа Гоголя до С. Т. Аксакова від 24-го липня

1843 р.): «Зовсім не знаю, які життєві справи могли відіймати у Гоголя час і могли заваджати йому писати? Мені здається перешкода була в його фантазії. Я гадаю, що Гоголю починав заваджати його релігійний настрій. Між іншим, це слово не з'ясовує справи; це власне не релігійний, а морально-виховний, так би мовити, напрям. Гоголь, заглиблений безперестанку в моральні роздумування, починав думати, що він може і повинен навчати інших і що навчання його будуть корисніші від його гумористичних творів. У всіх його листах тодішнього часу, до кого б вони не були писані, вже починає брентися цей гидкий мені тон виховника. У цей час він зійшовся з графом А. П. Толстим (1801-1874), царським бюрократом, тверським, а потім одеським губернатором, з 1856-1862 оберпрокурором св. синода. Гоголь познайомився з ним у 1843-му році і далі підтримував близькі взаємини. Толстой допомагав розвитку в Гоголя релігійно-аскетичних настроїв. І я вірю, що це знайомство рішуче веде до погибелі Гоголя. Не менше шкідливі були йому дружні зв'язки з жінками, здебільшого з вищих аристократичних кіл. Вони тепер зробили з нього щось ніби-то свого духовника, закрутили йому голову захоплюючими хваленнями і запевненнями, що його листи й ради або підтримують, або вертають на шлях доброчинства».

Отже, тепер ми звернемося до ліричних відступів у творах Гоголя, в цьому випадку тільки тих, що торкаються патріотичного почуття Гоголя. Так, візьмемо, наприклад, кінець оповідання «Тарас Бульба» (Н. В. Гоголь. Том второй. Миргород. Издательство Академії Наук СССР, 1937): «Прощайте, товариші!» кричав він їм зверху: «Згадуйте мене і слідуєщої ж весни прибувайте сюди знову та й добренько погуляйте! Що отримали чортові ляхи? Гадаєте, є що-небудь на світі, чого б настрашився козак? Стійте ж, прийде час, буде час, пізнаєте ви, що таке православна руська віра! Вже і тепер чують дальні й близькі народи: постане в російській землі свій цар, і не буде на світі сили, яка б не піддалась йому!»

Наступний ліричний відступ, на якому треба зупинитися, це кінець І тому «Мертвих душ» («Сочіненія Н. В. Гоголя. Изданіе тринадцатое. Редакція Н. С. Тихонравова. Том четвертый. Изданіе А. Ф. Маркса С. Петербург). «Похожденія Чичикова или Мертвіе души. Поема. Том І: «Чи не так і ти Русь (Росія), що швидка, яку не можна обігнати, тройкою несешся? Димом димиться під тобою дорога, гримлять мости, все відстає і залишається позаду. Зупинився вражений Божим чудом спостерігач: чи не блискавка то скинута з неба? Що значить цей повний жаху рух? І що за невірна сила міститься в цих незнаних світом конях? Ех коні, коні, — що за коні! І що за віхри сидять в ваших гривах? Чи не чує вухо горить в кожній вашій жильці? Почувши з висот знайому мелодію-пісню дружньо й разом напружили мідні груди і, майже неторкнувши копитами землі, обернулися в єдині витягнуті лінії, летючи в повітрі, і несеться, вся надхненна Богом! . . . Русь. Куди ж несешся ти? Дай відповідь! Не дає відповіді. Дивним дзвоном заливається дзвіночок; греміть і стає вітром розірване в шматки повітря; летить попри все, що не є на землі, і зкоса поглядаючи стають осторонь і дають їй дорогу інші народи і держави».

Шановний рецензент, певно на основі книжки про Гоголя п. Троята, пише в своїй рецензії, що Гоголь хотів поступити до театру, але дістав трему й не міг навіть скласти вступного пробного іспиту.

Видно, що це далеко не так. Гоголь, перебуваючи в Ніжинській гімназії вищих наук князя А. Безбородька, часто виступав на гімназіяльній сцені, був душею театрального гуртка і, як каже Троят на сторінці 26-ій: «За кожною появою Миколи на сцені аудиторія рвала боки від сміху» і т.п. Отже, Гоголь часто виступав на сцені і певно зник до людей, до гри на сцені, до читання роль. А зі свідoctва сучасників Гоголя довідуємось, що Гоголь надзвичайно гарно читав свої твори.

Звернемось знову до книжки «Гоголь в споминах сучасників». Про цей іспит Гоголя при вступі до Імператорського театру оповідає Н. П. Мундт (Ніколай Петрович — 1803-1872), який в той час, у роках 1830-1831) був секретарем директора Імператорських театрів Сергія Сергієвича Гагаріна (1775-1852), а згодом і директором з 1829 до 1833: «Одного ранку 1831 року, добре не пам'ятаю, мене повідомили, що хтось бажає мене бачити. Я наказав черговому капельдинеру просити прибувшого», так оповідав Н. П. Мундт. «Я побачив молодого чоловіка, дуже нецікавого вигляду, з підв'язаною чорною хусткою щогою і в одязі, хоч і пристійному, але далеко не елегантному».

Молодий чоловік незручно вклонився і якимось ніяково сказав мені, що бажав би бути представленим директорові театрів.

— Дозвольте дізнатися ваше прізвище?

— Гоголь Яновський.

— Ви маєте якесь прохання до князя?

— Так, я бажаю вступити до театру.

В ті часи ім'я Гоголя було зовсім невідоме. Я просив його сісти. Він сів і став дивитися на Неву. Він часто морщився і прикладав руку до щок. ... Прошло більше півгодини, поки князь прийняв Гоголя.

— Що вам потрібно? — запитав князь. Треба знати, що князь Гагарін, людина дуже добра, шляхотна й привітна, мав зовнішність досить стриману, ба навіть сувору і тому, хто не знав його близько, викликав якийсь ляк. Певно таке ж враження зробив князь і на Гоголя, який, крутячи в руках капелюх, запиняючись відповідав:

— Я бажав би вступити на сцену і прийшов просити ваше сіятельство прийняти мене в число акторів руської сцени.

— Ваше прізвище?

— Гоголь Яновський.

— З якого звання?

— Дворянін (шляхтич).

— Що ж вас примушує йти на сцену? Як шляхтич, ви б могли служити.

Між тим Гоголь мав час опам'ятатися і відповідав вже без попереднього страху.

— Я людина небогата і сумнівно чи служба зможе забезпечити мене; та й мені здається, що я нездібний до неї; до того ж я почуваю потяг до театру.

— Чи грали ви коли небудь?

— Ніколи, ваше сіятельство! Гоголь вирішив скромно промовчати відносно своїх сценічних лаврів в Ніжині.

— Не думаєте, що актором може бути всякий? Для цього потрібний талант!

— Може бути, в мене й є якийсь талант.

— Може бути! На яке амплу гадаєте ви поступити?

— Я сам цього тепер ще добре не знаю; але гадав би на драматичні ролі.

Князь оглянувши оком постать Гоголя й з успішкою сказав:

— Ну, пане Гоголь, я гадаю, що для вас була б пристійнішою комедія; нарешті, це ваша справа!

Потім звернувся до мене (себто до Н. П. Мундта) і додав:

— Дайте панові Гоголеві записку до Олександра Івановича, щоб він зробив йому іспит і повідомив про результат мене!

В той час інспектором руської трупи був відомий любитель театру Олександр Іванович Храповицький (1787-1855). Він був людиною дуже доброю, але належав до старої школи, класичної. Він сам часто грав в домашніх виставах зі знаменитою Е. С. Семеновою (княгинею Гагаріною, 1786-1849). Считав себе великим знавцем театру і був переконаний, що для правдивого трагічного необхідні: *протяжне читання віршів, деклямація, дике виття і неминуче всхлипування, чи, як тоді казали — драматична гиківка*. До цього «великого знавця» драматичного мистецтва надіслав я (Н. П. Мундт) і бідного Гоголя. Храповицький призначив день для іспитів, здається у Великому театрі в репетиційний час. Там примусив він читати Гоголя монолוגи з «Димитрія Донського», з «Гофолії і Андромихи». Я не був присутнім (каже Н. П. Мундт) при цьому іспиті, але потім чув про перебіг його, згадується мені від М. А. Азаревичевої (1804-188), І. П. Борецького (1798-1842) і режисера І. П. Боченкова (1789-1859), а також від Н. А. Каратигина (1805-1879). Усі вони були петербурзької сцени, які говорили, що Гоголь читав просто без жодної деклямації; але від того, що читання відбувалося в присутності деяких артистів і Гоголь не знав на пам'ять ні одної тиради, читав зі зошиту, то дуже соромився і дійсно читав боязко, в'яло і з безперестанними зупинками. Через деякий час І. І. Сосницький (1794-1871), драматичний актор петербурзької сцени, якому Гоголь читав свого «Ревізора», з захопленням відзивався про цю п'єсу. Храповицький, почувши це, запитав: «Який Гоголь?» Чи не той, що хотів бути актором? добра ж мусіла бути п'єса! Так він же просто дурень і на ніщо гідне не надається!»

Я тут подав ці рядки зі споминів Н. П. Мундта, щоб зрозуміти, чи то була трема, чи взагалі Гоголь, що дуже добре відчував, як до нього ставляться люди, зрозумів, що Храповицький зі своєю настановою до театрального мистецтва і зі своїми старими вимогами, з різними «драматичними гікавками» не розуміє його і в Гоголя просто зникла охота старатися витримати той нещасний іспит!

А що Гоголь розумівся, відчував відношення людей до себе, був тим, що «відають душі людські» і вміють «грати» на душевних струнах людей, то про це багато вже написано, але найцікавіше за всіх занотував це А. П. Стороженко (1806-1874).

У своїх споминах про Гоголя Стороженко подав дуже цікавий випадок своєї зустрічі з Гоголем, що було поміщене в книжці «Гоголь в воспоминаннях современников» (Государственное издательство Худ. Литературы, 1952). Стороженко зі своїм батьком приїхали на ім'янини до сусіда-поміщика! Зібралось у нього велике товариство, але юнаків було тільки двоє — Стороженко, що цією весною закінчив середню школу і ще один в уніформі ніжинського лицю (гімназії вищих наук ім. князя Олександра

Безбородька). Ці два юнаки познайомилися і сіли за стіл разом. Цим другим юнаком був Гоголь, якому залишилося один рік до закінчення ліцею (гімназію ім. Безбородька називали вже тоді ліцеєм, тому, що в 1832 році гімназія була переіменована в ліцей).

Поївши і вставши від столу юнаки підійшли до вікна і милувалися краєвидом, який розлягався перед ними. Була якась третя година пополудні і сонце пражило нестерпно, як то буває в липні. Крізь вікно було видко панораму: на крутому схилі розлігся сад, скрізь купи столітніх дубів і кленів, розляглася глибока долина з левадами та білими хатками поселян-козаків, розташованими при березі крученої річки; в свічаді вод тієї річки віддзеркалювалася гора, верх якої був вкритий віковим лісом! Віддаль до того лісу була не більше пів верстви (пів кілометра).

— Чудова панорама! — сказав Гоголь, — а ліс так і манить до себе; як там повинно бути прохолодно, вільно — чи не так? Знаєте, що зробимо: ми тепер вільні години на три, — підемо в ліс?

— Добре, — відповів я, — але, як ми переберемося через річку?

— Певно, там знайдемо човен, а може бути й міст.

— Ми зійшли з гори, навпрошки перелізли через тин і опинилися у вузенькому та довгому провулку, подібно до того, що розділював садиби Івана Івановича та Івана Никифоровича.

— Праворуч чи ліворуч? — запитав я, бачучи, що Гоголь з непевністю поглядає то в одну, то в другу сторону провулка. — Далеко буде обходити, — відповів він. — Що ж робити? — Рушаймо прямо! — Через леваду? — Так! — Добре!

На основі прийнятої від поляків приповідки «шляхтич на своєму городі рівен воеводі», в Малоросії рахується злочином порушити спокій власника; але я був дуже охоче слухняним і перший поліз через тин. Несподівана наша поява викликала тривогу. Собаки гавкали, розлючено кидаючись на нас, кури з криком і кудкудаканням розбігалися, і ми не встигли зробити і двадцяти кроків, як побачили високу, огрядну молодицю з немовлям на руках, що жувало періг з вишнями і вимазало собі обличчя до вух.

— Ей, ви, школярі! — гукнула вона — Чого? Що тут забули? Забирайтесь геть, поки не дістали по шиям!

— Ото злока! — сказав Гоголь і сміло продовжував йти; я не відставав від нього.

— Що ж не чуєте? — продовжувала гнівно молодиця. — Оглохли!? Геть, говорю, вуховхати, а не то покличу чоловіка, так він вам ноги поперебиває, щоб у другий раз через чужі тини не лазали!

— Чекай но, — промовив Гоголь, — я тебе ще не так розсержу!

— Що вам потрібно. . . Чого прийшли, іроди? — грізно спитала молодиця, зупиняючись кілька кроків від нас.

— Нам сказали, — відповідав Гоголь спокійно, — що тут живе молодиця, у якої дитина подібна на порося.

— Що таке? — окликнула молодиця, з сумнівом споглядаючи то на нас, то на своє дитинча.

— Та ось воно! — вигукнув Гоголь, показуючи на дитину — Яка подібність, — правдиве порося!

— Дивно, справді поросся, — підхопив я, зареготавши на всю горлянку.

— Як! Моя дитина схожа на поросся? — заревіла молодиця й зблідла зі злости. — Шибеники, щоб ви не діждали завтрішнього дня, сто болячок вам!...

— Остапе, Остапе — заверещала вона ніби то її різали. — Швидше, Остапе, — й кинулася назустріч чоловікові, який, не поспішаючи, підходив до нас з лопатою в руках.

— Бий їх лопатою! — лементувала молодиця, показуючи на нас. — Бий, кажу, шибеників! Чи чуєш, що вони говорять?...

— Чого ж ти так розкудкудакалась? — запитав чоловік, зупиняючись. — Я гадав, що з тебе шкіру здирають?

— Послухай, Остапе, що ці богомерзькі школярі, іроди, вигадують, — душачись зі злости, говорила молодиця. — Кажуть, що наша дитина схожа на поросся!

— Що ж, може бути й правда, — відповів чоловік спокійно, — це тобі за те, що ти мене кабаном кличеш.

Немає тут слів описати сказ молодиці. Вона лаялась, плювалась, проклинала чоловіка, нас і з лайками та погрозами подалась у хату. Не очікуючи на таку щасливу розв'язку, ми дуже зраділи, а Остап, похнюпившись, стояв, спершись на лопату!

— Що вам потрібно, паничі? — запитав він, коли лайка жінки втихла.

— Ми пробираємося на той бік, — сказав Гоголь, показуючи на ліс.

— Йдіть же по цій стежці; через хату вам було б ближче, але там тепер небезпечно; жінка моя нелюбительниця жартів і може вас побити.

Тількищо ми зробили декілька кроків, як Остап зупинив нас.

— Послухайте, паничі! Коли б ви побачили мою жінку, не руште її, не дорчіть! Тепер і без того мені буде з нею клопіт на цілий тиждень!

— Як ми з нею побачимося — відповів Гоголь, посміхаючись, — то помиримося.

— Не допнете цього, ні! Ви не знаєте моєї жінки: станете миритися — ще гірше взбисіться!

Ми пішли по вказаній стежці.

— Скільки гумору, розуму, такту, — сказав з захопленням Гоголь. Інший почав би війну і Бог зна чим би вся ця історія скінчилася, а він поступив, як самий ліпший дипломат: все обернув на жарт — правдивий Безбородько.

Проминувши леваду, ми звернули на ліво й підходячи до хати Остапа, побачили його жінку, що стояла біля дверей. Дитину вона тримала на лівій руці, а права була озброєна грубим дрючком. Обличчя її було бліде, а з-під насплених брів злісно блищали чорні очі!

— Не руште її, — сказав я, — вона ще потягне нас дрючком!

— Не бійтесь, все скінчиться добре!

— Не підходь, — закричала молодиця, замахуючись дрючком, — їй Богу, вдарю.

— Не маєш ти сумління, Бога ти не боїшся, — говорив Гоголь, підходячи до неї і не звертаючи ніякої уваги на погрози. — Ну скажи, будь ласка, на милість Бога, як тобі не гріх думати, що твоя дитина схожа на поросся.

— Так чого ж ти це говорив?

— Дурна! Жартів не розумієш, а ще хотіла, щоб Остап лопатою проломив нам голови; а ти знаєш, хто це такий? — сказав пошепки Гоголь, показуючи на мене. — Це з суду урядовець, приїхав недоїмки збирати.

— Для чого ж ви, як злодії, лазите по тинах та й собак дрочите?

— Ну, досить вже, не до лиця такий гарній молодиці сердитися. Славний у тебе хлопчик, знатний з нього вийде писарчук; коли виросте, громада вибере його на голову!

Гоголь погладив по голові дитину, і я підійшов тай також попестив хлопчика.

— Не виберуть, — відповіла молодиця лагідніше, — ми бідні, а на голову вибирають тільки багатих!

— Ну, так в москалі візьмуть.

— Боже схорони!

— Що ж то за важність! В унтера підвищать, прийде до тебе у відпустку в хрестах таким молодцем, що все село буде здіймати шапки, а як піде по вулиці, та й брязне острогами, шабелькою, так дівчата будуть дивитися на нього та облизуватися. — Чий то, — запитають, — служивий? Як тебе звати?

— Мотря!

— Мотрин, відповідять; тай і молодець же який, як намальований! А потім не прийде вже, а приїде тройкою до тебе в бричці, старшиною і всілякого добра з собою навезе й подарунків!

— Що це ви вигадуете — чи можливе це?

— А чому ж ні? Чи мало тепер з підстаршин вислуживаються в старшини! Так, звичайно; ось Оксанин п'ятий рік вже старшиною і Петрів також, ледве чи не городничим поставили його в Лохвицю! Ось і твого теж поставлять городничим в Ромнах! Тоді-то заживеш! В якому будеш почоті, повазі! Одягнуть тебе, як пані!

— Повно вам вигадувати неподібне — вигукнула молодиця, радісно зареготавшись! — Хіба можна людині дожити до такого щастя!?

Тут Гоголь з незвичайною захопленістю почав описувати утішне життя її в Ромнах: як квартальні будуть розпихати народ перед нею, коли вона ввійде до церкви, як купці будуть частувати її і підносити варенуху на срібній таці, низько вклоняючись і величаючи пані маткою добродійкою. . . Молодиця слухала Гоголя з великою напруженою увагою, ловила кожне його слово. Очі її сяяли радісно, щоки стали яскраво-рум'яні.

— Бідний мій Оверко, — викувала вона, ніжно притуляючи дитину до грудей — сміються з нас, сміються!

Але Оверко не притискувався до грудей матері, а пильно дивився на Гоголя, нібито розумів і також цікавився його оповіданням, а коли він скінчив, то Оверко, нібито в нагороду, простягнув йому свій недоїджений періг, сказавши відривчато — На!

— Чи бачиш, який розумний та добрий — сказав Гоголь. — Ось що означає козак: ще на руках, а вже розумніше своєї матері; а ти ще розумничаєш, ба навіть бажаєш тримати верх над чоловіком, та сердилась за те, що він нам кости не переломав.

— Простіть, паночку, — відповідала молодиця, низенько кланяючись.

— Я не знала, що ви такі добрі паничі! Сказано: у баби волосся довге, а розум короткий. Звичайно, жінка завжди дурніша чоловіка і повинна слухати і коритися йому — так і в святому письмі написано.

Остап показався зза кута хати і перервав говорення Мотрі.

— Третій рік одружений, — сказав він, із здивованням поглядаючи на Гоголя, — і вперше трапилось почути від жінки розумне слово. Ні, паночку, воля ваша, а ви щось не просте! Я йшов сюди і боявся, щоб вона вам ніс не відкусила, аж дивлюся, ви її в ягничку обернули.

— Подумай, Остапе, — ласкаво промовила Мотря, — послухай, що панич оповідає! — Але Остап, не слухаючи жінки, зі здивованням продовжував дивитися на Гоголя. — Не просте, ей-ей не просте, — бурмотів він, — просто *чарівник*! Дивись, яка добра і розумна стала жінка і святе письмо знає, нібито грамотна!

Я також цілком поділяв думку Остапа; мистецтво, з яким Гоголь приборкав оскаженілу жінку, здавалося мені неймовірним; в його молоді роки ще неможливо було проникати в серце людське до того, щоб грати ним, як бальончиком; але Гоголь, несвідомо, силою свого генія збагнув таємні заги-ни серця.

Отже, я навів цей уривок зі споминів А.П.Стороженка, щоб показати, що до Гоголя не можна підходити зі звичайною людською міркою і вирішувати про нього, вирішувати, так би мовити, «з плеча» —... що то була трема! Шановний рецензент пише: «в «Ревізорі» і в «Мертвих душах» він (себто Гоголь) так висміяв Росію, як ніхто інший перед ним і після нього». Так, — Гоголь любив сміятися! Сміявся він і в «Вечорах на хуторі» і в «Миргороді», і в перших його петербурзьких комедіях і оповіданнях, і цей сміх у тих його творах був сміх для сміху, і сам Гоголь не придавав йому великого значення. Він не думав, що його сміх є щось поважне, — просто сміявся, весело жартував! Але скоро в поглядах Гоголя на *смішне* зробилась значна зміна.

«Сміх отримав в його очах значення», — говорить Н.Котляревський у своїй книжці «Н.В.Гоголь», — не тільки особисте, але і загально-суспільне. Гоголь став незвичайно поважно дивитися на сміх і поважність ця з кожним роком так зростала, що скоро грань між сміхом і сльозами почала цезати, і ранішнє загадкове протиріччя в настроях було розв'язане у всім нам відомім і дорогім «сміх кріз сльози». В 1836 році, напередодні першого представлення «Ревізора», цей поважний погляд на «смішне» знайшов дуже ясний і точний вираз в одній невеличкій статті, яку Гоголь написав для пушкінського «Современніка». Стаття ця називається «Петербургські записки 1836». Гоголь в цій статті говорить про театр, що досить нам «насолоджуватися» французьким театром, або нікчемними водевілями і мелодрами! «Театр — велика школа», — говорить Гоголь, — Глибоке його призначення: він цілому натовпу, цілій тисячі народу, за один раз читає живу корисну лекцію і в блиску урочистого освітлення при гучній музиці показує смішне звичок і вад, або дуже ефективно гідність і високі почування людини».

Письменник, який дає місце сміхові таку караючу і наставницьку роль у суспільстві, був, звичайно, далекий від різних «жартів», і мав право образитися, коли деякі люди при оцінці його комедій, за їх жартівливою зовнішністю, не зрозуміли схованого в них поважного сміху.

Коли ми робимо огляд комедій Гоголя, то в першу чергу мусимо зазначити, що коли мова йде про суспільні тенденції комедій Гоголя треба пам'ятати, що в уяві Гоголя ця суспільна тенденція не мала нічого спільного з «ліберальною»! Тенденція в комедіях Гоголя моральна, без жодної домішки суспільно-політичного елементу. І Гоголь міг пізніше роз'яснити сенс Гоголя зовсім як моральне і містичне і ось від того він впадав в страшне обурення і почував себе страшно ображеним, коли його називали «лібералом», або підозрювали в бажанні сказати щонебудь неприємне урядові.

(Закінчення буде)

П. О.

ЯК СУЧАСНА СОВЕТСЬКА ЦЕНЗУРА СПОТВОРИЛА ОПОВІДАННЯ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Оповідання Олени Пчілки «Товаришики» в 1971 р. було передруковано в кн. «Олена Пчілка. Твори». Київ. В-во «Дніпро», 1971. Коли ми порівняємо цей текст советського видання з першодруком в альманасі «Перший Вінок», то побачимо, що цензура покалічила текст оповідання Олени Пчілки, викресливши багато рядків, а часом і цілих сторінок. Фототипічне перевидання альманаху «Перший Вінок» дає можливість відтворити *повний текст* одного з найкращих творів Олени Пчілки, скорочений і скалічений советською цензурою. В київському виданні 1971 року на стор. 65 після шостого рядка — там, де стоять крапки (. . .) цензура викинула такий текст:

Ну, що, Корнієвичу, як там? Швидко вже перекацапиться ваша «слободська Україна?» га?

— Ти помиляєшся! — одповів Корнієвич, — ще ми українізуєм!

— От як! Дай, Боже, вашому теляті вовка піймати! — мовив Кузьменко засміявшись. («Перший Вінок», стор. 275, останні 7 рядків).

(Цензор звернув увагу на слова «перекацапиться» і «українізуєм»).

На стор. 100 київського видання — після слова «Люба» — (кінець шостого абзаца, там, де стоять крапки), цензура викреслила такий текст:

І справді вигляд Бучинського був далеко елегантніший, ніж російських студентів: високий лискучий циліндер, білі стромкі комірці, складне чепурне убрання, старанніше прилажене волосся й вуси, галантна манера, — у всьому тому видно було «європейця»; але знов коли Люба приглядалась до того добродушного обличчя, до того простого щирого погляду сірих очей, — щось таке «свое», «рідне», повівало на її самотню душу. Найпаче ж та мова! Люба просто заслухувалась її!... («Перший Вінок», стор. 323).

Як бачимо, полтавську дівчину Любу приваблював до себе галицький студент. Від російських студентів він відрізнявся своїм культурним зо-

внішнім виглядом. А, головню, він приваблював Любу своєю національною свідомістю, рідною українською мовою.

(Промосковська цензура цього тексту не пропустила!)

Найбільший уривок цензура викреслила в київському виданні на стор. 100 після останнього рядка — там, де стоять крапки (. . .). Цензура викинула тут понад дві сторінки тексту, від слів «Коли приходилось відповідать» («Перший Вінок», стор. 323 — початок третього абзацу) до слів «галицький русин з сестрою Українкою» («Перший Вінок», стор. 326, кінець другого абзацу).

Це уривок занадто довгий, а тому перекажемо лише його зміст та процитуємо окремі місця цього тексту, забороненого советською цензурою. Наддніпрянка Люба захоплена тим, що галичанин Бучинський чудово володіє рідною мовою. І під впливом Бучинського Люба сама починає розмовляти з ним українською мовою. Вона відчуває, що «говорити з ним по-російськи просто не випадає, власне таки аж сором якось!» Далі Люба висловлює такі думки:

«Чого ж конечно казать — *просвищение*, а не *просвіта*, *впечатление*, а не *враження*? Тільки тої й переваги, що до тих російських, напендючених слів ми призвичаїлись! Нас до тої ломоносівщини наломлює школа, книжка; але й *сей* проходить школу, ще більше чужу, німецьку, однак же він не кидає свого, пильнує, розвиває. Тут чується міцна *тенденція*! Міцніша, ніж оте полтавське українфільство. . .»

І закінчується цей заборонений советською цензурою уривок такими словами: «то братерськи вітається Русин із сестрою Українкою». В умовах сучасної урядової національної політики на Україні, політики примусової русифікації цей уривок, в якому підкреслюється національна свідомість і патріотизм Бучинського і висловлюється міркування Люби про потребу вживання рідної української мови, замість чужої російської, — заперечував русифікацію, і тому цензор викинув аж 73 рядки. Хоч тут мова йшла про історичну дійсність 80-их рр. XIX століття, проте багато було схожого тут із дійсністю 80-их рр. XX стол. — національний гніт на Україні за часів царського режиму подібний був до теперішнього національного гніту в поневоленій московським імперіялізмом Україні.

На стор. 101 київського видання в 7-ому рядку, де стоять соромливі крапки (. . .) цензура викреслила такі рядки:

«... вона соромиться тільки сказати йому, що в душі своїй вона дякує йому ще за одну послугу: що коли вона вернеться додому з міцнішими національними «переконаннями», то й цим вона мусить завдячувати йому! Люба попрощалася з ним щиро, по-братерському. Так багато послуг, дарованих так щиро, безкорисно, можна пам'ятати цілий вік!» («Перший Вінок», стор. 325-326).

Сучасний московський шовінізм намагається знищити національну свідомість українців, і тому цензор викреслив ці рядки, в яких Люба дякує студентові Бучинському за те, що своїми розмовами він сприяв виробленню «міцніших національних переконань» у неї.

У київському виданні цензура викинула також дві сторінки «післямо-

ви» Олени Пчілки, яку в «Першому Вінку» надруковано на стор. 358-359. У цій післямові Олена Пчілка зазначає, що серед української молоді з її естетичнішою національною вдачею не було ґрунту, для «базаровщини», яку «так різко вивів Тургенев».

У київському виданні на 68 стор. після п'ятого рядка, де стоять крапки (. . .), цензура викинула 12 рядків, які є в «Першому Вінку» на стор. 279 — останній абзац (три рядки) і на стор. 280 (перші 9 рядків). Тут український студент Кузьменко висміює студенток-росіянок, які по-своєму вимовляють його ім'я:

«Ех, ви! Сівернії язичі! — покликнув Кузьменко: — не розумієте!.. То ж по-вашому Нікіта, а по самому християнському — Микита, по-нашому, значить!»

Занадто вже велику пильність і обережність виявив цензор, не пропустивши цієї репліки Кузьменка.

У тексті, надрукованому в «Першому Вінку» (стор. 317, останній рядок) є таке речення: «Песцова поїде, мовляв Кузьменко, в свою Кацапію». Цензор міняє слово «Кацапію» на «Росію», і таким чином перекручує все речення, бо в зміненому тексті слова «мовляв Кузьменко» зайві.

Так само цензор спотворює мову Кузьменка й на стор. 112 київського видання. У тексті «Першого Вінка» (стор. 341, 7-ий рядок) читаємо слова Кузьменка: «А я по чім знаю, де вона поділася, як повернула в свою Кацапію?» А в київському виданні (стор. 112, 10-ий рядок) читаємо: «. . в свою Росію». Така заміна слова спотворює ідивідуальні особливості мови Кузьменка, що відзеркалюють його ставлення до Росії, яку він називає зневажливим синонімом Кацапія.

Всі ці цензурні копюри дуже характеристичні. Цензура викидає з тексту окремі уривки й слова, що стосуються української національної свідомости, національної відрубности України від Росії, засудження національної гідности й українського патріотизму.

Скалічене цензурою оповідання Олени Пчілки «Товаришки» втрачає свою художню цінність, свою ідейну спрямованість. Викидаючи з тексту багато рядків, цензор фальшує ідейний зміст твору Олени Пчілки, *фальшує характерні риси героїв твору, зокрема Люби, Кузьменка, Бучинського*.

У фототипічному перевиданні альманаху «Перший Вінок» одно з найкращих оповідань Олени Пчілки «Товаришки» надруковано так, як його написала авторка. Читачі мають можливість ознайомитися з твором видатної письменниці, не скаліченим російською шовіністичною цензурою. В цьому також полягає велике значення перевидання альманаху «Перший Вінок».

І за це велика подяка Союзові Українок Америки!

Оксана КЕРЧ

ВКЛАД У ВІРШОЗНАННЯ — «ФОНІКА» І. КАЧУРОВСЬКОГО

Невтомний д-р Ігор Качуровський, поет, письменник, перекладач і літературознавець віддає читачеві в руки чергову працю. Це — «Фоніка», друга частина курсу лекцій «Віршознавства». Перша частина «Строфіка» появилася пару років тому в дуже гарному виданні й ми мали нагоду привітати її появу з вдячністю і признанням. Третя частина цього циклу «Компаративна метрика», що в свою чергу входить до загального курсу «Поетики й стилістики» з підвідділами: «Віршознавство, Основа аналізу мовних форм» та «Генетика й архитектоніка». Як пише автор у «Слові від автора» деякі розділи з інших частин поетики друкувалися в нашій еміграційній пресі. Отож виглядає, не було б уже важко зібрати всі ці праці разом і видрукувати окремим виданням для піднесення загальної культури нашої студіюючої молоді, та й нашої загальної освіти взагалі. Практичне примінення знання віршознавства особливо корисне для тих обдарованих українців, які пишуть вірші, про це немає сумніву. Як з кожним корисним твором який не зразу дістає свою оцінку, так і з теоретичним підручником віршознавства Ігоря Качуровського, який чекає особливого щастя бути належно оціненим і особливо практично приміненним. Покищо знанням і властивою Качуровському доступною формою викладу користуються студенти філософського факультету УВУ в Мюнхені. А добре було б якби тими лекціями користувались викладачі українських дисциплін в інших країнах поза Україною, в Америці, Канаді, Австралії, де такі катедри відкриваються і певне число українських студентів віддає свій час таким «непрактичним» студіям. Якась частина еміграції, особливо тієї, що боліє занепадом української мови в нашій батьківщині, й невідхильним процесом денаціоналізації на чужині, зустрінє лекції Ігоря Качуровського з вдячністю і хто зна, чи не поведе в наукових закладах еміграції акцію за практичне примінення оцієї праці.

Автор подає декілька дефініцій фонетики на основі праць з тієї ділянки, але здається найвідповіднішою для нашого читача буде дефініція, яку автор подає у вступі до цієї книжки: Фоніка це розділ фонетики, яка розглядає звуки мови з погляду їхньої естетичної (евфонічної) та емоційної функції. Головні теми в цій праці це: Загальне поняття, Евфонія та какофонія, Мова як база фоніки, Вчення про риму, Германська алітерація, Асонанс і дисонанс, Звукова інструментація.

Дуже прозорий виклад про не кожному доступні справи, ілюстрований численними прикладами з нашої та чужої поезії вможливають читачеві зрозуміти багато особливостей найвищих досягнень людської мови-поезії, що притаманна українцям не тільки з огляду на талановитість українського народу як і на поетичність нашої багатой мови. Щоби охоронити цю мову від великої небезпеки, до якої змагає наш відвічний ворог, ми збережемо її для наступних поколінь шляхом докладного вивчення і захоплення її багатством. Праця Ігоря Качуровського допоможе багатьом з нас увійти в секрети нашої багатой мови й її літературних можливостей, які вона дає. Особливо корисною як ми згадали, для осіб обдарованих поетичним хистом для культивування й вдосконалювання власного ремесла.

Цікава прикмета нашої мови, яка робить її мелодійною, що рівняється

з італійською (славною своєю милозвучністю) — це співвідношення голосівок до приголосних 1 до 1. Автор наводить слова Бориса Якубського щодо прозорості вірша, Шевченкові належить одне з перших місць у світовій поезії. Також робить висновок, що з сучасних наших поетів високим коефіцієнтом прозорості відзначається вірш покійного Бориса Олександрова, недарма критики звертали увагу на «музичність» його поезій.

В розділі про риму цікаві рядки про визначення рими. Серед них автор вирізняє загально-європейську і російську. Відомості про російських теоретиків поезії були би зайві у цій праці, якби не те, що багато наших поетів росло під впливами російських поетів та їхніх теорій. Проте автор перечисляє й наших теоретиків, між якими є такі підсоветські автори: Галина Сидоренко, П.К.Волинський, Володимир Ковалевський, Олександра Бандура, Володимир Домбровський та згадуваний вище Борис Якубський. До існування підручників версифікації, яких не пощастило авторові дістати, він зачисляє праці С. Гаєвського та Майка Йогансена.

Крім українських учених автор згадує французьких та еспанських, англійських та італійських. Багато матеріалу дають поняття про поезію від самих початків, коли рима мала магічну функцію, або була введена у вірш тоді, коли була позбавлена супроводу музичного інструменту. Багатство прикладів українських поезій мають ще ту добру прикмету, що нагадують читачеві про красу нашої поезії, іноді зовсім забутих поетів. До тих забутих поетів можна зарахувати Якова Щоголева, хрестоматійного поета, якого учні гімназій вважали «пережитим і сумним, ото ж і нецікавим». А якже свіжо звучать рядки його вірша:

Я памятаю вечір темний
тепер далекої весни,
зелений берег, ліс таємний
смоляні пахощі сосни. . .

або ж відкинена советською цензурою поезія Володимира Сосюри в його збірному виданні, «Синій вітер», може найкращий з усієї «вибраної» і перембраної збірки альбомних і банальних віршів. В серії прикладів згаданий забутий Левко Боровиковський (Чорноморець), Степан Руданський, Михайло Старицький, Микола Вороний, які встають перед здивованим читачем у забутій, проте немеркнучій красі. Павло Тичина як зразок дикталічної рими звучить давнім розумним і дуже поетичним висловом жахливої української дійсності:

Один в любов, другий у містику,
а третій в гори, де орли
і от якомусь гімназистику
вкраїнську музу віддали.
І от перебивають копію
з солодких руських поетес
ідуть з утопії в утопію —
І називають це «сажес».
А справжня муза неомузена
Там десь на фронті в ніч суху
Лежить запльована, залузнана
на українському шляху. . .

Окрім забутих, вицензурованих і недоступних молодому українському читачеві поезій, подарував автор шедеври в рівній мірі непопулярних ні тут, ні там поетів, як Юрій Клен, нецензурований Максим Рильський, Євген Плужник, Володимир Свідзінський, Орест, Бажан, Багрянний, Стефанович, І.Франко, Симоненко, Ольжич, Олесь. А також приклади поезій І. Качуровського в оригіналах або перекладах. Ось вірш І. Качуровського:

Деся у порті, в найдавший закутині,
де фарватер давно обмілів,
мов габою, туманом закутані
кістяки неживих кораблів. . .
В час мандрівки суворо-прекрасної
підточила залізо іржа. . .
Чом же нам замість нашої власної
нині випала доля чужа?

Цього вірша зачитував Віталій Коротич у журналі «Вітчизна» після свого турне по країнах «гнилого Заходу». Він писав про «десятки майстрів, котрі, мовляв живуть на чужій землі, мов екзотичні дерева. В одного з цікавих емігрантських поетів я прочитав вірш, що нагадав мені мальовані Олексю Булавицьким кораблі». . . Очевидно не називаючи імені Качуровського.

Є в цій праці цікавий розділ про поетичну гру звуком. Тут поетичні зразки гумористичних поезій Горотака, Ганни Черинь і свої власні, з яких зродилася цікава гумористична розмова Свирида Ломачки з Хведосієм Чічкою (Качуровський і Борис Олександрів). Наприклад метаграми він цитує вірш Ганни Черинь «Організуємось»:

Письменники створили МУР
У журналістів буле ЖУР
Театр об'єднується в ТУР —
Кругом луна пішла гур-гур!
Вже й пацюки пишцять з конур
З'єднаємось і ми як мур
І назовемо ту спілку — ЩУР.

Наприклад нульового римового ряду, коли здавалося, що немає рими для слів «церква» і морква, Качуровський підібрав риму:

До цибулі і до моркви
Й до картоплі приросли?
А чи бачили Нью-Йорк ви?
Рим відвідали коли?

Закінчити думки про цю цінну працю і подив для поета, який не сів на поетичні лаври, але працює так успішно над теорією поезії і випускає ці праці звичайно власними коштами — висловами подиву і вдячності. Але для практики, яка панує в ділянці рецензування годиться висловити й деякі застереження. Одиноке завваження українського вдячного і захопленого читача було б ствердження непотрібного цитування в оригіналі російських поезій. Коли Качуровський сам прекрасний перекладач, може поруч з Лужашем в Україні одинокий з романських мов, то чому ці поезії

не подав у власному перекладі, бо ж ні студенти УВУ й інші студенти на Заході російської мови й так не знають. Крім Качуровського здійснювали переклади російських поетів Бальмонта і Лермонтова Тичина, Веретенченко, Олександрів і їхні переклади навіть досконаліші від оригіналів.

ЗАКЛИК

До ВШ. Друзів, колишніх Політичних В'язнів
Німецьких Кацетів і Тюрм.

У зв'язку зі 40-річчям виходу на волю оцілілих українських політичних в'язнів німецьких кацетів і тюрм, наш Союз бажає виготовити реєстр всіх живих ще українських політичних в'язнів німецьких кацетів і тюрм, для підтвердження нашої участі в боротьбі проти нацистської Німеччини за її поневолення України.

Просимо отже подати нам Ваше ім'я і прізвище, дату і місце народження, час і місце ув'язнення в німецьких тюрмах і кацетах, та число, під яким Ви як в'язень, були зареєстровані у в'язничній (кацетівській) адміністрації.

Рівнож просимо подати нам імена і прізвища Ваших Друзів, чи Знайомих, колишніх в'язнів німецьких концентраційних таборів і тюрм, які загинули там, або які вже на волі померли.

Наша адреса:

Союз Українських Політичних В'язнів, Інк.
136, 2-nd Avenue, New York, N.Y 10003, USA.

За Союз Українських Політичних В'язнів, Інк.

Д-р Петро Мірчук — голова

Богдан Качор — секретар

ДО СТАТТІ В. КОСИКА «УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ ОПОРУ, 1941-1944»

Просимо справити на стор. 983 дату документу, який говорить про зменшення хлібозаготівлі через діяння повстанців і партизан. Згаданий документ відноситься до 1942, а не 1943 року, як помилково надруковано. Зате заплановане постачання з Волині у кількості 6.000 тонн у місяць впало на 1.920 тонн у 1943 р.

Додатково інформуємо, що стаття проф. В. Косика є в дійсності доповіддю, яку він зголосив і вислав на наукову конференцію, що її організував проф. Д. Штогрин в Університеті Урбана-Шампейн у червні 1983 р. Доповідь не була прочитана і про неї не було згадки у повідомленнях, що появились після конференції.

РОСІЙСЬКО-СОВЕТСЬКА ТОРГІВЛЯ У 1933 РОЦІ

Під час голоду-геноциду в Україні 1933 року, коли вмирали мільйони українців, російсько-советський уряд експортував харчові продукти за кордон.

Того року харчові продукти становили, як про це говорить збірник *Внешняя торговля СССР, 1918-1966* (Москва, 1967), 20% всього експорту СССР і вони займали першу позицію в експорті. За ними йшло паливо — 17.6%, лісова продукція — 15.6% та інші вироби.

1933 року експортовано кругло 1.7 мільйона тонн зерна (8% всього експорту). На окрему увагу заслуговує ціна експортованого зерна. За цих 1.7 млн тонн зерна Москва отримала 31.2 млн рублів. Іншими словами, вона його продала дуже дешево: за 1 тону зерна Москва взяла дещо менше як 2 копійки! Москва експортувала також 31.500 тонн муки на суму 3.1 млн рублів. Отже, один кілограм муки коштував не цілих 10 копійок.

Москва експортувала також 7.900 тонн м'яса і м'ясних продуктів, 37.200 тонн масла, 29.200 тонн риби, 49.3 млн банок рибних консерв, 7.400 тонн крупи, 38.400 тонн цукру.

1933 року російсько-советський уряд експортував зерно до таких країн: Велика Британія — 762.300 тонн, Голляндія — 200.800 тонн, Німечинна — 179.500 тонн, Бельгія (разом з Люксембургом) — 153.700 тонн, Греція — 97.200 тонн, Норвегія — 83.500 тонн, Італія — 54.900 тонн, Данія — 25.600 тонн, Швеція — 10.900 тонн, Фінляндія — 4.900 тонн, Франція — 4.800 тонн.

Володимир КОСИК.

Ділимося сумною вісткою з нашою громадськістю, що 10-го серпня 1985 року, о годині 8.30 вечора, по довгій і тяжкій недусі упокоївся в Бозі в своєму домі —

сл. п. СТЕФАН КУБИК

Покійний народився 16-го грудня 1919 року в селі Поляни, Новий Санч, Україна. Був активним членом Українського Визвольного Фронту, Осередку СУМ ім. Симона Петлюри, Української Громади Ньюкастлю і долини Гантер, хору «Верховина» та правдивим сином своєї улюбленої Лемківської Землі.

Похорон відбувся з Помісної УКЦ в Адамстовн-Нюкастель, при великій кількості друзів і знайомих із Ньюкастлю й околиць, Брізбану, Сіднею, і Джіллонгу.

Похоронили покійного на Українській Секції кладовища Сангейт. Прощали його на місці спочинку від ПУКЦ М. Цимбалюк, від Суспільної Опіки й своєї родини М. Соломко, від Визвольного Фронту й усіх організацій до яких належав покійний, Роман Гробелько, від станиці УПА і ОУН Д. Грицько, а в залі на поминках від УВФ й усіх організацій О. Тарнавський, від Рідної Школи і хору «Верховина» Р. Гробелько, від УПЦ Ньюкастлю митрат Г. Голкіз, під братства ПУКЦ О. Флюнт.

Залишив покійний Стефан горем і смутком прибуту дружину Агафію, синів Ярослава й Мирона з невісткою Пам і чотирма внуками-хлопцями, як рівнож донечку Марію, зятя Дона та четверо внуків, для яких працював і жив так само, як для свого Українського Народу, а своїм прикладом заохочував до праці своє довілля.

Похоронні відправи переводив о. Т. Кліш.

Вічна пам'ять спочилому Стефанові, а австралійська земля нехай буде Йому легкою!

*Українські Організації Визвольного Фронту,
Українська Громада Ньюкастлю,
Осередок СУМ, хор «Верховина» і Друзі*

Замість нев'янутих квітів на могилу сл. п. Стефана Кубика присутні склали пожертви:

по 50 дол.: Славко Кубик;

по 20 дол.: Осип Тарнавський, Роман Гробелько і Ольга Пилип'як;

по 10 дол.: Володимир Янківський, Дмитро Вербовий, С. Гебура, В. Карпа, Софія Довга, Степан Довгий, О. Савка, Іван Єднюк і Лідія Захарчук;

по 8 дол.: І. Бойко;

по 5 дол.: П. Клименко, М. Петрик, В. Теліщак, М. Кубик, М. Лівчишин, С. Козак, С. Паславська, В. О. Ткачук, О. Флюнт, І. Бугір, О. А. Келар, М. Джуринська;

по 4 дол.: М. Брилинський, В. Сабаль;

по 2 дол.: О. Процайло, І. Савчук, Ф. Соколовський і Стефанія Заверуха.

Збірку, яку перевів п. Осип Тарнавський, дала 284 долари і їх розподілено — на «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — 100 дол., «АВАНГАРД» — 100 дол. і на «КРИЛАТІ» — 84 долари.

Вічна Тобі пам'ять Дорогий Друже!
